

2021
03

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

FERENC PÁPA ÉS EGYHÁZA

A pápa és a Nemzetközi Eucharisztikus
Kongresszus Magyarországon

2021
03

|

MÁLTAI
TANULMÁNYOK
A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

© Máltai Tanulmányok
Minden jog fenntartva!

III. évfolyam, 3. szám

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat szaklektorált folyóirata. Megjelenik elektronikusán évente négy alkalommal, nyomtatott formában egybekötve minden év végén.

A folyóirat korábbi számai elérhetők az alábbi címen:

<https://maltaitanulmanyok.maltai.hu/>

Főszerkesztő: Solymári Dániel

Szerkesztőbizottság: Győri-Dani Lajos, Jeney Gábor, Kovács Gábor, dr. Németh Nándor,
Pataki Gergely, Romhányi Tamás

Tudományos tanácsadó testület: Prof. dr. Könczei György DSc, Prof. dr. Pálné Kovács Ilona,
Pallós Tamás, dr. Székely János, Prof. dr. Ürge-Vorsatz Diána, dr. Varga Imre Kapisztrán,
dr. Várszegi Asztrik

Szerkesztőségi titkár: Czirják Ráhel

Olvasószerkesztő: Szigeti László

Korrektúra: Pávay Andrea

Tördelés és nyomdai előkészítés: Bánlaki Szabolcs és Molnár Tamás

ISSN elektronikus: ISSN 2732-0332

NMHH: CE/14647-3/2019.

Kiadja a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület

1125 Budapest, Szarvas Gábor út 58–60.

Felelős kiadó: Kozma Imre

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat e lap minden részének sokszorosításával, terjesztésével, a benne közölt adatok tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos jogot fenntartja. A Máltai Tanulmányokban megjelent szerzői művek és az azok részeit képező illusztrációk, képek kizárólag a kiadó előzetes írásbeli engedélyével tehetők hozzáférhetővé. Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló törvényben foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül. A lapban közölt írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó Magyar Máltai Szeretetszolgálat véleményét.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Székely János</i> – Ferenc pápa üzenete a ma egyházának	267
<i>Laurinyecz Mihály</i> – Ferenc pápa és Szent József Kapcsolódási pontok Jorge Mario Bergoglio tanításainak tükrében	285
<i>Gárdonyi Máté</i> – Ferenc pápa és „a nép teológiája”	305
<i>Görföl Tibor</i> – „A vallások sokfélesége és különbözősége” Ferenc pápa és a vallásközi párbeszéd.....	317
<i>Török Csaba</i> – Ferenc pápa négy társadalmi alapelve az <i>Evangelii gaudium</i> kezdetű buzdításban	331
<i>Forrai Tamás Gergely SJ</i> – A diaszpóra lelkipásztori szolgálata – új utakon Reflexiók a Covid-járvány utáni újjraépítésről	347

LECTORI SALUTEM!

A Máltai Tanulmányok harmadik évfolyamának harmadik számát tartja kezében a kedves Olvasó, amelyben – érthető módon – a Szeretetszolgálat is kapcsolódik a Budapesten megrendezésre került 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszushoz. „A hit védelme és a szegények szolgálata” – a Magyar Máltai Szeretetszolgálat ezeréves jelmondata, mi több: imperatívusza. A szegények megsegítése, a karitatív munka talán nem kíván magyarázatot. De mit érthetünk a hit védelme alatt? E történelmi koronként változó célt számos formában próbálta már a katolikus egyház megannyi szereplője, világiak és egyházi közösségek, életre váltani. Egy biztos: jelentősége napjainkban éppolyan fontos, mint ezer éve, így szüntelenül kell keresnünk e minden keresztény számára kijelölt feladat legjobb módját, formáját. Az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus lényege talán épp ebben ragadható meg leginkább. A katolikus hit forrásának és csúcsának (culmen et fons) felmutatása önmagunk és a világ számára. A Máltai Tanulmányok nem teológiai szaklap, ezért most nem az Eucharisztia magyarázatát helyeztük témánk középpontjába. Mindazonáltal, ahogyan ezt küldetésnyilatkozata is kifejezi, a szervezet legjellemzőbb karakterére, tevékenységi köreire kívántunk e helyen is reflektálni. Mivel Ferenc pápa éppen a Kongresszus idejére, annak Statio orbis elnevezésű ünnepi zárómiséjére Magyarországra látogatott, helyesnek és szükségesnek éreztük, hogy a magunk eszközeivel folyóiratunk is bekapcsolódjon a NEK lelkületébe.

A Máltai Tanulmányok ugyanakkor csak egy e kapcsolódási felületek közül. Ugyanis a Szeretetszolgálat az 1938-ban, Budapesten megrendezett Eucharisztikus Kongresszus emléktét idézte és hagyományát folytatta az Országos Központjában bemutatott művészi kezdeményezésben, amely során egyedi fényinstalláció volt látható a Bem rakparti épület Batthyány téri oldalán. Megvilágítottuk az épület homlokzatát, valamint a gesztenyefák lombjai között elhelyezett speciális lámpák segítségével egy hatalmas keresztet rajzoltunk, amiből egy tükörgömb fénypásmákat szórt szét, képileg megjelenítve az Eucharisztikus Kongresszus jelmondatát: „Minden forrásom belőled fakad”. A homlokzaton megjelenő vörösös lüktető fény pedig Krisztus vérét ábrázolta. Kiáradás, találkozás, együttlét, jelenlét. Ezek voltak e fényinstalláció kulcsgondolatai. A Szeretetszolgálat egyébként zárt intézménye, történelmi épülete ezzel egy időben megnyitotta kapuit, és egy kamarakiállítás

keretében mutatta meg tevékenységét és több száz éves tereit a látogatóknak: a képműállítás mellett a látogatók megtekinthették a Szent Erzsébetről Nevezett Betegápoló Rend egykori rendházának refektóriumát és annak freskóit, valamint a Szeretetszolgálat belső udvarát és kerengőjét.

Jelen számunk tehát egyfajta ötvözte az Eucharisztia és a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus jelentőségének, valamint Ferenc pápa tanításának. Kiváló szerzőink ehhez a szellemiséghez kapcsolódtak tanulmányaikban. *Székely János*, a Szombathelyi Egyházmegye megyéspüspöke, Ferenc pápa üzenete a ma egyházának című munkájában mély biblikus és teológiai elemzését adja hitünk forrásának. *Laurinyecz Mihály*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának tanszékvezető professzora, Ferenc pápa és Szent József című tanulmányában elmélkedik a katolikus egyházfő tanításáról. *Gárdonyi Máté*, a PPKE HTK Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszékének vezetője pedig, Ferenc pápa és „a nép teológiája” című tanulmányában foglalja össze a zsinat és a pápa kapcsolatát. Miközben *Görföl Tibor* „A vallások sokfélesége és különbözősége” – Ferenc pápa és a vallásközi párbeszéd címet viselő írásában, addig *Török Csaba* a Ferenc pápa négy társadalmi alapelve az *Evangelii gaudium* kezdetű buzdításban című munkájában elemzi Ferenc tanításának mélyrétegét. Forrai Tamás jezsuita szerzetes, a rend magyarországi rendtartományának korábbi tartományfőnöke pedig a kanadai magyar katolikus diaszpóra lelkipásztori szolgálatát ismerteti, továbbra is ferenci lelkületben.

Miközben a szerkesztőbizottság minden tagja nevében kívánok élvezetes és tartalmas olvasást, elmélyült időtöltést, megköszönöm szerzőinknek azt a hatalmas munkát, amellyel hozzájárultak lapunk létrejöttéhez.

Solymári Dániel
főszerkesztő

FERENC PÁPA ÜZENETE A MA EGYHÁZÁNAK

SZÉKELY JÁNOS

Absztrakt

Ferenc pápa egyik legfőbb üzenete számunkra az a felhívása, hogy lépjünk ki kényelmes épületeink világából, induljunk el a perifériák felé, legyünk szegény és a szegényekért élő egyház. Az alábbiakban megvizsgáljuk a nyolc boldogság üzenetét, különösen a szegényeknek megígért országról szóló örömhírt, majd összefoglaljuk Ferenc pápa legfontosabb iránymutatásait az egyház és a világ számára.

Kulcsszavak: boldogságmondások, messiáskirály, Ferenc pápa

Boldogok

A hegyi beszéd úgy kezdődik, hogy Jézus felmegy „a hegyre”. A természetes megfogalmazás „egy hegyre” vagy pedig (hogy egy példát vegyünk) „a Tábor-hegyre” lenne. A kicsit különös „felment a hegyre” fogalmazás a Sínai-hegyre utal. Jézus felment a *par excellence* hegyre, a kinyilatkoztatás hegyére (Jeremias, 1990: 875). Máté tíz boldogságmondást említ (kilencszer „Boldogok”, végül: „Örüljetek és ujjongjatok”).¹ Ezzel azt mondja, hogy Jézus új tízparancsolatot, új törvényt ad.

1 – A boldogságmondásokat többféleképpen számlálják. Van, aki kétszer négy mondásra osztja a gyűjteményt (Paul Gaechter, H. Guenther). E magyarázók szerint a harmadik boldogságmondás (a szelídekről), mely feltehetően Máté szerkesztői munkája révén került ide, hasonló tendenciájú kiegészítés, mint a szegények boldogságában a „lelki” szó betoldása. Mindkettő azt jelzi, hogy nem akármilyen szegények, sirók azok, akiket Jézus boldognak hirdet, hanem csak azok, akik lelkükben Istenre szomjaznak, benne remélnek. Így jön létre az első három (Q-ból származó) boldogságmondásból az első négyes egység. Ezután három új boldogságmondás következik, majd az üldözökről szóló (szintén a Q-ból eredő) boldogságmondás mátéi elővételezése, megduplázása a 10. versben. Ezáltal keletkezik egy második négyes egység. Mindkét négyes csoport végén visszatér az „igazság”, a második végén pedig a „mennyei országa” kifejezés is. Utóbbi így a legelső boldogságmondásra utal vissza. E két négyes csoport után mintegy átmenetként említi Máté az üldözöttekről szóló, a Q-ból vett boldogságmondást (11–12). Ez a makarizmus többes szám második személyben áll (ahogyan Lukácsnál – és feltehetően a Q forrásban – az összes), elkülönítve ezáltal az eddigiektől, és kapcsolódva a beszéd folytatásához. Így Máté nyolc boldogságmondást közölne (5,1–10), melyektől a kilencedik elválna mint átvezetés a következő perikópa felé. Más biblikusok (például Heinrich Weinel, Klaus Koch) kilenc boldogságmondásról beszélnek, esetenként három hármas csoportba osztva őket (vö. Dupont, 1992). Ezek a feltételezések sok helyes meglátást tartalmaznak, ám kevés hangsúlyt helyeznek a következő tényekre: (1) A szövegegység legfontosabb formai eleme a *makarioi* felkiáltás. Ez kilencszer szerepel, és a legutolsó alkalommal egy kettős boldogságmondást vezet be. (2) Máté nem annyira a pontos matematikára ügyel, mint inkább az öszövétségi utalásokra. A nemzetségtáblában (1,2–17) is ezt láthatjuk (a háromszor tizennégy nemzedék nem stimmel matematikailag; Dávidot és Joziját duplán kell számolni, hogy kijöjjön). (3) Máté számára rendkívül fontos a Mózes-párhuzam, amelyet a beszéd elején („felment a hegyre”) és az antitézisekben („Mondaték a régieknek: Ne ölj... Ne paráználkodj”) újra felidéz. (4) Mindezek alapján úgy gondolom, hogy helyes a boldogságmondásokat a tízparancsolat jézusi (és mátéi) megfelelőjeként értelmeznünk. Vö. Walter, 1968.

Lukácsnál is megtalálható ugyanez a (Q forrásból, vagyis egy 1. századi Jézus mondásait tartalmazó gyűjteményből származó) „hegyi” beszéd, de ott úgy szerepel, hogy Jézus imádkozott, s utána lejtett a hegyről, és egy síkságon mondta el a beszédet (6,17). Valószínűleg a síkság volt a beszéd eredeti helyszíne a Q forrásban, és ezt Máté megváltoztatta. Az új Mózes az új Sínai-hegyen akarja bemutatni. Máté Jézust más helyeken is úgy ábrázolja, mint az új Mózes. Így például a gyermekségtörténetben. Ahogyan Mózes születésekor a fáraó megölette a fiúgyermeket, úgy a gyermek Jézust is halálra keresi Heródes, és megöletik helyette a betlehemi fiúgyermeket. Jézus – éppúgy, mint Mózes – megmenekül, s azután Egyiptomból jön, ahogyan Mózes is Egyiptomból vonult ki.

Ugyanez a Mózes-motívum jelenik meg a hegyi beszéd elején is: Jézus felmegy az új Sínai-hegyre, és új törvényt ad. Máté a beszéd helyszínének módosításával nem meghamisítja az eseményt, hanem mélyebb jelentését, igazi horderejét ábrázolja.² Máté evangélista azt látta, hogy Jézus új törvényt ad. Ő az új Mózes. Ha a síkságon állt is (ahogyan a Q forrás hagyományozta az eseményt), valójában fent állt a kinyilatkoztatás hegyének tetején, felment az új Sínai-hegyre. Máté az új Izraelt látta megszületni ott, az új Sínai-hegy alatt. Ezt a látást akarja átadni evangéliumával. Amikor átfogalmazza a körülményeket, akkor azt írja le, ami a mélyben valóban megtörtént.

Jézus a Máté-féle ábrázolásban nem is annyira Mózessel azonos, hiszen Mózes nem beszélt a hegyen, csupán átvette a törvény tábláit. Ott Isten beszélt. A boldogságok meghirdetésével Jézus ad kinyilatkoztatást a hegyről. Máté Jézust Istennel állítja párhuzamba. A „Hallottátok, hogy mondatott...” kifejezés szenvedő igealakja *passivum divinum*,³ s a jelentése ez: „Isten mondta a régieknek, én viszont azt mondom nektek...” Itt is Istennel áll párhuzamban a törvényt hirdető Krisztus.

A hegyi beszéd a boldogságmondásokkal kezdődik, amelyek Jézus prédikációjának egyik legfontosabb részét jelentik, mégis nagyon sokszor félreértjük, nem értjük őket. Általában erénylistának szoktuk értelmezni felsorolásukat. Azt a kijelentést, hogy „Boldogok a tisztaszívűek”, így értjük: legyetek tisztaszívűek, és akkor jutalmat kaptok. A „Boldogok a lelki szegények” azt jelenti, hogy legyetek lelki szegények. Hogy miért éppen így fogalmaz Jézus, hogy „boldogok”, ezen nem nagyon szoktunk elgondolkodni, pusztán formai díszítő-

2 – Talán meglepő számunkra, hogy Máté ilyen szabadon megváltoztatja a beszéd helyszínét síkságról egy hegy tetejére. Azért olyan szabadok az evangélisták egyes történetek elmesélésekor, mert a régi keleti ember másképp mondja el ugyanazt, mint egy modern nyugati. Más volt a történelemről és az igazságról való felfogásuk, mint a modern nyugati civilizációban élő emberé. Ma egy eseményt így mondanánk el: „Március 28-án reggel hét órakor az Astoriánál, egy 60 km/h sebességgel közlekedő személygépkocsi a kanyarban jobbra befordulva elütötte Kiss Béláné hetvenkét éves budapesti lakost, aki három percen belül belehalt sérüléseibe.” Mi ezt tartjuk korrekt beszámolóknak egy eseményről. A keleti ember ugyanezt így mondta volna el: „Meghalt az anyám. Meghasadt az ég, és azóta nem ragyognak a csillagok.” Hogy igazából mi történt, azt minden bizonnyal a második beszámoló közvetíti jobban. Nem a felszínt mondták el a keleti emberek, hanem a mélyet.

3 – Olyan szenvedő igealak, amely ige cselekvő alanya Isten. Isten nevét a Jézus korabeli zsidóság tiszteltetből nagyon ritkán ejtette ki, ezért Isten cselekvéseit gyakran szenvedő igékkel fejezték ki, az alany megnevezése nélkül.

elemnek tartjuk. Míg a régebbi egzegézis általában erkölcsi értelmezést adott a boldogmondásoknak (a „boldogok az irgalmasok” azt jelenti: „legyetek irgalmasok”, és majd jutalmat kaptok érte), addig Chester C. McCown (1927), Yves de Montcheuil (1957) és Jacques Dupont (1969; 1973) felismerései világossá tették, hogy a boldogmondások Isten királyságának meghirdetési, és jelentésüket főként az ókori Kelet királyeszméjének háttérében érthetjük meg.

Három kilóg az erények listájaként értelmezett boldogmondások közül. Az, hogy valaki szegény, sír vagy éhez, nem erény, és nem jár érte jutalom. S pontosan ez a három boldogság a legeredetibb, legfontosabb. A Q forrásban, amelyből Máté és Lukács (Lk 6,20 skk.) is merített, ez a három boldogság így, együtt szerepelt.⁴ A többi Máté más forrásokból gyűjtötte össze. Az első három boldogságmondás Jézus egyik eredeti prédikációjának emlékét őrzi, valaha együtt hangzottak el. Máté hozzáfűzött ezekhez, például az 5,5 („boldogok a szelídek, mert ők öröklék a földet”) a Zsolt 37,11-ből származik. Jézus gyakran használta a boldogságmondás műfaját (például „Boldog a szemetek, mert lát” [Mt 13,16]; „Boldog, aki hallgatja és meg is tartja Isten ígét” [Lk 11,28]; „Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek...” [Jn 20,29]), így Máténak volt honnan merítenie.

Máté tehát új tízparancsként, törvényként értelmezi a nyolc boldogságot. Az említett háromnak is lelki értelmet ad. A szegényekhez hozzáteszi, hogy lélekben szegények. Mivel a héber nyelvben kevés az elvont melléknév és főnév, elvont fogalmakat gyakran a „szív”, illetve „lélek” szónak egy hétköznapi tulajdonságot jelölő szóhoz való hozzáfűzésével jelez. Így a Péld 16,19-nek abban a kifejezésében, hogy „alacsony lelkűek”, „lelkükben alacsonyak”, az alacsonyság átvitt, lelki értelemben szerepel: alázatos, nem gőgös. Ennek ellentéte a Préd 7,8: a „magas lelkűek” azokra utal, akik nagyképűek. Mind a kétszer a hozzátétel a *ruah*. További példák: Iz 66,2: megvert lelkűek; Zsolt 34,19: ütött, megvert lelkűek (alázatosak, kicsik); Iz 65,14: megtört szívűek. E kifejezésekben a szív vagy lélek szó hozzátétele arra utal, hogy nem fizikai ütésről vagy alacsonyságról, hanem lelki-erkölcsi tulajdonságról van szó. A mátéi „lelki szegény” is azt jelenti, hogy a szegénységről átvitt értelemben van szó: az a lelki szegény, akinek a lelke alázatos, kicsi, aki nem gőgös. Az szegény lelkileg, aki tisztában van azzal, hogy rászorul Istenre és másokra. Eckhart mester szép magyarázata szerint az a lelki szegény, aki semmit sem akar, semmit sem tud, semmit sem birtokol (Büttner, 1923: 180–185).

Máté az éhezőhöz is hozzáteszi, hogy aki éhezi „az igazságot”. A zsidóknál az igazság (*cedaqa*) azt jelentette, hogy valaki igaz, szent ember (*caddiq*; vö. Mt 5,20: „Ha igazságotok – azaz életszentségetek – nem múlja felül a farizeusokét ...”). Éhezni az igazságot azt jelenti,

4 – És egy negyedik az üldöztetésről, ennek megfogalmazása azonban erősen ősegyházi, ezért itt nem tárgyaljuk.

hogy vágyom arra és mindent megteszek azért, hogy Istennek tetszően élhessek. Ez a fajta éhezés sokszor szerepel a Szentírásban. Sirák fia beszél arról az emberről, aki a bölcsességre éhezik (24,21), azaz teljes erejéből keresi, tehát tesz is érte. Philón is használja a kifejezést az „erényeket (ajrevth) éhezni” szókapcsolatban (*Poster. Cain*, 172). Máté tehát lelki értelmet ad az éhezésnek is.

A sírás az egyetlen, amelyet Máté nem fogalmaz át. Az egyházatyák később a sírásnak is lelki értelmet adtak. Azt mondták, hogy nem világi szomorúságról van itt szó. Órigenész szerint például Jézus az ember saját és a mások bűnei felett való szomorúságáról beszél (*Com. Ps.*, 37,7).

Eredetileg azonban úgy hangozhattak el a boldogságmondások, ahogyan Lukács is idézi őket: „Boldogok a szegények, övék a Mennyei királysága. Boldogok az éhezők, mert majd jóllakatnak. Boldogok a sírók, mert megvigasztaltatnak.” A „jóllakatnak”, „megvigasztaltatnak” szenvedő igealakjai szintén *passivum divinumok*, a jelentésük: Isten majd jóllakítja őket, vigasztalást ad nekik. A „Mennyei országa” kifejezés nem a mennyországot jelenti. A korabeli zsidó szóhasználatban gyakran használták a Mennyei szót Isten nevének kifejezésére. Mivel tiszteletből nem akarták Isten nevét kiejteni, más szavakkal helyettesítették (a Név, a Hely, az Egek⁵). Helyesebb tehát a kifejezést Isten királyságának fordítanunk. Isten királysága az, amikor és ahol Isten király. Amikor és ahol Isten akarata megtörténik, végre nemcsak a mennyben, hanem itt a földön is. Így imádkozzuk a Miatyánkban: „Jöjjön el a te királyságod, legyen meg az akaratom, amint a mennyben, úgy a földön is.”

Maga a boldogságmondás ismert műfaj az Ószövetségben, főleg a bölcsességi irodalomban gyakori (például Péld 3,13; 8,32.34.35; Bölcs 3,13). Általában egy tettet és annak eredményét állítja párhuzamba. „Boldog az az ember, aki bölcsességet talál, mert drágább az mindenféle gazdagságnál” (Péld 3,13). Az apokaliptika is használja ezt a műfajt. Itt a jutalom mindig eszkatologikus: a végső időben ők lesznek a kiválasztottak. A tett, az erény általában rövidebb az apokaliptikus mondásokban, vagy ki is van hagyva.⁶

Jézus boldogságmondásai tehát ezt a műfajt követik. Van azonban egy-két újdonságuk is. Jézus egy sorozatot mond el, míg az Ószövetségben legfeljebb két boldogságot találunk egymás után. Újdonság az is, hogy megszólítja a hallgatókat, tehát nem általánosságban beszél az erényes emberekről, hanem azokhoz szól, akik éppen ott vannak. Az is egyedi, hogy ennyire paradox a jelen cselekedet vagy állapot és a jövőbeli jutalom kapcsolata: a szegényeket, a sírókat mondja boldognak.

5 – A héberben (és az arámban) az ég szó mindig többes (pontosabban kettes) számban szerepel. A magyar (és sok más) nyelv is ismeri az ég szó Istenre vonatkoztatott használatát (például „az ég akarata”).

6 – „Boldog, aki asztalhoz ülhet Isten országában” (Lk 14,14); „Boldogok a halottak, akik az Úrban haltak meg” (Jel 14,13; 22,7.14); Boldogok vagytok, igazak és kiválasztottak, mert dicsőséges az örökségetek” (1Hén 58,2).

De miért is boldogok, akik éheznek, a szegények, a sírók? Jézus egy társadalmi réteget emel ki, és rájuk mondja, hogy boldogok? A nyugati nyelvekben a szegény szót általában a kevésből eredeztetik (*paucus* = kevés, *pauper* = szegény). Görögül két szó is van a szegénységre: „akinek fáradozni kell, fáradozó”. Már az is nagy nyomorúságnak számított, ha valakinek dolgoznia kellett. A gazdagok az ókorban általában nem dolgoztak. A másik az „elrejtőző”. Ezt a szót használták a koldusokra, a valóban nyomorultakra, akiknek szégyellniük kellett szegénységüket, s bujkáltak. A LXX-es fordításban e szó gazdagabb jelentést kap, mert gyakran az *'ani* fordítása. Ez az *'anah* igéből képzett melléknév (*adiectivum verbale*), és szó szerint azt jelenti: „meghajlott, meggörcbített ember”. A keleti nyelvekben a szegény az, akit megtaposnak, akin átgázolnak, akinek mindig hajlongania kell ura előtt, akinek nincs lehetősége arra, hogy a jogait megvédje, akivel bárki bármit megtehet. Az *'ani* elsősorban szociológiai fogalom. A megalázott, az elnyomott réteget jelenti.

A szomorúságra is két szava van a görögnek: egyrészt a λωπη, mely állapotzerű szomorúságot jelent, a másik a πένυθη, amely a szomorúság külső kifejezését jelöli. Akkor használják, amikor kitör a szomorúság az emberből, mert már nem tudja magában tartani. Ennek a szomorúságnak a jelei a könnyek, a jajkiáltás. A πένυθη szó is mélyebb értelmet kap a LXX-es fordításban, mert gyakran a héber *ebel* (gyász) szót is ezzel fordítják. Nemcsak a szomorúságra, hanem a gyászolók jajkiáltására is ezt a szót használják.

A πεινάω ige annyit jelent, hogy éhes valaki. A LXX viszont nagyon gyakran a *ra'ab* (éhínség) szót is ezzel fordítja (vö. Ter 41,55), amelyre a görögnek külön szava van. Így a πεινάω a LXX-es fordításban intenzívebb tartalmat nyer. Az éhezők azok, akiknek nincs meg a holnapi betevő falatjuk. Tehát Jézus azt mondja, hogy boldogok a megtaposottak, a megalázottak, a jajveszékélők és az éhezők.

Mindhárom kategória ugyanazt jelenti, ugyanarról a társadalmi csoportról van szó. Az Ószövetségben gyakran együtt is szerepelnek. A szegények, a börtönök lakói, a süketek, a vakok, a gyászolók, a megtört szívűek, a sánták, az özvegyek, az árvák, az elnyomottak, a menekültek (vö. Iz 61,1). Őket hirdeti Jézus boldognak. Lehet, hogy ezek az emberek jámborak, de ez nincs külön megemlítve. Nem az az oka boldogságuknak, hogy jobbak, mint a többiek. Nem bennük van a boldogságuk oka: „Boldogok vagytok ti, szegények, mert tiétek Isten királysága.” Isten királysága, uralkodása olyan természetű, hogy boldoggá teszi őket. A boldogmondások igazi értelmét éppen ezért a királyszme segítségével közelíthetjük meg.

Az ókori Keleten a királyoktól elsősorban azt várták, hogy a nyomorultakat segítségk, a szegényeket, az árvákat, az özvegyeket megvédjék. Idealizálták a királyokat.⁷ Pásztornak

7 – Ahogyan a magyar népi hagyomány is teszi ezt „az igazságos Mátyás” alakjának idealizált képe segítségével.

nevezték, néha még anyához is hasonlították őket. Azt remélték a királytól, hogy igazságot teremtsen. A keleti ember számára az igazság fogalma nem egyszerűen jogegyenlőséget jelentett, mint a nyugati gondolkodásban. Keleten tudták: attól, hogy az erősnek és a gyengének ugyanolyan jogai vannak, még nem lesz esélyegyenlőség. Az az igazság, amikor a gyengét hathatósan megvédik. A király akkor igazságos, ha a szegény mellé áll, és megvédi a jogait, az erőt pedig viasztasorítja.

Hammurápi (Krisztus előtt 1728–1686) törvényoszlopán olvashatjuk: „Ölemben hordoztam Sumér és Akkád népét, oltalmamban felvirágoztak, békében kormányoztam őket, erőm oltalmába helyeztem őket, hogy az erős ne nyomhassa el a gyengét, s igazsága legyen az özvegynek és árvának, hogy igazságosság legyen biztosítva az elnyomottaknak...” (24,48–79). A király itt anyaként értelmezi feladatát. Őlében hordozza népét, és a szegényeket védi. Akkád nyelven, amelyen a törvényoszlop íródott, igazságot tenni azt is jelenti: elengedni az adósságot (Oppenheim, 1969: 269). Jól tudták, hogy a szegényt, aki eladósodott, már sokféleképp kifosztották, és ha most a gazdag elengedi az adósságát, akkor nem jótékonyaságot gyakorol, hanem a kötelességet teszi, így áll helyre az igazság.

Asszurbanipál (Krisztus előtt 668–631) trónra lépésével kapcsolatban ezt írják: „Jog napjai, igazság esztendei, bőséges esők. Azoknak, aki vétkeikért halált érdemeltek, uram, a király visszaadja az életet. Akik évek óta börtönben voltak, szabadon engedted őket. Akik régóta betegek voltak, meggyógyultak, az éhezők jóllaktak, a soványak meghíztak, a mezíteleket felruháztad...” (Schrader et al., 1902: 380–381). Amikor egy jó király uralomra lép, mintha visszatérne az aranykor. Reménység támad a világnak.

A Krisztus előtti XIV. században keletkezett ugariti Keret-legenda leírja, amint a király, Keret fia, Jasszib fellázad apja ellen, s ezt veti a szemére: „Nem ítéltél az özvegynek, nem szolgáltatál igazságot a boldogtalannak, nem üldöztél azokat, akik kifosztják a szegényt, nem tápláltad az árvát, aki előtted állt, s az özvegyet, aki mögötted volt. Nem voltál testvére a betegnek, sem társa kínjainak ágyánál” (II. tab., 6. col., lin. 33–34) (Virolleaud, 1941: 11). Méltatlan a királyságra az, aki nem érez együtt a szenvedővel, s nem tudja megvédeni. Csak az méltó hatalmat gyakorolni, aki valóban pásztora népének, akinek fáj népe fájdalma.

Egyiptomban IV. Ramszesz fáraó trónra lépésekor (Krisztus előtti XII. század) ezt kiáltották: „Boldog nap! Az ég és a Föld örvendeznek, mert te vagy Egyiptom hatalmas ura. Akik menekültek voltak, visszatérnek városaikba, akik elrejtöztek, előjönnek ismét, akik éheztek, vígan jóllaknak most. Akik szomjaztak, bortól részegek. Akik mezítelek voltak, finom lenvászonba öltözködnek. Akik börtönben voltak, visszakapták szabadságukat. Akik szomorúak voltak, most íme örülnek. Akik lázadásokat szítottak, most békéssé váltak. A Nílus magas vizei kiáradtak barlangjaikból, hogy felfrissítsék népem szívét” (*Torinói*

Osztakon, Pritchard, 1969: 378–379). Amikor jó király jön, az egész világ ujjong. A szegények reménye beteljesedik.

Az Ószövetség messiáskirály-eszméje

Izrael is ezt várta, elsősorban magától Istentől. Istent királynak nevezte, aki a gyöngét védi: „Az Úr megszabadítja a foglyokat, az Úr a vakokat látókká teszi, az Úr fölemeli a lesújtottakat, az Úr megoltalmazza a jövevényeket, felkarolja az özvegyet és az árvát, de elpusztítja a bűnösök útjait. Király az Úr mindörökké” (Zsolt 146,7–10).

Az, hogy Isten király, azt jelenti, hogy megvédi a szegényt. Úgy király az Isten, hogy a szegény boldog lehet. Izrael alapélménye Istennel kapcsolatban az, hogy a rabszolgaságból kimentette őket, neki drága volt a rabszolgák vére. Akiket nem tartottak embernek, akiket eltapostak, Isten azok mellé állt. Isten védője a gyöngének: „Az elveszettet megkeresem, az eltévedtet hazavezetem, a sebesültet bekötözöm, a beteget fölérősítem. De a kövéret és az erőt elpusztítom. Én fogom terelgetni őket igazsággal” (Ez 34,16).

Úgy pásztor az Isten, hogy a gyöngét védi, az erőseket, akik eddig bántották a gyöngéket, elpusztítja.⁸ Ezt várja Izrael minden földi királytól is, mivel a király Isten helyettese, Isten törvényét valósítja meg a földön. Úgy kell uralkodnia, hogy a szegényt védi: „Dávid háza, ítéletek reggeltől kezdve, mentsétek ki a kifosztottat az elnyomó kezéből, az idegent, az özvegyet, az árvát; ne zaklassátok őket, ne erőszakoskodjatok velük” (Jer 21,12).

Mivel a dávidi dinasztia királyai nem teljesítették ezt a várakozást, egyre inkább egy jövőbeli ideális királytól, „messiástól” várja Izrael Isten királyságának földi megvalósítását. A messiás (felkent) szó mindenekelőtt a királyok megnevezése volt, mert a felkenés által lettek királlyá. Sok királyt messiásnak nevez az Ószövetség, Saultól kezdve.⁹ A felkenés rítusa Egyiptomban is ismert volt: a fáraó felkenete vazallusait, a kisebb királyokat, akik uralmát egy adott országrészben elismerték. Ezzel a szertartással a maga hatalmából adott nekik egy részt az adott területre vonatkozóan. Izrael népének meggyőződése szerint a királyok az Úr felkentjei, vagyis Isten hatalmából részesednek, az ő királyi uralmát kell megvalósítaniuk Izrael népe körében. Azt várták a messiáskirálytól, hogy olyan uralkodó legyen, aki megvalósítja Isten igazságát: „Igazságot fog szolgáltatni a nyomorultaknak, jog szerint ítél az ország szegényeinek. Megveri az erőszakost szája vesszejével...” (Íz 11,4). „Isten, ítéletedet add át a királynak [...] hogy igazságosan kormányozza népedet, és méltányosan szegényeidet [...]. Ő megszabadítja a szegényt, ha hozzá kiált, a szűkölködőt, akin senki sem segít.

8 – A LXX ezt átírja: „megőrzöm”. A héber szöveg szerint Isten a gyöngét védi, az erőt elpusztítja.

9 – Azt mondja Dávid: „Hogyan emelnék kezét az Úr Messiására?” (1Sám 24,7).

Megkönyörül a szegényen és a nincstelenen [...]. Megmenti őket az elnyomástól és az erőszaktól, mert szemében drága az ő vérük” (Zsolt 72,1–2.12–14).

A Biblia tehát nem idealizálja a szegénységet, a sírást, az éhezést, hanem ideális királyságot vár. Olyan országot, ahol még a szegény, az éhező is boldog, mert az éhező enni kap, a síró pedig vigasztalást talál. Az éhező nem azért boldog, mert éhezik, hanem mert jóllakik; a síró sem azért boldog, mert sír, hanem mert vigasztalásban részesül. Ezt az országot hirdeti meg a Magnificat is: „A hatalmasokat elűzi trónjukról, a megalázottakat felemeli, az éhezőt betölti javakkal, de a gazdagokat üres kézzel küldi el” (Lk 1,52–53).

Egy rabbinikus prédikációban olvassuk: „Tanítóink azt tanították, hogy amikor eljön a Messiás, a Templom tetejére fog állni, és így szól Izrael fiaihoz: Ó, ti szegények, elérkezett megváltásotok ideje” (*Pesiqta Rabbati*, 36).

Amikor tehát Jézus azt kiáltja, hogy „boldogok vagytok, ti, szegények, elérkezett Isten királysága”, akkor meghirdeti azt a királyságot, amelyre a szegények vártak. Kikiáltja azt, hogy Isten végre kezébe vette az uralmat. A Messiás trónra lépése ez a prédikáció. Örülhetnek a szegények és az éhezők, mert Isten megvalósítja királyságát, mert lesz védője a szegénynek. Rejtetten azt mondja ki ezáltal Jézus, hogy eljött a Messiás, aki elhozza Isten királyságát. Boldogok a szegények, mert eljött a Messiás, hogy gazdaggá tegye őket, mert van, aki megvédje őket. Amikor egy alkalommal megkérdezik Jézustól: „Te vagy-e a Messiás?”, ő ezt válaszolja: „Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, a szegényeknek hirdetik az örömhírt. Boldog, aki nem botránkozik meg bennem” (Mt 11,5–6).

Boldog az éhező tömeg, mert Jézus jóllakatja. Boldog a tékozló fiú, mert eljött Jézus, hogy megbocsássa bűneit. Nagyon ünnepélyes ez a boldogságmondás-sorozat, ez az örömhírhirdetés. Talán Jézus legelső prédikációinak alapmotívuma, kezdőmondatai lehettek ezek a *makarizmoszok*, amelyekkel meghirdeti az Országot. Azt, hogy egy ősi prédikáció darabjáról van szó, onnan is gondolhatjuk, hogy nincs benne még szó visszautasításról. Úgy tűnik, mintha Jézus nagy optimizmussal hirdetné ki ezt az örömhírt. Mintha bízna abban, hogy egész Izrael el fogja fogadni az üzenetet. A hagyomány ősiségét onnan is sejthetjük, hogy a krisztológia, vagyis az önmaga szerepéről szóló tanítás még háttérbe szorul. Teljes egészében az Országról van szó, s Krisztus szinte eltűnik ezen igehirdetés mögött. A passióhoz közeledve egyre többet beszél majd Jézus önmagáról, az Emberfiáról.

Nem arról van szó tehát, hogy a szegények jobbak, mint a gazdagok, vagy az éhezők jobbak, mint a jóllakottak, hanem arról, hogy Isten úgy uralkodik, hogy még a szegények is boldogok lesznek. A Királyság boldogságot jelent a boldogtalanoknak. Ahogyan egy anya is, ha van a gyerekei között fogyatékos, beteges vagy tehetségtelenebb, őt még inkább szereti. Isten uralma is ilyen, hogy elsősorban az elesetteket karolja fel. Jézus működésének

vannak kivételezettjei. Mindvégig megfigyelhetjük például, hogy rengeteget törődik betegekkal, és sok beteget meggyógyít. Ebbe a kivételezett csoportba tartoznak a gyerekek is. Nem valószínű, hogy Jézus azért emlegeti a gyerekeket, mintha jobbak volnának, mint a felnőttek, vagy azért állítja őket példaképül, mert a gyerek annyira bízik a szüleiben. Az ókorban nem idealizálták a gyerekeket, és a Szentírásban sem találunk erre utaló jeleket. A gyereket a felnőtt és az állat közötti átmenetnek tartották, aki még nem tud gondolkodni. Úgy „idomították”, nevelték őket, mint az állatokat: bottal. Jézus azért mondja, hogy a gyerekeké, a kicsinyeké Isten országa, mert megaláztak és kicsinyek; ezért fordul hozzájuk. Mert Istennek ilyen a szíve. „Áldalak téged, Atyám, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és feltártad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, így tetszett neked” (Mt 11,25–26).

Az Atya szívét nyilatkoztatja ki Jézus. Működésének kivételezettjei a bűnösök is: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem hogy a bűnösöket” (Mt 9,13). Nem azért, mert a bűnösök jobbak, mint az igazak, hanem mert nekik van szükségük orvosra.

A szegény, éhező, síró sem jobb, mint akárki más, nem azért lesz a megígért boldogság birtokosa, mintha ezt különösképpen kiérdemelte volna. Sokkal inkább arról beszél Jézus a boldogságmondásokban, hogy elérkezett az Ország, eljött az a pillanat, amikor Isten vigasztalást ad a vigasztalanoknak, boldogságot a szegényeknek.

Olyan öröm kihirdetését jelentik a boldogságmondások, amelynek köszönhetően a szegény, az éhező és a jajveszékélő egészen konkrét értelemben, kézzelfoghatóan boldog lesz; nemcsak majd a mennyben, hanem ebből valami már itt is elkezdődik. Így mielőtt lelki értelemben magyaráznánk a megígért boldogságot, azelőtt a maga konkrét valóságában (az éhezők jóllakásaként és a síró ember vigasztalásaként) kellene komolyan vennünk Jézus szavait. Az egyháznak ebből valamit meg kellene éreztetnie és valósítania, ha hitelesen akarja hirdetni Jézus örömhírét. A történelem folyamán a kereszténység számos esetben eltorzította az evangélium örömhírét. Azt prédikálta, hogy „nyugodjatok meg, szenvedők és éhezők, majd a mennyben kárpótlást kaptok”. Az evangélium elveszítette forradalmi erejét. Ha hitelesen akarjuk hirdetni Jézus örömhírét, akkor az kell, hogy a keresztények között az éhező átélhesse a megígért boldogságot, amikor enni kap. Az kell, hogy a kitaszított, lenézett szegény vagy hajléktalan átélhesse, hogy közöttünk ő is ember, éppolyan értékes, mint akárki más, sőt talán ő lesz a legfontosabb. Ha hitelesen akarjuk hirdetni az örömhírt, akkor valamit meg kell valósítanunk Jézus lakomáiból, amelyek során helye volt a vámosnak és az utcanőnek, ahol nem volt első és utolsó vendég (vö. Pilinszky János: *Egyenes labirintus*). A kereszténység hitelvesztésének, a missziók megtorpanásának egyik oka, hogy például Ázsia népei nemigen érzik, tapasztalják ezt a kereszténység részéről.

A sírás, az éhezés, a szegénység természetesen tágabb értelmet is kap a nyolc boldogságban. Szimbólumává válik általában az embernek. Az ember éhezik a szeretetre, de csak morzsákat kap. Vágyik a boldogságra, de csak pillanatokra lehet az övé. Minden ember léte töredékes, sebzett, esendő. Boldog a szegény ember, mert Isten gazdaggá teszi.¹⁰

- „Boldogok a szelídek” (Mt 5,5). A szelídség a haraggal ellentétes magatartást jelent, tehát az szelíd, aki nem erőszakos, nem indulatos, hanem gyöngé, aki nem üt vissza. Ezt jelenti a Zsolt 37,11-ben, ahol a *praeisz* az *ánáb* szó fordítása. Az *ani* a megnyomorított, a szegény, az *ánáb* az Isten szegénye, aki Istenre vágyakozik, jámbor.
- „Boldogok az irgalmasok” (Mt 5,7). Az irgalom igen gyakran a szeretet cselekedeteit jelentette. Az az irgalmas ember, aki enni ad az éhezőknek, eltemeti a halottakat. Irgalmasok azok, akik jót cselekszenek.
- „Boldogok a tisztaszívűek” (Mt 5,8). A szív a keleti embernél nem az érzelmek középpontja, hanem a személyiség legbensőbb magja, ahol megszületnek az ember életének nagy döntései. A tisztaság egyszerűséget jelent, azt, hogy valakinek nincsenek hátsó gondolatai: osztatlan szívvel, egész lényével Istent szolgálja.¹¹
- „Boldogok a békeszerzők” (Mt 5,9). Ez olyan boldogság, amelyet a zsidó hagyomány is többször megfogalmaz: „Boldog, aki békét szerez. Átkozott, aki lesújt a békében élőre. Boldog, aki békét hirdet, és béke is él benne. Átkozott, aki békét hirdet, de a szívében nincs béke” (Sl Hen 52,11; vö. Ab 1,12.18). Jézus fűzi hozzá a hagyományos mondáshoz, hogy ők Isten fiai. Ugyanúgy, ahogy a hegyi beszéd végén az ellenségszeretettel kapcsolatban mondja: „Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak...” (Mt 5,45).
- Összefoglalás (Mt 5,10–12): A 10. vers valószínűleg Máté saját alkotása, amellyel a maga értelmezte nyolc boldogság összefoglalását adja. Két kulcsfogalom jelenik meg: a δικαιοσύνη (az ételszentség), és az Isten országa. Végül Máté (5,11–12) az üldözöttekről szóló boldogságokat írja le, általánosítva őket.

Máté erkölcsi értelmezést ad a nyolc boldogságnak. Elsősorban parancsokként, erényekként értelmezi őket. Több protestáns egzegéta számára ez visszatetsző (Zinzendorf, 1766: 182; Luz, 1992: 215–218). Úgy érzik, Máté meghamisítja az evangéliumot. Az szerintük alapvetően az ingyenes kegyelem kihirdetése. Jézus boldogságot, istenközelséget hirdetett

10 – József Attila *Egy kisgyerek sír* című verse jól példázza a sírás egyetemességét, szimbólumjellegét.

11 – A tisztaszívűség elsődleges jelentése tehát nem a szexuális bűnöktől való mentesség.

azoknak, akik rászorultak, méghozzá ingyenesen. Máté ezt átfogalmazza zsidó mentalitás szerint, és törvénné silányítja.

Máté számára azonban ez nem valamiféle visszaélés az evangéliummal. Maga Szent Pál, noha az *indicativust* emeli ki a kereszteny örömhírből („meg vagytok váltva”), az *imperativust* is fontosnak tartja („éljete is úgy, mint a megváltottak!”) következményként.¹² Máténál ez a kettő alapvetően ugyanaz. Már a parancs is örömhír. Az erkölcs is az evangélium része. Az a tény, hogy Jézus megfogalmazza az új törvényt, az a tény, hogy eszményi módon lehet élni, s hogy ez már kezd megvalósulni, maga is örömhír. Az ember számára üdvösség, ha ezt az utat követni tudja. Máté nem lát ellentétet parancs és kegyelem között. Nála a parancs maga is kegyelem. A hegyi beszédet, amely az első evangélista olvasatában elsősorban törvénygyűjtemény, evangéliumnak nevezi (vö. 4,23). Érdekes talán hozzátenni, hogy maga Luther sem mindig állítja élesen ellentétbe az ingyenes kegyelmet és az erkölcsi követelményt. Egy 1522-es prédikációjában mondja: „Az evangélium nemcsak bénákat gyógyít, vakokat tesz látóvá, hanem az is az evangélium jótette, hogy a törvényt magyarázza [...]. Parancsokat is tartalmaz ...” (Luther, 1884: 56).¹³

Az ókori Kelet és az Ószövetség királyeszméje McCown tanulmánya óta új fénybe helyezte Jézus boldogmondásait. A szegény, az éhező és a síró azért boldog, mert a messiás-király országában megszűnik a szegénység, és jóllakhat az éhező. A nyolc boldogság ennek a messiási országnak a meghirdetése.

Mit üzen nekünk a Szentlélek Ferenc pápán keresztül?

„Mennyire szeretnék egy szegény és a szegényekért élő egyházat!”

A Ferenc név a szegények iránti kitüntetett figyelem és szeretet üzenetét hordozza. Ferenc pápa egyszerű autóval közlekedik, egyszerűen él. Végtelen közvetlenséggel járja körbe a pápai kihallgatások elején a zarándokok ezreit, megfogva a kezüket, megáldva a betegeket, mosolyogva, figyelmet szentelve a sokaságnak. Meggyőződése, hogy az egyháznak ki kell lépnie a kényelmes épületek fogságából a perifériák, a legszegényebbek, az eltávolodottak, a társadalom kivetettjei felé. Az egyház sokszor abba betegszik bele, hogy túlságosan önmagával foglalkozik. Ehelyett a küldetésére kellene figyelnie. Arra, hogy az evangélium jó híret mindenkihez elvigye, különösen is a szegényekhez, a szenvedőkhöz.

Ha az egyház vissza akarja nyerni megtépázott hitelességét, ennek egyik legfőbb útja a szegényekhez, a szenvedőkhöz való odafordulás és az egyszerű életmód.

12 – Vö. „a Lélek gyümölcsei” (Gal 5,22).

13 – Figyelemre méltó módon az evangélium „parancsai” között Luther megemlíti a boldogmondásokat is.

A szegények erőforrást is jelentenek. A perifériákról másként látjuk a világot, helyesebb látószögben. Az egyháznak szüksége van az egyszerű emberek látásmódjára, bölcsességére, mély hitére.

Ferenc pápa egy igazabb világrendről álmodik, amelyben a Föld javai nem kevesek kezében összpontosulnak. Ahogyan ő fogalmazott: „Ez a gazdaság öl!” A jelenlegi, rendkívül igazságtalan és egyenlőtlen gazdasági rendszer családokat, sőt egész nemzeteket nyomorít meg, tesz földönfutóvá. Mennyire fontos volna megálmodni és megteremteni azt a világrendet, amelyben a magántulajdonhoz való jog nem áll mindenekfölött, hanem megelőzi mindenkinek a joga az emberhez méltó életre.

Megóvni „közös otthonunkat”, a Földet

A környezetpusztítás mára olyan mértéket öltött, amely az egész emberiség létét, élhető életkörülményeit veszélyezteti. Ennek egyik legfőbb oka a haszon, a növekedés bálványozása, mindenek fölé helyezése. Az emberiségnek nem a mennyiségi, hanem a minőségi növekedésre kellene törekednie, az emberségben, lelki kincsekben, szeretetben való növekedésre. Nemcsak a közgazdászok és mérnökök jövőről alkotott elképzeléseire kellene figyelnie, hanem a vallások, a művészek és leginkább az evangélium szavára is.

Az ökológiai katasztrófa egyre fenyegetőbb réme nagyon fontos igazsággal szembesíti az emberiséget. Azzal, hogy ennek a világnak nem mi vagyunk a korlátlan urai, nem mi vagyunk az alkotói. Milyen fontos volna felismerni, hogy nemcsak az atomok és a sejtek világának, hanem az emberi világnak is vannak objektív törvényei! Az ember nem önmaga teremője. Nem mi alkotjuk meg identitásunkat, nem mi találjuk ki, hogy mi a jó és mi a rossz. A világba és az emberi szellembe is bele van ültetve egy gyönyörű isteni harmónia és rend. Vagy megtanuljuk ezt és az objektív törvényeket alázattal megismerni, és szerintük élni, vagy nagyon hamar önmagunkat fogjuk elpusztítani, egy igen embertelen világot felépítve.

„Vándor voltam, és befogadtatok”

A drámai mértékben megnőtt menekültválsággal szembesülve (1960-ban körülbelül hetvenmillió olyan személy élt a Földön, aki elhagyta hazáját, 1990-ben nagyjából százötvenmillió, 2020-ban pedig kétszázhetvenmillió) Ferenc pápa az egész emberiséget kötelező szolidaritásra hívta fel a figyelmünket. A Föld közös otthonunk, és ha valahol élnetlenné válik egy embercsoport helyzete, akkor az egész emberiségnek kell segítenie a megoldás megtalálásában.

Ennek első és alapformája természetesen az, hogy helyben segítünk, a helyi problémákat igyekszünk megoldani. Minden nemzetnek meg kell őriznie identitását, kultúráját, biztonságát, tagjainak jólétét, és ennek fényében kell döntenie a befogadható személyekről. Azonban igen fontos az is, hogy ha nincs más jó megoldás, akkor a befogadással is segítsük bajba jutott, a nyomorból vagy üldöztetésből menekülő felebarátainkat.

„Ki vagyok én, hogy ítélkezzek?”

Ferenc pápa védi a házasság és a család szentségét, az emberi élet sérthetetlenségét a fogantatástól a természetes halálig, védi és képviseli az egyház kétezer éves tanítását. Ezért is nyilatkozta nemrég világosan a német katolikus egyházban zajló jelenségekre reagálva, hogy az egyháznak nem áll módjában azonosneműek együttélését megáldani (AP News, 2021; vö. Hittani Kongregáció, 2021).

Azonban más stílusban képviseli ezeket az értékeket, mint igen sokan. Szelídséggel, megértéssel, senkit el nem ítélve. A helytelen cselekvést elítéli, de a tévedő embert fel akarja emelni, tisztelettel és megértéssel szólítja meg. Fontos volna tanulnunk ezt a beszédstílust, ezt a lelkületet, „amely nem vitatkozik, és nem kiabál ... a megroppant nádat nem töri össze, a pislákoló mécses nem oltja ki ...” (Mt 12,19–20).

Ferenc pápa az evangélium szívét, az irgalmasságot szeretné üzenetünk és magatartásunk középpontjába állítani. Jézus üzenete a szeretet üzenete. Ezt a jó hírt csak szeretettel tudjuk hitelesen továbbadni.

Szinodalitás

Az egyház ősi idők óta kisebb és nagyobb szinódusokon, tanácskozásokon vitatta meg a nehéz kérdéseket, kereste a Szentlélek által kijelölt utat. A második évezredben ezek a szinódusok egyre inkább az egyetemes és az egyházmegyei zsinatokra koncentráldtak, szorítkoztak. Ferenc pápa szeretné, ha többfajta, többek részvételét is biztosító tanácskozás jöhetne létre, hogy a Szentlélek hangját ezáltal is meghallhassa az egyház.

A szinodalitás által nem sérülne a péteri szolgálat és az egyetemes zsinatok meghatározó szerepe, de más hangok is megszólalhatnak, és Isten népének hitérzéke is erősebben megjelenhetne az egyház életében.

A Szentlélek Ferenc pápát adta nekünk, hogy vezessen minket az igazság, a szeretet és az életszentség útján. Hallgassuk nyitott szívvel, hogy mit üzen általa a Lélek az egyháznak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AP NEWS (2021): Pope: No same sex marriage, but uphold other rights, 2021. 03. 15., <https://apnews.com/article/europe-business-religion-pope-francis-marriage-a1db9c2a85852ef310c10ffc1c6f6531> (letöltve: 2021. 10. 13.)
- BÜTTNER, HERMAN (szerk.) (1923): *Meister Eckharts Schriften und Predigten II*, Jena, Diederichs Verlag.
- DUPONT, JACQUES (1969–1973): *Les Béatitudes* (I. Le problème littéraire. Les deux versions du Sermont sur le montagne et des Béatitudes; II. La Bonne nouvelle; III. Les Évangelistes), Paris, J. Gabalda.
- DUPONT, JACQUES (1992): *Le beatitudini*, III: Gli evangelisti, Roma, Edizioni Paoline.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ (2021): Responsum della Congregazione per la Dottrina della Fede ad un dubium circa la benedizione delle unioni di persone dello stesso sesso, 2021. 03. 15., <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/03/15/0157/00330.html#ing> (letöltve: 2021. 10. 13.)
- JEREMIAS, JOACHIM (1990): 'Μωυσης', in KITTEL, GERHARD – BAUERNFEIND, OTTO – FRIEDRICH, GERHARD (szerk.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, IV., Stuttgart, Kohlhammer.
- LUTHER, MARTIN (1884): *Werke*, Weimar, Herman Böhlau.
- LUZ, ULRICH (1992): *Das Evangelium nach Matthäus*, I. Zürich, EKK.
- MCCOWN, CHESTER C. (1927): The Beatitudes in the light of ancient ideals, *Journal of Biblical Literature*, 46. évfolyam, 1927/1–2., 50–61.
- MONTCHEUIL, YVES DE (1957): *Le Royaume et ses exigences*, Paris, Éditions de l'Épi.
- OPPENHEIM, LEO (1969): Babylonian and Assyrian historical texts, in PRITCHARD, JAMES B. (szerk.): *Ancient Near Eastern Texts*, Princeton, Princeton University Press, 265–317.
- PRITCHARD, JAMES B. (szerk.) (1969): *Ancient Near Eastern Texts*, Princeton, Princeton University Press.
- SCHRADER, EBERHARD – ZIMMERN, HEINRICH – WINCKLER, HUGO (1903): *Die Keilinschriften und das Alte Testament*, Berlin, Reuther & Reichard, 380–381.

- VIROLLEAUD, CHARLES (1941): Le roi Kéret et son fils, *Syria*, 22. évfolyam, 1941/3–4., 197–217.
- WALTER, NIKOLAUS (1968): Die Bearbeitung der Seligpreisungen durch Matthäus, *Studia Evangelica*, 4, (TU 102), 246–258.
- ZINZENDORF UND POTTENDORF, NIKOLAUS LUDWIG GRAF VON (1766): *Reden über die vier Evangelisten I*, Barby, Heinrich Detlef Ebers.

POPE FRANCIS'S MESSAGE TO THE CHURCH TODAY

Abstract

One of Pope Francis 'main messages to us is his call to step out of the world of our comfortable buildings, to head to the periphery, to be poor and a church for the poor. Let us examine the eight Beatitudes, especially the good news of a country promised to the poor, and then summarize Pope Francis 'most important guidelines for the Church and the world.

Keywords: Beatitudes, Messianic King, Pope Francis

Székely János

A Szombathelyi Egyházmegye püspöke, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán az Újszövetség Tanszék docense, az Esztergomi Hittudományi Főiskola tanára. Felsőfokú tanulmányait az esztergomi Érseki Papnevelő Intézetben, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán, illetve Betlehemben folytatta.

FERENC PÁPA ÉS SZENT JÓZSEF

KAPCSOLÓDÁSI PONTOK JORGE MARIO BERGOGLIO TANÍTÁSAINAK TÜKRÉBEN

LAURINYECH MIHÁLY

Absztrakt

Nem tartozik a média által felkapott témák közé Ferenc pápa és Szent József kapcsolatának gondolköre. Bár már ezt is próbálták manipulálni. A szent személynek többszöri és különböző oldalú megjelenése Ferenc pápa hivatalba lépése óta felhívta a figyelmemet arra, hogy vizsgálódás tárgyává tegyem a két személy viszonyát. Bizonyos szempontból mondhatjuk, hogy Szent József mint az egyház védőszentje választotta magának Ferenc pápát, például hivatása elindulása helyeként a Szent József-templomot, de viszont is igaz, hiszen úgy tűnik ki a dokumentumokból, hogy maga Ferenc pápa is tudatosan szemlélte – szemléli mind a mai napig – és mélyítette el magában mindazt, amit Szent József által kapott, kap a világ, az anyaszentegyház. A kezdetek vizsgálása után figyelmünket a tanulmányban Bergoglio argentin püspök, majd mint a római egyház fejének tanítása felé fordítjuk, kiemelve többek között kapcsolatuk esztétikai, szobrokban is megmutatkozó üzenetét (ez utóbbi egyikére ütötték rá az antiszexista jelző bélyegét). Befejezésként pedig előttünk áll a pápa kapcsolódó tanításának összegzése, a Patris corde, a Szent József-évet meghirdető apostoli levél és a párhuzamok, a pápai tanítás alkalmazásai.

Kulcsszavak: Ferenc pápa, Szent József, Szent József-év, Patris corde

Amikor Antonio Spadaro jezsuita újságíró 2013. augusztus 19-én, Ferenc pápával – beiktatásának napra pontosan öt hónapos fordulóján – interjút készített, föltette neki a kérdést: „Kicsoda Jorge Mario Bergoglio?” A válasz így szólt: „Egy bűnös ember vagyok.” (Spadaro, 2013).

Különleges a kapcsolódás egy pápaként önmagát így meghatározó ember és Szent József, az igaz ember között (vö. Mt 1,19). Ezért is választottam az oly sok elgondolkodtató téma közül azt, hogy Ferenc pápa Szent Józseffel való kapcsolatát vizsgáljam meg. A köz-média nem sokat foglalkozik ezzel a gondolkörrel, de aki figyel a jelekre, a csöndben is megmutatkozó üzenetekre, szimbólumokra, az észreveszi az üzenetét. Emlékezetes következményei maradnak ennek a viszonynak, például a szentmisében, a kánonokba beiktatott mondat által is ... Már az említett interjúbán is megjelenik az egyszerű utalás a Szent Márta Házban élő szentatya nagyon kevés könyve, képe és tárgya között az alvó Szent József szobrára, amelynek a későbbiekben látjuk majd kifejtett üzenetét. De ne vágjunk a dolgok elébe.

Szent József Ferenc pápa életrajzi pontjain

Kevesen tudják, hogy a pápa papi hivatása a Buenos Aires-i Szent József-templomhoz kötődik: tizenhét évesen, 1953-ban itt érezte meg hivatását, ekkor még végzi középiskolai tanulmányait, majd egyházmegyes papnövendék lesz (Muolo, 2020). A közösség és a jezsuita lelkiség iránti vonzódása miatt lesz jezsuita novícius 1958-ban (Spadaro, 2013).

Filozófiai tanulmányait San Miguelben, a Szent József Kollégiumban (felsőfokú oktatási képzésben) kezdi el, majd itt kap felsőfokú teológiai laureátusi képesítést 1970-ben. 1980 és 1986 között már rektorként van jelen ugyanebben az intézményben (Spadaro, 2013). Talán nem különös, ha valaki egy szentnek címzett intézményben tanul és előljáró, hogy a névadóról sokszor és sokféleképpen emlékeznek meg, idézik föl személyét, a vele kapcsolatos értékeket.

De Szent József a jezsuita lelkiségben, már a *Lelkigyakorlatok*ban is többször előkerül: hétszer jelenik meg a neve a Loyolai Szent Ignác által megfogalmazott szövegben, több gyermekélettörténeti elmélkedésben is. Az ignáci lelkigyakorlatot végzők számára feladat, hogy ezeket a történeteket szemléljék. Ahogy annak második megjegyzésében olvassuk: „Az elmélkedés vagy szemlélődés módját és rendjét másnak átadó személy híven ismertesse a történetet, amelyről az adott szemlélődés vagy elmélkedés szól, de csak a fő pontokat érintse rövid vagy összefoglaló magyarázattal. Ha ugyanis a szemlélődő személy, megkapván a történet valódi alapját, önmaga gondolja át, mérlegeli, és talál valamit, ami kissé jobban megvilágítja vagy érzékelteti – akár saját gondolkodása, akár az értelmét megvilágító isteni erő eredményeként –, akkor ez több lelki ízt és gyümölcsöt hoz, mintha a lelkigyakorlat-adó hosszan fejtegetné és bőven magyarázná neki a történet értelmét. Mert nem a sok tudással lakik jól és eléggül ki a lélek, hanem ha a dolgokat bensőleg érzékeli és ízleli” (2). Valóban, csupán néhány szóval tárja elénk a *Lelkigyakorlatok* ezeket a bibliai alapszövegeket, amelyeket a jezsuita Bergoglio sokszor átelmélkedett. Érződik is a képszerűség, a plaszticitás Ferenc pápa szövegeiben, valahányszor Szent Józsefről beszél.

Négy videókatekézis püspök korából

Argentínában Bergoglio négy (egyres források ötről tudnak, magam eddig csak négyet találtam meg) videókatekézist tartott püspök korában Szent Józsefnek az üdvtörténetben betöltött küldetéséről.¹ A gondolatok zenei bevezetéssel és bejátszásokkal tarkítottak, melyek elmélyítik az elhangzottakat. A katekézisek megtalálhatók az interneten, illetve írott formában Fabrizio Medici (2019) könyvében is. Fő gondolatmenetük a következő:

Első katekézis: Szent József, a vezetett vezető

Szent József nem azt tette, amit akart, hanem azt, amit Isten kért tőle. Boldog, nyugodt élet tervét állította maga elé, de nem így lett. A misztérium őrzőjévé vált, akit a választott nép évszázadok óta várt, az isteni választás, a különleges bizalom emberévé. A tettek embere volt, aki hagyja magát vezetni, tanulékony. Nem a saját akaratát valósította meg, hanem Istenét. Milyen csodálatos lehetett hallania Jézus szájából: „apám”! Igaz ember volt, és ez az ember által elérhető legnagyobb erőny, majd a katekézis VI. Pál szavait idézi: az egyszerű terveket szövő ember útja hirtelen az isteni terv alávetettségébe kerül.

Második katekézis: Szent József, akire Isten legértékesebb kincsét bízta

Szent József a kiengesztelődés tervében különleges feladatot kapott azáltal, hogy nevelőapja lehetett a gyermek Jézusnak, és a Szent Szűz jegyese volt. Az engedelmesség és a döntés embere. A szüzességben vállalt házastársi kapcsolat az isteni szeretet példaképe a Szent Családban. XIII. Leó tanítására utalva a püspök kiemeli, hogy Szent József mint jegyes nemcsak a szüzesség tanúja, Mária életének társa, de részese is az ő nagyságának. Majd a püspöki tanítás után hallhatjuk a zenei bejátszást, melyben Szent József nevében hangzik el: én vagyok a legboldogabb ember, aki a földön járt, mivel Téged, Jézus, a karjaimban tartalak, gondoskodhatok édesanyádról. Bár ezen az éjen, a születés körülményeiben nem azt adhatom, amit szeretnék: egy palotát, de tudod, hogy egy ács fiának nem jut ház sosem ...

Harmadik katekézis: Szent József valóban apa Jézus számára

Az isteni atyaságot képviseli József Jézus számára, minden képességét a Messiás szolgálatára szenteli. József feladata volt felnevelni, táplálni, gondozni, öltöztetni, a törvényre tanítani Jézust. Természetes és egyszerű helyzet: karjaiban tartja a gyermeket. Ő Jézus hitoktatója, vallásos életének kibontakoztatója. Mindkettejük közös érlelődése ez a folyamat. A püspök

1 – Eddig egyetlen utalást sem találtam arra vonatkozóan, hogy mikorikiak ezek a felvételek, vö. Il Cittadino.

fölveti a kérdést: milyen karakterjegyeket kapott Jézus József nevelése által? Nevetését, beszédmódját, hanglegjtését? És mit kapott József Jézustól? Érdekes elgondolkodni ezen a kérdésen is. Ezek után a püspök újból XIII. Leó gondolatait idézi: József háza a születő egyház háza is... Jézus a keresztények elsőszülöttje is. Ezért József, a pátriárka az egyházat formáló keresztény tömegek bontakoztatója is. Józsefhez közeledni azt is jelenti, hogy Krisztushoz kerülünk közelebb. A kísérő ének arról szól, hogyan mesélhette József a példabeszédek történeteit Jézusnak a magvetőről, a megtalált kincsről, az elveszett bárányról...

Negyedik katekézis: Szent József, aki a megváltás titkának művét hozta közelebb

Jézust „az ács fiának” nevezték. Jézus apja mesterségét tanulta el. Megörökölni az apai mesterséget... József keze munkájával tartotta el családját, megosztva idejét műhelye és a családi ház között. Hogyan tárgyalt az ügyfeleivel? Hogyan egyeztette a munkákat? Kezei kérések, kemények voltak a munkától. Hogyan tekintett Jézus ezekre a kezekre? A munka által részt veszünk a teremtés művében. A munka méltóságot ad, nem az adományból vagy a parazitaként élők életét jelenti. Amikor nincs munkánk, az elveszi méltóságunkat. Nem nagy dolgokat kell tennünk, hanem a közös, emberi és egyszerű értékek megvalósulásának erőit kell gyakorolnunk. A társadalom feladata, hogy munkát biztosítson, imádkozzunk ezért. II. János Pál szavait idézi a püspök: a munka a mindennapi szeretet megnyilvánulása. József az emberi munkát közelebb hozza a megváltás misztériumához.

Ferenc pápa címere, beiktatási beszéde és a Vatikán felajánlása

A pápai címer

Ferenc pápa címerében a pajzs alsó részében két szimbólum van. Egy csillag és egy nárdusvirág. A nárdusvirágot tartó Szent József a spanyol ikonográfiai ábrázolásokon a tisztaságot jelképezi, a virág önmagában pedig Szent Józsefet. A csillag a Boldogságos Szűz Máriára utal, olvassuk a Vatikán hivatalos pápacímer-ismertetésében (Lo stemma, 2013).

A beiktatási beszéd

Ferenc pápa beiktatása 2013. március 19-én volt (Ferenc, 2013a). A nap kiválasztása szimbolikus értelmű, amit az új pápa beszédében meg is fogalmazott: miután utal az aznapi szentírási szövegre („József erre fölébredt álmából, és úgy tett, ahogy az Úr angyala parancsolta. Magához vette feleségét...” Mt 1,14), bemutatja a Szent Józsefekre bízott isteni feladatot: azt, hogy legyen oltalmazó. Máriáé és Jézusé, de az egyházé is. Ezt az oltalmazói mivoltot Szent József diszkrétan, alázattal, csöndben teljesítette, folyamatos jelenlétével, teljes hűséggel ak-

kor is, ha nem értette teljesen. Gondosan és szeretettel. Mária oldalán állt a nehéz és komoly élethelyzetekben. Mindezt az Istenre való odafigyelésben, Isten jeleire való nyitottsággal, Isten terve iránti készséggel tette, nem pedig a saját terveit tartotta előbbre valónak. Hagyta vezetni magát Isten által. József meg tudja hallgatni Istent, ezért is tud figyelmesebb lenni azokra, akik rá vannak bízva. A történeteket (az idők jeleit), a körülményeket realizmussal olvassa. Isten elhívásában él. Példát látunk benne arra, hogyan kell válaszolnunk a saját hivatásunkra. Úgy, hogy annak középpontjában Krisztust látjuk. Őt őrizzük életünkben, mások megőrzésében. Ez az őrzés nemcsak ránk, keresztényekre vonatkozik, hanem mindenre és mindenkire. A teremtet világra, főleg a törékenyekre, akik szívünk peremére kerültek. Őrizni a családtagokat, a barátokat, Isten adományait. Külön kiemeli a pápa a gazdasági, politikai, társadalmi befolyást gyakorlók felelősségét, s minden jóakarátú ember felelősségét, hiszen „Heródesek” sajnos minden időben vannak, eltorzítva a férfi és a nő arcát. Végül a pápa arra hívja fel a figyelmet, hogy ez az őrzői mivolt érzékeny legyen. Az evangéliumban megjelenő Szent József erős, bátor, dolgozó ember, de érzékenység is megjelenik a szívében, ami nem a gyengeség jele, hanem a figyelmesség erényének következménye, az együttérzés, a mások iránti nyitottság – a szeretet következménye.

A Vatikán felajánlása

A beiktatást rövidesen követő, kevesek által ismert eseményre 2013 nyarán került sor, amikor Ferenc pápa XVI. Benedek emeritus pápa jelenlétében megáldotta a vatikáni kertben Szent Mihály arkangyal szobrát, és Vatikán Államot Szent József és az arkangyal oltalmába helyezte a következő imádsággal: „Szent József, oltalmazd, és adj békét ennek a földnek, melyet Szent Péter és az első római vértanúk vére öntözött; oltalmazd és éleszd újjá a keresztiség kegyelmét mindazokban, akik itt élnek és tevékenykednek; oltalmazd és gyarapítsd a zarándokok hitét, akik a világ minden részéről ide térnek. Neked szenteljük mindennapi fáradozásainkat, örömeinket; neked szenteljük várakozásainkat és az egyház reményeit; neked szenteljük gondolatainkat, kívánságainkat és fáradozásainkat: minden az Úr Jézus nevében teljeseadjék be” (Medici, 2019: 81).

Liturgikus döntések

A misekánonokban Szent József megnevezése

A Római misekönyv II., III. és IV. eucharisztikus kánonjába bevezetik Szent József, a Szent Szűz jegyesének nevét. Ezt a döntést az előző pápák készítették elő többek kérésére, ahogyan az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2013. május 1-jén megjelent dekrétuma is jelzi.

Különlegessége a dokumentumnak, hogy két hónap sem telt el a pápaválasztás és a liturgikus döntés között. Maga az időzítés május 1-jéhez igazodik, Munkás Szent József ünnepéhez.

A dekrétum szövege egy utalással kezdődik az Úr családjának fejére, aki hűségesen teljesítette az üdvösség ökonómiájában kegyelemmel rábízott küldetését, mely által példaképpé vált alázatában. Ennek a példaképnek a követése eredményezi az erényeknek azon gyümölcseit, melyek által az emberek közösségben, egyszerűségben válhatnak Krisztus tiszteletre méltó és autentikus követőivé. Ezen tulajdonságok által József, az igaz, aki szeretettel viselte gondját Isten anyjának, és örömteli igyekezettel köteleződött el Jézus Krisztus nevelésében, a mennyei Atya legértékesebb kincsének őrzőjévé vált, akit évszázadok óta tisztel Isten szent népe, melynek mint titokzatos testnek, az egyháznak Szent József a segítője is.

A dokumentum ezek után utal Szent József szakadatlan tiszteletére Szűz Mária jegyeseként és az egyház mennyei patrónusaként. A II. vatikáni zsinat határozta meg, hogy a római kánonba bekerüljön az ő neve, XVI. Benedek pápa pedig meg akarta valósítani a sokak által megfogalmazott kérést, melyet most Ferenc pápa teljesített, megfelelve a szentek közössége igényének, akik a zarándok egyház tagjaiként Krisztushoz vezetnek és vele egyesítik a híveket.

Szent József litániájának új invokációi

2021. május 1-jén kelt az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció azon levele (Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció, 2021), amelyben a Szent József-litániához hét új megszólítást adtak hozzá. A szöveg hivatkozik a szentatya *Patris corde* kezdetű apostoli levelére, melyben kifejezte, hogy az apostoli levélnek az a célja, hogy „növelje a szeretetet e nagy szent iránt, hogy indítást adjon arra, hogy kérjük közbenjárását, és utánozzuk erényeit és odaadását.” A litánia szövegének bővítése ezt a célt szolgálja. A litánia első hivatalos szövege 1909-ben jelent meg (AAS, 1909: 290–291). A hét új megszólítás a következő (eredeti, latin nyelven is közöljük őket, mivel még nem jelent meg a litánia hivatalos magyar fordítása): „Custos Redemptoris” – „a Megváltó őre” (vö. Szent II. János Pál *Redemptoris custos* kezdetű apostoli buzdításával); „Serve Christi” – „Krisztus szolgálja” (vö. Szent VI. Pál pápa 1966. március 19-i szentbeszédével, melyet idéz a *Redemptoris custos* 8. pontja); „Minister salutis” – „az üdvösség szolgálja” (utalva Aranyszájú Szent János szövegére, akit a *Redemptoris custos* 8. pontja idéz); „Fulcimen in difficultatibus” – „támasz a nehézségekben” (*Patris corde* bevezető) és „Patrone exsulum, afflictoru, pauperum” – „száműzöttek, szenvedők, szegények védelmezője” (*Patris corde* 5).

Szent József-szobrok a pápai hivatás kíséretében

Az alvó Szent József szobra

Talán Ferenc pápa lelkesége gyümölcseként napjainkra a legtöbbször által ismert és felkapott ábrázolása Szent Józsefnek az, amely álmában ábrázolja. Sok cikkel találkozhatunk az interneten ezzel a szobrocskával kapcsolatosan, amely nagyon személyes viszonyról árulkodik Ferenc pápa és a szent között. Hiszen az emberi gyengeséget tükrözi, amelyre a pápa olyan sokszor hivatkozik: „»Nagyon szeretem Szent Józsefet, mert erős és csendes ember. Az íróasztalomon van egy kis szobor, mely az alvó Szent Józsefet ábrázolja, és amikor valami gondom vagy nehézségem van, felírom egy darab papírra, és a szobra alá teszem, hogy álmodhasson róla. [...] De Szent Józsefhez hasonlóan, amikor már meghallottuk az Úr hangját, fel kell rázódnunk az álmunkból, fel kell kelnünk, és cselekednünk kell.« Ferenc pápa számára József különleges szent, aki akkor is védelmez és segít, amikor alszik» (Magyar Kurír, 2020).

A 2015-ös manilai családtalálkozón elhangzott, imént idézett beszédnek egyébként nagyon gazdag a tanítása. Először is az álomról szól, a családok álmáról, a házastársakéről: egymásról és gyermekeikről. Ne feledkezzünk meg jót és szépet álmodni a ránk bízottakról! Az álmok, melyek egyébként külön elemzést is érdemelnének Szent Józseffel kapcsolatban, mondhatjuk, hogy az ideák keresését jelentik, Isten akaratának beleimádkozását másokba (Ferenc, 2015).

A diplomáciai testület tagjait fogadó szoba Szent József-szobra

Jóval hivatalosabb helyen áll (bár szinte sosem kerül a beszéd témák közé, sok képen látható) a következő Szent József-szobor: mégpedig abban a teremben, amelyben Ferenc pápa a diplomáciai képviselőket fogadja. Ennek íróasztalán áll Szent József szobra. A szent jobb kezét a szívéhez emeli, bal oldalán pedig ott áll a tizenkét éves Jézus. Nagyon jól látható például azon a képen, amely a magyar államelnök, Áder János fogadásakor készült (ACI Stampa, 2020). A szobor küldetése, hogy emlékeztesse a vendégeket: nem csupán hivatalos vagy politikai látogatáson vesznek részt egy államfőnél, hanem az egyház, Krisztus titokzatos teste közösségébe is meghívták őket, amelynek egyik különleges oltalmazója az a szent, aki meg tudta őrizni a Megváltót földi ellenségétől.

A betlehemállítás sajátos formája

Ferenc pápa Instagram-oldalán 2019. december 25-én jelent meg egy kép a következő felirattal: „They gave me a depiction of a special Nativity scene. It's called »Let's Mom rest«.”

[Különleges karácsonyi jelenet képét küldték el nekem. Az a címe, hogy „Hagyjuk pihenni anyut.”] A kísérszöveg alapján nem csupán születésábrázolásról van szó, hanem betlehemről. A szoborcsopotról készített képen három alak látható. Szűz Mária a háttérben egy alacsony díványon alszik, oldalára fordulva, arccal felénk, a lábánál Szent József ül a dívány szélén, karjaiban a heves mozdulatot tevő, síró kis Jézussal. Szent József csitítani látszik a gyermeket (Ferenc, 2019c).

A szentatya sokszor biztat arra, hogy karácsonyi ünnepi előkészületünként ábrázoljuk a betlehemet, a jászolt. Néhány nappal a kép megjelenése előtt, december 18-án a VI. Pál-teremben tartott katekézisében megemlítette a betlehemállítást és konkrétan ezt az ábrázolást (Ferenc, 2019b). December 1-jén ezt a hagyományt követve ment el Greccióba, a Szent Ferenc által felállított első betlehem helyére. Egy levelet is írt erről a szokásról ugyanazon a napon, *Admirabile signum* (A betlehem csodálatos jele) címmel (Ferenc, 2019a). A jászol lelki útra hív meg bennünket. Ferenc pápa biztatásként írta a levelét, hogy minél több helyen, ne csak otthon, hanem munkahelyen, iskolában, kórházakban, börtönökben vagy tereken állítsák föl a jászlat, a betlehemet. De visszatérve a katekézisre, amely a sajátos betlehemről szól, idézi a szentatya, hogy a betlehem, a jászol „élő evangélium”, mely lehetővé teszi Isten közelségének ünneplését. Vallomása szerint egy nappal korábban kapta a „Hagyjuk pihenni anyut” című betlehemet. Utalva arra, férjek és feleségek hányan osztják fel egymás között az éjszakát, hogy síró gyermeküket csendesítsék. (A szöveg a „kell” kifejezést használja, de nem felszólításként, hanem tényként használva.) Az ábrázoláshoz a pápa egyetlen mondatot fűz: „Hagyjuk pihenni anyut: ez a család, a házasság gyengédségének megnyilvánulása.” Meg kell jegyeznünk, hogy az Instagram-bejegyzést nagyon hamar antiszexista ábrázolásként értelmezték, mely abba az irányba tereli a figyelmet, hogy a családon belül a férfi és a nő paritásos helyzetben van (Fanpage.it, 2019). Lehet nagyon jól és nagyon extrém módon is értelmezni az ábrázolást. Figyeljünk a szentatya szavaira: ő egyszerűen a család, a házasság figyelmességeként, gyengédségeként értelmezi az ábrázolást, és nem von le semmilyen egyéb értelmezést belőle.

Pápai beszédek, alkalmi tanítások

A Vatikán honlapján, ha rákeresünk a „San Giuseppe” kifejezésre, majd azt szűrjük a Ferenc pápával kapcsolatos szövegekre, akkor 292 eredményt kapunk (2021. július 30-i adat). Természetesen ez nem mind Szent Józsefről szól, csupán a kifejezés jelenik meg bármilyen szövegösszefüggésben. Csak ezeknek a szövegeknek az elemzéséből is lehetne egész könyvet írni, de ilyennel még nem találkoztam. Talán egy új teológiai tantárgy területén, a jozeológiában kiemelt fejezetté válik Ferenc pápa tanítása Szent Józsefről. Fabrizio Medici már

idézett könyvében komolyan fölveti e dogmatikai tárgy bevezetését. Ez – a mariológiával párhuzamosan – képes lenne arra, hogy bemutasson egy fiatal, szép és magával ragadó férfit (Medici, 2019). Ferenc pápa tanítása is ezt a karaktert erősíti meg, eltérően az idős, tépelődő, a gyermekágyának háttal álló, magába roskadó férfihoz képest, ahogy őt elég sok (ikon) ábrázolás mutatja, például Giottóé.

Csak címszavakban említek néhány pápai megnyilatkozást a 2013-as évből, egy-egy szóval utalva a másutt esetleg még meg nem jelent tartalmi vonatkozásokra.

Szent József Máriával együtt a Jézust szemlélők közösségét alkotja (általános kihallgatás, 2013. május 1.) (Ferenc, 2013b).

Ugyanezen a napon a Szent Márta Házban tartott reggeli elmélkedésben a „rabszolgamunkával” állította szembe Szent Józsefet a pápa (Ferenc, 2013c).

Szintén a reggeli elmélkedésben a fiatalokat emlékeztette arra, hogy a Lélek öröme Mária és József törvénykövető magatartásában bontakozik ki (Ferenc, 2013d).

Ugyanezen év október 10-én mondott beszédében úgy mutatta be Szent Józsefet, mint aki a colombói lovak példaképe a férfias erényekben: a stabil erőben, sérthetetlenségében (integritásában) és hűségében.

A pápa Szent József különleges benső szabadságát állította elének 2013. december 22-i úrangyala-elmélkedésében (Ferenc, 2013e). Szintén az Angelusban kívánta Mária és József példájára nemcsak a családok, hanem valamennyi közösség számára, hogy tapasztalják meg az egymás iránti figyelem és testvériség légkörét, mely a közjót különösen is táplálja. December 29-én pedig a készülő családszinódust ajánlotta Szűz Mária és Szent József oltalmába (Ferenc, 2013f).

A Szent József-év meghirdetése – *Patris corde* és a különleges búcsúk dekrétuma

A *Patris corde* kezdetű apostoli levél

A Szent Józsefről szóló, *Patris corde* kezdetű levél 2020. december 8-án, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén jelent meg, ezzel is kifejezve a Mária és József által képviselt misztérium összetartozását. Ezzel a levéllel hirdette meg a pápa a Szent József-évet, mely 2021. december 8-áig tart.

A Szent József-év apropója, ahogyan Ferenc megfogalmazza: „Ezért, mivel százötven év telt el azóta, hogy Boldog IX. Piusz 1870. december 8-án a *katolikus egyház védőszentjévé* nyilvánította, azt szeretném – amint Jézus mondja –, hogy »a száj kifejezze azt, amivel

csordultig van a szív« (vö. Mt 12,34), hogy megosszam veletek néhány személyes gondolatot erről a rendkívüli személyiségről, aki oly közel áll mindnyájunk emberi állapotához.” Vagyis egy nagyon személyes viszony feltárására és megosztására tesz kísérletet Ferenc pápa. A biblikus összefoglaló után emlékeztet arra, hogy a pandémia idején nem az újságok címszavainak emberei tartották egyben a világot, hanem a háttérben élők, a támogatók, a rejtett emberek.

Ezek után hét gondolatkörbe foglalja, milyen apa is a Szent József lelkülete szerinti ember: 1. Szeretett apa; 2. Gyengéd apa; 3. Engedelmes apa; 4. Elfogadó apa; 5. Teremtő bátorságú apa; 6. Dolgozó apa; 7. Árnnyékként kísérő apa.

A pápa végül néhány gondolattöredékkal biztat bennünket, idézve Szent Ágoston esetét: „Te nem tudnád megtenni, amit ezek meg tudtak tenni?” Ezzel biztatva bennünket, hogy kövessük Szent József példáját, és hogy ki-ki találja meg saját élethivatásában azt, ami Szent József példája szerint követhető. Erre a szándéokra ajánlja fel az imádságok is a szöveg végén.

A penitenciáriai dekrétum

Ez a dokumentum (Apostoli Penitenciária, 2020) a Szent József-évre vonatkozó különleges búcsúk feltételeit ismerteti. A történelmi távlat: a *Quemadmodum Deus* kezdetű dekrétum nehéz, egyházellenes időszaka, amelyben különleges oltalmazóként hívta Boldog IX. Piusz pápa Szent Józsefet. A Szent József-év célja: Isten akarata szerint megvalósított hitélet segítése Szent József példája szerint. „... legyen Szent József-év, amely során minden hívő képes legyen a hitéletét Isten akaratának tökéletes teljesítésében megerősíteni napról napra, Szent József példája nyomán. Így minden hívőnek – elnyerve Szent Józsefnek, a názáreti Szent Család fejének segítségét – legyen lehetősége tenni azért, hogy az imádságok és jó cselekedetek által korunk súlyos emberi és szociális megpróbáltatásai közepette megerősítésre és megnyugvásra találjon.”

A teljes búcsú elnyerésének feltételei mellett a dekrétum megfogalmazza az adott feltétel hátterét Szent József életében (ezek felsorolásától helyszűke miatt eltekintünk).

- Teljes búcsút nyerhet az, aki legalább harminc percen keresztül elmélkedik a Miatyánkról, illetve részt vesz egy olyan – legalább egynapos – lelkigyakorlaton, amely tartalmaz egy elmélkedést Szent Józsefről.
- Mindazok, akik Szent József példáját követve az irgalmasság testi vagy lelki cselekedeteit gyakorolják, teljes búcsút nyerhetnek.

- Teljes búcsú nyerhető a rózsafüzérnek a családban, illetve a házastárssal való imádkozása révén.
- Mindazok elnyerhetik a teljes búcsút, akik saját tevékenységüket naponta Szent József védelmére bízzák. Illetve mindazok a hívek is, akik a názáreti ácsmester közbenjárását kérve fohászkodnak azért, hogy minden munkát kereső ember megfelelően el tudjon helyezkedni, és hogy a munka mindenki számára nagyobb méltóságnak örvendjen.
- Teljes búcsút nyerhetnek azok a hívek, akik az üldözött egyházért (*ad intra et ad extra*) és az üldözés bármely formáját elszenvedő keresztények helyzetének enyhüléséért fohászkodva elimádkozzák a Szent József-litániát (a latin rítusban); vagy elvégzik egészben vagy részben Szent József akathisztoszát (bizánci szertartás szerint); illetve elmondanak más Szent József-imádságot,² amely valamelyik liturgikus hagyomány sajátja.

Különleges kifejezés az „ad intra et ad extra” üldözött egyház fogalma. Ennek kifejtése még várat magára: mit is jelent az egyházüldözés ad intra? Azt jelentheti, hogy az egyházon belül is vannak különböző irányzatok, mozgalmak, törekvések, amelyek már-már egymás üldözésének, mondhatjuk úgy, hogy boszorkányüldözésének kategóriájába tartoznak, az egyház vélt tanításának vélt tisztasága érdekében? A szöveg a bekezdés vége felé nem csupán az üldözött egyházról szól, hanem bármely üldözött keresztényről. Esetleg érthető a szöveg az egyház ilyen kettős értelmezésében: ad intra – a katolikus, ad extra – a keresztény? Lehet vitatkozni, értelmezni a szöveget, vagy párhuzamokat, ellenérveket keresni... Csak ne legyen belőle újabb teológiai alapú ad intra keresztényüldözés.

Különleges a figyelmesség, hogy a dekrétum arra is kitér, hogy a bizánci rítusú imádságokat is kiemeli, mint a búcsú elérésének formáit. A magyar szöveg a Szent József-akathisztosz elimádkozását is beleveszi a búcsúi imádságok közé. Az egy másik kérdés, hogy görög-katolikus teológusokat megkérdezve Magyarországon nem ismert a Szent József-akathisztosz. Ismert viszont az Istenszüelő akathisztosza, melyben Szent Józsefről a következő fohász fogalmazódik meg: „4. konták: A kétkedő gondolatok vihara dúlván lelkében megzavarodott a tiszta életű József. Tisztának ismert téged, de azt vélte, hogy erőszakot szenvedtél, ó, Szeplőtelen! Midőn azonban megtudta, hogy te a Szentlélektől fogantál, felkiáltott: Alleluja, alleluja, alleluja!” Ismert továbbá a dekrétum latin és olasz szövegében említett Szent József vasárnapja is, a karácsony utáni első vasárnap. Nagyon tartalmas ismertetőt kapunk

2 – Itt a latin és az olasz fordítás nem említi az akathisztoszt, de kifejezetten utal Szent József vasárnapjának imádságára (lásd alább): <http://www.calendariobizantino.it/calendario-4.31100400.html>

Szent Józsefnek a keleti hagyományban betöltött szerepéről, különösen is prófétai mivoltáról Andrew J. Summerson (2021) írásából.

Párhuzamok, alkalmazások

Különlegesen szép az a párhuzam, melyet a milánói Szent Ambrus és Szent Károly oblátusai fogalmaztak meg, és idén március 19-én jelent meg *Padre nello Spirito* [Atya a Lélekben] címmel (Több szerző, 2021). Kilenc oblátus testvér írja le ebben Szent Józsefről szóló gondolatait, párhuzamba állítva az oblátusok, Szent József személye és Ferenc pápa tanítását. A bevezető után összefoglalót olvashatunk, mely Szent József liturgikus ünnepléséről szól az ambroziánus liturgiában és hagyományban. A tanulmány az igaz ember szépsége és megismerése megőrzésének és felajánlásának példáját állítja elének az ambroziánus hagyomány alapján. Felhívja a figyelmet, hogy Szent Ambrus számára mennyire fontos volt Mária örök szüzességének megvédése. Különlegesen szép, ahogy Dante *Isteni színjátékára* utalva megemlíti a szerző, Marco Navoni a Paradicsom XXXIII. énekében Szent Bernát ajkára adott Mária-éneket: ebben az utolsó harmad első sorainak kezdőbetűi egy szót formáznak: IOSEP, így rejtette el Dante a titkok emberét Mária imádságában, egyszersmind mély tisztetét is kinyilvánítva.

Az ezt követő tanulmányok sajátos szempontok alapján, három-öt oldalas írásokban mutatják be Szent József személyét a *Patris corde* gondolatvilágán keresztül.

Mario Chiodi Szent Józsefről, a szeretett atyáról ír, idézve a Ferenc pápa által is többször említett szenteket, akiket megragadott Szent József személye: például Avilai Szent Teréz megvallotta, hogy nem ismer olyan embert, aki igazán tisztelte Szent Józsefet, és ne haladt volna előbbre az erények útján.

Angelo Sala misszionárius atya gondolatai Szent Józsefről, az érzékeny emberről szólnak, arról, hogyan tanulta meg Jézus Józsefen keresztül, hogy Isten érzékeny. A szerző utal a pápa tanítására, mellyel az érzékenység forradalmát hirdeti meg (*Evangelii gaudium* 88). Igazság és érzékenység együtt járnak, elválaszthatatlanok a szentatya tanításában. A végső különlegessége a gyengeségeinket magában foglaló érzékenységnek, hogy akár még azt is el tudja érni Isten rajtunk keresztül, hogy olyat közvetítsünk embertársainknak, amit mi magunk esetleg még nem birtoklunk.

Andrea Restelli oblátus atya az engedelmes atyáról foglalja össze gondolatait Ferenc pápa nyomán. Írását az evangéliumokban megjelenő József-képből indítja, majd kifejezetten papok, szerzetesek életére utalva hozza a párhuzamot: ahogyan Józsefnek, úgy nekünk is szinte nincs olyan napunk, ami úgy telne el, ahogyan elterveztük. Valami megváltoztatja,

másképpen lesz, és bele kell simulnunk ebbe az isteni akaratból fakadó átalakulásba. József az álmok intimitásában beszélget Istennel. Minőségi változás az, ahogyan atyává és férjé válik Isten akaratában. Papi hivatásunk, hogy belépünk az isteni és emberi szüntelen határterületeire. József első atyai tette az volt, hogy nevet adott Jézusnak. A szerző utal arra is, hogy József nem válogatott egyszerű feladataiban. Nekünk, papoknak nagy a kísértésünk arra, hogy egyes feladatokat fontosabbnak tartsunk másoknál. De ez teljesen ellentmond a józsefi példának. Ő nem válogatott. Mária fiatjában teljeseedik be az ő engedelmes küldetése is, és József így válik a Megváltó örvévé.

Diego Afrani oblátus atya Szent Józsefről, a befogadóról szól. Az élet befogadásáról, hiszen lehetőségünk van elutasítani. A rábízott feladat befogadásáról, elfogadásáról szól, amely számára „saját” életszentségének megvalósulását jelentette. Erre a Szentlélek kegyelme tesz képessé bennünket. Isten maga is elfogadó, és azáltal tanít minket is befogadóvá, Isten álmainak befogadóivá válni. Manapság sokat beszélnek az elfogadásról, de ez nagyon sok nehézséget is teremt. Ha nem vagyunk elfogadottak, az számtalan nehézséget hoz elénk. József az Atya árnyékaként élte Jézus elé a mennyei Atya irgalmasságát.

Andrea Bellò egyházmegyes oblátus atya Szent József kreatív bátorságát foglalja össze. Az élet nehézségei... Nem tetszenek senkinek. Pedig igazában azok tanítanak bennünket. A szerző nagybátyja asztalosműhelyére emlékezik vissza, és párhuzamot fogalmaz meg az újrakezdésről: ha egyszer az anyag természete miatt két fadarab nem illeszkedik, vagy nem jó méretre vágta őket a mester, újra kell kezdeni a munkát. Az ács számára a fa olyan értékes, mint manapság számunkra az idő. A nehézségek kihozzák belőlünk azokat a képességeinket, amelyekről nem is tudtunk, idézi a szerző a *Patris corde* 5. pontját. Majd arra utal, hogy az élet jó néhány helyzetében nincs lehetőségünk arra, hogy azonnal kijavítsuk a hibát, mint például egy elütést a számítógéppel írt szövegben. Késznek kell lennünk e visszavonhatatlanság elfogadására is. Ferenc pápa szavait idézve nem a nagyok különlegessége a hangsúlyos az üdvtörténetben, hanem a szerző szerint a néha unalmasnak látszó, ismétlődő, hűséges, kitartó és így kiérett mesterfogásaink. József titokban akarta elbocsátani Máriát. Ebben volt a kreativitása, hiszen a törvény, a szokások egész mást írtak elő. De egy álomból sem lehet mindent kiolvasni. Annak mindennapi megvalósulását József maga bontakoztatta ki bátor kreativitásával.

Michele Trabacchino egyházmegyes oblátus testvér a dolgos apáról beszél. Szent József mint „Nutritor Domini”, az Úr gondozója áll előttünk. A szerző visszatekint a közel ezerkét-száz évig elfeledett szentre, akit a román kor mesterségek iránti tisztelete hozott látószögbe. Szent VI. Páltól kezdve elénk tárja a pápák munkáról szóló tanítását, amelyet Ferenc pápa a *Patris cordé*ban kiemel: a munka evangéliummá válik. De ennek a munkának a megváltásban való együttműködéssé kell válnia. Így lesz az az egész társadalom számára fejlődéssé, az emberi méltóság kibontakoztatójává, amely nem a gazdaságot fejleszti, hanem a személyiséget.

Sergio Stevan egyházmegyes oblatúra az árnyékként élő apáról ír. Ő az Atya árnyéka Jézus számára, utal a *Patris corde* 7. pontjára. A szerző párhuzamot von a lelkiatyák szüzességben megélt küldetése és Szent József személye között. (Érdekes, hogy amíg a magyar fordításban a *Patris corde* nem hozza a lelkiatya, lelkipásztor párhuzamot, addig Sergio Stevan többször is ezt az értelmet bontja ki, kifejezetten a „padre spirituale” – lelkiatya, lelkipásztor – olasz kifejezés használatával. Ezért itt én is az atya és nem az apa szót használom.) Atyának lenni azt jelenti: gondoskodni a másokról. Ezek után a szerző egy egész fejezetben figyelmeztet arra, mennyire szükségünk van nekünk, az egyháznak is atyákra. De atyává válik valaki, vagyis egy hosszú folyamatban bontakozik ki az, hogy mit is jelent ez a lelki atyaság. Az Istentől való elhívottságban van az alapja. Mit jelent lelkiatyának lenni? Először is azt, hogy az ember legyen képes az életre nevelni. A valóságra, ahogy Ferenc pápa írja a *Patris corde* 7. pontjában. Azt jelenti, hogy Istent helyezzük a kapcsolatok középpontjába. A lelkipásztor így tudja kibontani a titkot a lelkipásztorban, annak szabadságát tiszteletben tartva. Erre a vezetett nélküle nem volna képes (vö. *Patris corde* 7). Lelkiatyának lenni azt jelenti, hogy a másikat csöndben hordozzuk magunkban. Végül a szerző a pápai dokumentum idézésével figyelmeztet, hogy nem szakfelügyelőkre van szükségünk, akik a helyünkbe lépnek, amikor valamiben segítségre van szükségünk, és nem is szakbarbároknak, akik autoritarizmust, szerializmust, elnyomást, erőszakot valósítanak meg. A lelkiatya nem tud mindent, de nyitott Istenre, és nyitottá tesz rá. A szerző végül Tóbiás könyvét idézi: „Most tehát, fiam, keress magadnak egy megbízható útítársat...” (5,3). Keresni egy megbízható embert...

Donato Cariboni egyházmegyes oblatúra a közösségünk számára példaképként megjelenő modellt állítja eléünk Szent József személyében. Több pápa tanítása mellett kiemeli Ferenc szavait, aki hangsúlyozza Szent József őrző, oltalmazó mivoltát.

A könyv a *Patris corde* olasz fordításával és tizenkét Szent József-imádsággal zárul.

Összefoglalás

Nem túlzás azt mondani, hogy Ferenc pápa különleges lelki kincsesbányát tár eléünk azáltal, hogy tanításában, szolgálatában ilyen hangsúlyt kap – mind liturgikus, mind szentévi távlatban – Szent József tisztelete. Bőségesen van még feltárható gondolata a szentről. Engem inspirál, hogy a többi pápai szöveget is megvizsgálva még teljesebb képet kaphassunk az igaz és a bűnös ember viszonyáról, hogy a bűnös még biztosabban közelíthessen az Igazság Útjához, Krisztushoz, akihez eljutni Szent József nemcsak példájával, de közbenjárásával is segít bennünket, hogy mi is meg tudjuk tenni azt, ami másoknak – Isten kegyelméből – sikerült (vö. *Patris corde* záró gondolatok).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACI STAMPA (2020): *Il Papa e il Presidente di Ungheria: al centro il 52° Congresso Eucaristico a Budapest – Papa Francesco ha ricevuto inudienza il Presidente di Ungheria János Áder*, 2020. 02. 14., <https://www.acistampa.com/story/il-papa-e-il-presidente-di-ungheria-al-centro-il-520-congresso-eucaristico-a-budapest-13328> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- ACTA APOSTOLICAE SEDIS (1909), <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-01-1909-ocr.pdf> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- *Akathiszt a legszentebb Istenszülő Szűz Máriához*, Akathisztosz – Szikszói Görög-katolikus Parókia, <https://sixo.hu/akathisztosz/> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- APOSTOLI PENITENCIÁRIA (2020): *Dekrétum*, Az Apostoli Penitenciária dekrétuma a 2021-es, Szent József-évre szóló különleges búcsúkról, 2020. 12. 08., https://www.liturgia.hu/1/az-apostoli-penitenciaria-dekretuma-a-2021-es-szent-jozsef-evre-szolo-kulonleges-bucsukrol/?fbclid=IwAR0RM5SNjxnxVdQuH_yar_an1uth4gIFzKc-e-RYONL0yjEiTcxALBUwDfk (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FANPAGE.IT (2019): *Papa Francesco pubblica un presepe 'moderno' su Instagram, a favore della parità dei sessi*, 2019. 12. 26., <https://www.fanpage.it/esteri/papa-francesco-pubblica-un-presepe-moderno-su-instagram-a-favore-della-parita-dei-sessi/> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2013a): *Homília*, 2013. 03. 19., https://www.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130319_omelia-inizio-pontificato.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2013b): *Általános kihallgatás*, 2013. 05. 01., https://www.vatican.va/content/francesco/it/audiences/2013/documents/papa-francesco_20130501_udienza-generale.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2013c): *Elmélkedés*, 2013. 05. 01., https://www.vatican.va/content/francesco/it/cotidie/2013/documents/papa-francesco-cotidie_20130501_lavoro.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2013d): *Elmélkedés*, 2013. 05. 31., https://www.vatican.va/content/francesco/it/cotidie/2013/documents/papa-francesco-cotidie_20130531_gioia-cristiana.html (letöltve: 2021. 07. 30.).

- FERENC (2013e): *Angelus*, 2013. 12. 22., https://www.vatican.va/content/francesco/it/angelus/2013/documents/papa-francesco_angelus_20131222.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2013f): *Angelus*, 2013. 12. 29., https://www.vatican.va/content/francesco/it/angelus/2013/documents/papa-francesco_angelus_20131229.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2015): *Beszéd*, 2015. 01. 16., https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/january/documents/papa-francesco_20150116_srilanka-filippine-incontro-famiglie.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2019a): *Admirabile Signum*, levél, 2019. 12. 01., https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20191201_admirabile-signum.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2019b): *Katekézis*, 2019. 12. 18., https://www.vatican.va/content/francesco/it/audiences/2019/documents/papa-francesco_20191218_udienza-generale.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- FERENC (2019c): *Instagram*, 2019. 12. 25., https://www.instagram.com/p/B6fZ7l9IAuH/?utm_source=ig_embed (letöltve: 2021. 07. 30.).
- IL CITTADINO, 2013. 04. 30., TV2000: miniserie su Papa Francesco / in Televisione / Rubriche / Home – Il Cittadino di Genova, <https://www.ilcittadino.ge.it/Rubriche/in-Televisione/TV2000-miniserie-su-Papa-Francesco> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁCIÓ (2013): *Decretum*, 2013. 05. 01., https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20130501_san-giuseppe_it.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁCIÓ (2021): *Decretum*, 2021. 05. 01., <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/05/01/0264/00573.html#ita> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- LO STEMMA DI PAPA FRANCESCO (2013), 2013. 03., 13., <https://www.vatican.va/content/francesco/it/elezione/stemma-papa-francesco.html> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- LOYOLAI SZENT IGNÁC (2019): *Lelkigyakorlatok*, Budapest, Jezsuita Kiadó.

- MAGYAR KURÍR (2020): *Szent József-év. Mit jelent a pápa számára Szent József, akinek szobrát az íróasztalán őrzí?*, 2020. 12. 10., <https://www.magyarkurir.hu/hirek/szent-jozsef-ev-mit-jelent-papa-szamara-szent-jozsef-akinek-alvo-szobrat-az-iroasztalan-orzi> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- MEDICI, FABRIZIO (2019): *San Giuseppe nella vita di Papa Francesco*, Toldi, Tau Editrice.
- MUOLO, MIMMO (2020): *La statuina – La devozione e l'affidamento di papa Francesco a san Giuseppe „dormiente”*, 2020. 12. 09., <https://www.avvenire.it/chiesa/pagine/san-giuseppe-devozione-di-papa-francesco> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- SOMMERSON, ANDREW J. (2021): *St. Joseph is a prophet in the Byzantine tradition – What can we learn from their devotion?*, 2021. 03. 18., <https://www.americamagazine.org/faith/2021/03/19/st-joseph-byzantine-tradition-devotion-240278> (letöltve: 2021. 07. 30.).
- SPADARO, ANTONIO (2013): *Intervista a Papa Francesco*, 2013. 08. 19., https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2013/september/documents/papa-francesco_20130921_intervista-spadaro.html (letöltve: 2021. 07. 30.).
- TÖBB SZERZŐ (2021): *Padre nello Spirito – La figura di san Giuseppe nelle parole di papa Francesco*, Milano, Centro Ambrosiano, 2021.

THE RELATIONSHIP BETWEEN POPE FRANCIS AND ST JOSEPH IN LIGHT OF THE PONTIFF'S TEACHINGS

Abstract

Although the relationship between Pope Francis and St Joseph rarely features in the media, even this has been the target of improper manipulation. Ever since the pontiff took office, the saint has been a recurring and diverse feature of his papacy, and this has inspired me to examine their connection. In a sense it can be said that Pope Francis was chosen by St Joseph, the Patron of the Universal Church, which is apparent, for example, in the fact that he first considered becoming a priest at the church of St Joseph. However, the opposite is also true, since various documents reveal that the pope has, for a long time, contemplated the many gifts bestowed by the saint on the world and the Church. Besides examining the early period, I will focus on the teachings of bishop Bergoglio in Argentina and later as the head of the Catholic Church, highlighting the aesthetic message of this relationship, apparent in statues (labelled anti-sexist in one instance). Finally, the teachings of the pope, summarized in his apostolic letter Patris Corde, in which he declared the year of St Joseph, and the various parallels that can be drawn all stand before us.

Keywords: Pope Francis, St Joseph, Year of St Joseph, Patris Corde

Laurinyecz Mihály

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara Erkölcssteológiai Tanszékének vezetője, szeged–csanádi egyházmegyei pap; szakmai tanulmányait erkölcssteológiából Rómában végezte, 1992 óta szinte folyamatosan tanítja szaktárgyát és egyéb teológiai tárgyakat.

FERENC PÁPA ÉS „A NÉP TEOLÓGIÁJA”

GÁRDONYI MÁTÉ

Absztrakt

Ferenc pápa megválasztása után a katolikus egyházon belül, de azon kívül is érdeklődés mutatkozott Argentína vallási élete iránt. Így fordult a figyelem a felszabadítás teológiájának helyi változata, a nép teológiája felé. A II. vatikáni zsinat hatására Latin-Amerikában megújult a lelkipásztorkodás, és az egyház számára fontos lett a társadalmi igazságosság ügye. A felszabadítás teológiája ennek a fordulatnak a gyümölcse, amint Argentínában e teológiai irányzat mérsékeltébb változata, „a nép teológiája” is. Az argentin egyház is magáévá tette a szegények melletti döntést, de nagyobb hangsúlyt fektetett a nemzet egységének megteremtésére, és azt kereste, hogy miként vehet részt ebben a folyamatban. Ezért a nép teológiájának képviselői a II. vatikáni zsinat tanítását úgy magyarázták, hogy előtérbe kerüljenek a nép, a kultúra és a népi vallásosság értékei. Amikor Jorge Mario Bergoglio Buenos Aires érsekéből pápa lett, az Evangélium gaudium kezdetű apostoli buzdításban az egész egyház számára felkínálta a nép teológiájának szemléletmódját. A dolgozat röviden áttekinti a II. vatikáni zsinat nyomán Latin-Amerikában bekövetkezett változásokat, az argentin egyház helyzetét a XX. század második felében, valamint a nép teológiájának kialakulását, egyház- és társadalomképét.

Kulcsszavak: Ferenc pápa, II. vatikáni zsinat, Latin-Amerika, a nép teológiája

Új pápa választásakor magától értetődő a közvélemény érdeklődése az egyházfő addigi életútja iránt, ideértve gondolkodásának, első megnyilatkozásainak teológiai háttérét is. Így történt ez II. János Pál esetében, amikor a figyelem a „vasfüggöny mögött” élő kelet-európai keresztények ellenállására irányult a kommunizmussal szemben, vagy XVI. Benedek megválasztása után, amikor – bár kisebb intenzitással – a német egyetemi professzor világszemléletének gyökereit kezdték kutatni. Ferenc pápánál az érdeklődést egyrészt a dél-amerikai,

ezen belül az argentinai egyházi élet sajátosságai és az ezekkel kapcsolatos személyes tapasztalatok keltették fel, másrészt a Latin-Amerikában kifejlődött „felszabadítás teológiájának” argentin változata, „a nép teológiája” (*teología del pueblo*). Habár nem arról van szó, hogy a katolikus egyház fejének tanítása mindenestül levezethető lenne egy teológiai irányzathoz, Ferenc pápa programadó apostoli buzdítása, a 2013-ban megjelent *Evangelii gaudium* tanúskodik a II. vatikáni zsinat helyi recepciójának hatásáról. E helyütt nem célunk Ferenc pápa életútjának és az őt formáló társadalmi-egyházi tapasztalatoknak részletekbe menő bemutatása (megteszi ezt Tornielli, 2013), inkább arra törekszünk, hogy jobban megértsük a zsinati egyházkép latin-amerikai befogadásának folyamatát, különös tekintettel az argentin egyházra, mind társadalmi, mind teológiai vonatkozásban.

A II. vatikáni zsinat hatása Latin-Amerikára

Az 1962 és 1965 között ülésező II. vatikáni egyetemes zsinat a katolikus hitélet revitalizálását és az egyházszerkezet korszerűsítését (*aggiornamento*) tűzte ki célul, s egyúttal nyilvánította a katolikus egyház párbeszédkészségét a modern világ felé. A zsinaton Dél- és Közép-Amerika helyi egyházait mintegy hatszáz püspök képviselte (a résztvevők huszonkét százaléka), ám befolyásuk csekély maradt az európai és észak-amerikai főpásztorokéhoz, teológusokéhoz képest. De három héttel a zsinat ünnepélyes lezárása előtt, 1965. november 16-án – olasz és brazil püspökök kezdeményezésére – a zsinat negyven résztvevője a római Domitilla-katakomba oltárán aláírta az úgynevezett katakombanyilatkozatot, amely „a szolgáló és szegény egyház” melletti elköteleződést juttatta kifejezésre. Mégis, a zsinat jelentősége a szubkontinens számára, ahol pedig a katolikus egyház híveinek egyharmada élt, nem annyira a latin-amerikai püspökök részvételéből, mint inkább a zsinati tanítás gyors recepciójából fakadt; sőt itt ment végbe leginkább mélyrehatóan a zsinati dokumentumok szisztematikus alkalmazása a helyi viszonyokra (a folyamat áttekintése: Cleary, 2006; Compagnon, 2002). Ennek háttérében egyrészt az állt, hogy a főpásztorok a világegyház más részeinek tapasztalataival megismerkedve jobban átértékelték a változtatások szükségességét, másrészt az, hogy már korábban – XII. Piusz pápasága alatt – fontos kezdeményezések történtek a megújulás érdekében.

Latin-Amerika egyházi életére a XX. század közepén is rányomta a bélyegét a spanyol és a portugál királyi patronátus öröksége, azaz a népesség döntő többsége katolikus volt, ám az egyházi intézményhálózat aránytalanul oszlott el; emiatt a helyi egyházak a hívek jelentős részének kevés segítséget tudtak adni a vallásosság megéléséhez, s alig voltak alkalmasak arra, hogy a társadalmi változásokra reagáljanak. A térség államaiban, amelyek a XIX. század elejétől kezdve nyerték el függetlenségüket, a politikai vezető réteg tartósan liberális esz-

mék hatása alatt állt, ezért erős volt az antiklerikalizmus; az egyház tevékenysége vagy nem részesült semmilyen támogatásban, vagy egyenesen üldözésnek volt kitéve a radikális (szabadkőműves) politikai erők részéről (a legbrutálisabb fejleményekkel Mexikóban). Ezért az Apostoli Szentszék, különösen az 1950-es években, többféle módon kezdte ösztönözni a nagyobb társadalmi szerepvállalást: hangsúlyozta a világi hívek társadalmi aktivitásának szükségességét (*Actio Catholica*), új egyházmegyéket alapított, tette kész püspököket nevezett ki (például a később nagy hírnévre szert tett brazil Dom Helder Câmara-t, a „szegények püspökét”), illetve a szerzetesrendek európai, észak-amerikai „feleslegét” latin-amerikai missziókba irányította. Előremutató kezdeményezés volt, hogy 1955-ben – a Rio de Janeiro-i eucharisztikus világkongresszushoz kapcsolódóan – létrehozták a Latin-Amerikai Püspöki Tanácsot (*Consejo Episcopal Latinoamericano*, CELAM). Ez a szervezet tette lehetővé, hogy a katolikus egyház egységes irányelveket tudjon kidolgozni a szubkontinens közös problémáinak kezelésére, miközben az egyes országokban a püspöki karok tekintettel voltak a helyi körülményekre is.

Latin-Amerika főpásztorai és – nagyrészt európai egyetemeken kiképzett – teológusai a saját utak kereséséhez a zsinat *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciójából nyertek ösztönzést, különösen abból a zárógondolatból, hogy „a zsinati nyilatkozat sok részében általánosságban fogalmaz [...] ezért folytatást és kiegészítést igényel” (737). A helyi egyházak új önértelmezésének és társadalmi programjának alapjait a CELAM medellíni kongresszusa rakta le 1968-ban – ismét egy eucharisztikus világkongresszushoz, a bogotáihoz kapcsolódva –, ezért ezt a gyűlést „Latin-Amerika II. vatikáni zsinatának” szokták nevezni. Az itt elfogadott közös határozat két súlypontja a lelkipáztorkodás megújítása és a szociális igazságosság melletti elköteleződés volt, azzal a felismeréssel összekapcsolva, hogy „az egyház a szegények mellett dönt”. Medellín olyan új utakat nyitott meg az egyházi életben, mint pasztorális téren a bázisközösségek születése, szociális téren pedig az egyház korábbi-nál erőteljesebb társadalmi szerepvállalása s annak teológiai megalapozása. A világi hívekből alakult bibliaolvasó és imádkozó közösségek jóváhagyása, sőt támogatása a püspökök részéről egyrészt a paphiányra adott válasz volt, másrészt annak elismerése, hogy a hívek keresztelésükből fakadóan „saját jogukon” segíthetik egymást az előrehaladásban a lelki élet útján.

A Latin-Amerikára jellemző teológiai útkeresés igen hamar egy sajátos irányzat kialakulásához vezetett, amelyet a felszabadítás teológiájának neveztek el. Ennek kezdetei a zsinat idejére nyúlnak vissza, amikor a püspöki karok teológus szakértői Brazília Petrópolis nevű városában találkoztak (1964), majd progresszív papi mozgalmak alakultak az egyes országokban (elsőként Argentínában a „Papok a harmadik világért” mozgalom, 1965). Mégis két teológiai mű hatása bizonyult átütő erejűnek, mindkettő 1971-ben jelent meg: Gustavo Gutiérrez perui egyházmegyés pap (később domonkos szerzetes) programadó könyvéé

(*Teología de la Liberación*), és Leonardo Boff brazil ferences munkájáé Jézus Krisztusról, a felszabadítóról (*Jesus Cristo libertador*; magyarul olvasható műve: Boff, 1979). Ezáltal olyan kontextuális teológia kezdett formálódni, amely a keresztény üzenetet a zsinat utáni biblikus, dogmatikai, erkölcsstani felismerések fényében kívánta hatékonytá tenni a latin-amerikai társadalmi valóság megváltoztatása érdekében. E cél eléréséhez a teológusok szükségesnek tartották a gazdasági és szociális viszonyok analízáló megismerését, valamint közgazdaságtani és szociológiai vizsgálatok, modellek beemelését az egyházi diskurzusba. Ez utóbbi törekvés – elsősorban a marxizmus alaptételeinek elfogadása miatt –, illetve a krisztológia „megrövidítésének” gyanúja azonban vitát váltott ki, és az Apostoli Szentszék beavatkozását vonta maga után több teológus esetében; mindazonáltal a felszabadítás teológiája termékenyítően hatott más, zsinat utáni teológiai útkeresésekre (Gutiérrez–Müller, 2017; Patsch, 2014).

Annak dacára, hogy a latin-amerikai egyház fősodra a Medellínben kijelölt úton haladt tovább (hivatalosan a CELAM következő, pueblai kongresszusán 1979-ben), s a viták ellenére II. János Pál pápa elismerte a felszabadítás teológiájának értékeit, a helyi egyházaknak számos kihívással kellett szembenéznük. Problémákat vetett fel mindenekelőtt az egyházi vezetésnek a politikai változásokhoz való viszonyulása, különös tekintettel a katonai diktatúrák időszakára, amikor a katolikus egyház könnyen került a baloldali politikai erők, sőt a forradalmi törekvések támogatásának gyanújába (bázisközösségek állásfoglalásai, nyomornegyedekben élő papok tevékenysége). Ennek a gyanúnak táptalajt adott az egyházi személyek vonzódása az 1959-ben létrejött kubai szocialista állam társadalmi egyenlőséget hirdető programja iránt (bár a kubai kommunisták az ateizmus propagálásában is követtek a Szovjetunió példáját), később pedig papok (például Ernesto Cardenal) csatlakozása az 1979-es nicaraguai forradalomhoz. A forradalmi eszmével való azonosulás néha odáig ment, hogy papok is részt vettek a gerillaharcokban (a legismertebb a kolumbiai Camillo Torres volt, aki 1966-ban hunyt el). Amerika felfedezésének ötszázadik évfordulója 1992-ben vitakérdéssé tette a katolikus egyház történelmi szerepét: mennyiben felelős az egyház a földrész leigázásáért és hosszan tartó kizsákmányolásáért (Gutiérrez, 1995)? Ráadásul ezekben az évtizedekben a katolikus vallás – országonként eltérő mértékben – versenytársakat kapott az észak-amerikai háttérű pünkösdi megaegyházak megjelenésével, illetve a korábban üldözött afrikai vallásgyakorlatok legalizálásával. Mindennek ellenére a katolikus egyház társadalmi elfogadottsága és hatása – ismét csak országonként különböző mértékben – nőtt a zsinat utáni évtizedekben. A papok száma jelentősen emelkedett, 1960 és 2000 között hetven százalékkal (bár ez részben a konzervatív egyházi körökben történt, amint az Opus Dei vagy a Legio Christi sikere mutatja); az elkötelezett világi hívek aktivitása révén erősödött az egyházi jelenlét, az államéletben és a marginalizált rétegek körében egyaránt.

Annak is kedvező hatása lett, hogy az egyház sikeres szociális és oktatási programokat kezdeményezett a nyomor és a kiszolgáltatottság felszámolása érdekében.

Argentín tapasztalatok és „a nép teológiájának” kibontakozása

Argentína több szempontból más utat járt be a XX. század folyamán, mint a szubkontinens többi országa (a szubkontinens XIX–XX. századi történetéről lásd Anderle, 1998). Itt kevésbé maradt meghatározó az indián népesség aránya az összlakosságon belül (az indiánok aránya 2,5 százalék, a meszticeké 10 százalék, míg a szomszédos Bolíviában a kettő együtt 85, Paraguayban pedig 95 százalék). Az 1870–80-as években az állam felségterületének kiterjesztését a keleti pampákra és Patagóniára az indián őslakosság elleni hadjáratok révén érték el („a pusztaság meghódítása”). Az argentinai tipikus bevándorló társadalom, amely 1850 és 1950 között a második legmagasabb bevándorlási rátát produkálta az Egyesült Államok után. A 6,6 millió bevándorló között jelentős volt az olaszok száma (ma a lakosság 60 százaléka rendelkezik legalább egy olasz felmenővel), továbbá jellemző volt és maradt az urbanizáltság magas foka (jelenleg 92 százalék; Buenos Aires agglomerációja tizenhárom-millió lakost számlál). Mivel a bevándorlók döntő többsége katolikus országból érkezett, az egyház fontos tényező lett a társadalmi integráció folyamatában, miközben elfogadta a politikai elit irányító szerepét, akár választott kormányokról, akár katonai diktatúrákról volt szó. Ez érvényes Juan Domingo Perón első elnökségének időszakára is (1946–1955), bár ennek végén már antiklerikális politika érvényesült. Mindazonáltal egyházi körökben is megmaradt a peronizmus mint a kapitalizmus és szocializmus közötti „harmadik út” varázsa, köszönhetően a társadalmi igazságosság, a gazdasági függetlenség és a politikai szuverenitás meghirdetésének, s annak, hogy a peronizmus a munkásság felemelését tűzte zászlajára. Ambivalens volt az egyház magatartása az 1976 és 1983 közötti katonai diktatúra idején, amelyet hivatalosan Nemzeti Újjászervezési Folyamatnak neveztek, de úgy maradt meg a nemzeti emlékezetben, mint a baloldali gerillákkal és más politikai ellenfelekkel szemben folytatott „piszkos háború”. Míg a püspöki kar visszafogottan lojális volt a rezsim iránt, addig a papság egy része a gerillák támogatásának gyanújába keveredett, és a megtorlás áldozatává vált (ismert példája ennek az idén elhunyt magyar jezsuita, Jálics Ferenc sorsa). A XX. századi argentin történelem sajátos vonása, hogy a gazdasági életet a század első évtizedeiben prosperálás jellemezte (ez tette vonzóvá az országot a bevándorlók számára), később viszont gazdasági válságok sora sújtotta Argentínát, ami a társadalom egy jelentős részének lecsúszásához vezetett.

Azok az Európából érkezett misszionáriusok, akik a pápák szociális tanítását akarták átültetni a gyakorlatba, az 1940–50-es években a helyi egyház érdektelenségével szembe-

sültek, sőt kezdeményezéseik az egyházi vezetés ellenállásába ütköztek (lásd erről Nagy Töhötöm magyar jezsuita keserű tapasztalatait: Petrás, 2019). Ezen a helyzeten változtatott a II. vatikáni zsinat által generált új egyház- és társadalomkép érvényre jutása. 1966-ban hozták létre az argentin püspökök azt a lelkipásztori bizottságot (*Comisión Episcopal de Pastoral, COEPAL*), amely a lelkipásztorkodás megújítása és az egyház szociális tanításának terjesztése iránt elkötelezett professzorokból állt. E bizottság előkészítő munkája nyomán fogadták el a püspökök 1969-ben a San Miguel-i nyilatkozatot, saját országukra alkalmazva a medellíni alapelveket. Ezután vette kezdetét a felszabadítás teológiájának recepciója az argentin teológusok részéről, akik világi papok, jezsuiták és más rendek tagjai voltak, s akik szakmai kapcsolatot alakítottak ki a Buenos Aires-i egyetem szociológia tanszékével. Miután a hatvanas évek elejétől a Jézus Kistestvérei szerzetesközösség tagjai már megosztották életüket a munkásokkal, 1969-től a főváros érseke engedélyezte, hogy papok költözzenek a nyomornegyedekbe (*curas villeros*).

Ezek a kezdeményezések és tapasztalatok elősegítették a felszabadítás teológiája helyi változatának kialakulását. Ez lett „a nép teológiája”, amelyet olyan teológusok neve fémjelzett, mint Lucio Gera, a Buenos Aires-i katolikus egyetem dogmatikaprofesszora (1924–2012), Rafael Tello, az egyházmegyei nagyszeminárium filozófiatanára (1917–2002) és Juan Carlos Scannone jezsuita (1931–2019), a későbbi Ferenc pápa egyik rendi tanára. A felszabadítás teológiájának ez az argentin áramlata is súlyt fektetett a társadalmi valóság szociológiai vizsgálatokon nyugvó leírására, hogy az egyház együtt tudjon működni a gazdasági és politikai függések felszámolásában, legyenek azok külső (az Egyesült Államok felől ható imperialista), vagy belső (a kapitalista piacgazdaság működési mechanizmusaiából fakadó) függések. Ugyancsak hangsúlyos maradt az egyház döntése a szegények mellett, amely a felszabadítás fogalmának „integrált felfogásában” tükröződött: ez egyszerre jelent megszabadulást a bűntől, és felszabadulást a szociális elnyomás, a bűnös társadalmi struktúrák uralma alól. A nép teológiájának képviselői azonban a társadalom megváltoztatásának lehetőségét más latin-amerikai áramlatoknál mérsékeltebben képzelték el, azaz számukra nem egy szekuláris háttérű szociális-gazdasági paradigma átvétele, hanem a lelkipásztori attitűd megváltoztatása jelentette az egyház útját. Ennek jegyében érdeklődésük középpontjába nem annyira a társadalmon belüli konfliktusokban, mint inkább a társadalom egységének megteremtésében való részvétel került.

A nép teológiája által preferált értékek

Annak érdekében, hogy a helyi egyház kezdeményezően tudjon részt venni Argentína életében, a nép teológiájának kidolgozói az alapelvek tisztázására törekedtek a II. vatikáni zsinat tanítása alapján, elmélyítve olyan kulcsfogalmak értelmezését, mint a „nép”, a „kultúra” és a „népi vallásosság”. Itt most csak e fogalmi keret bemutatására vállalkozunk, utalva az argentin teológusok újabb nemzedékéhez tartozó Carlos Maria Galli magyar nyelven is olvasható tanulmányára, amely bepillantást enged e csoport tagjainak gondolkodásmódjába (Galli, 2016).

A nép fogalmának, amely e teológiai irányzat ismertetőjegye lett, több jelentésrétege van: mindenekelőtt a *Lumen gentium* kezdetű dogmatikai konstitúció által központi kategóriává tett, „az egyház mint Isten népe” modellre utal (149–159), emellett egy modern állam lakosságára is, a felszabadítás teológiájának kontextusában pedig a társadalom elnyomott részére. Bár az argentin teológusok továbbra is vallják a szegények melletti döntés prioritását, a népet nem társadalmi osztályként fogják fel (ahogy a felszabadítás teológiájának fősdra), hanem inkább a modern nemzetfogalomra alapozva beszélnek az argentin népről, amelynek egysége a közös történelemben gyökerezik, és a mindenki számára hozzáférhető közjót vetíti előre. Alapvető – pasztorális indíttatású – kérdésük így hangzik: az egyház mint Isten népe hogyan „testesülhet meg” saját népük körében? Ebből a szempontból fontos referencia az Újszövetség tapasztalata arról, hogy Isten a „népekből” (*ethné*) alkot magának új választott népet (*laosz*).

Ahhoz, hogy az egyház feladatait pontosabban kijelölhessék az evangelizáció terén, a nép teológiájának képviselői a kultúra fogalmát hívják segítségül. A kultúrát a zsinat lelkipásztori konstitúciója úgy határozta meg, mint „általános értelemben mindazt, amivel a maga sokirányú [...] képességét kiműveli és kibontakoztatja az ember”. Az argentin teológusok számára a zsinati dokumentum azon passzusa jelent kiindulópontot, amely szerint „az emberi kultúrának szükségszerűen történeti és társadalmi arculata van” (*Gaudium et spes* 699). Ennek apropóján reflektálnak a kultúra dinamikusan változó és az emberi együttélés normáit megalapozó jellegére. A nép teológiája szerint a kultúra a társadalomnak vagy a társadalom egy részének a „közös életstílusa”, illetve „a különböző egzisztenciális helyzetekhez igazodó magatartások komplexuma” (Scannone, 2015: 12–13). Az egyház lelkipásztori szolgálatának arra kell irányulnia, hogy ez a közös életstílus „a hit által megjelölt kultúra” legyen. Ennek eléréséhez előfeltétel, hogy a nép ne a hatalmi tényezők által irányított tömeg, hanem öntudatos állampolgárok közössége legyen, amely kialakítja saját közös értékrendjét. Ebben a kontextusban az alsóbb néprétegeket megnyomorító intézményes és strukturális igazságtalanság árulás az egész néppel szemben, s a népnek az a része, amely ebben közreműködik, „ellennép” (*antipueblo*). A nép egysége ugyanakkor semmiképpen sem felül-

ről vezényelt egyöntetűség, hanem a sokféleség egysége, „kiengesztelődött sokszínűség”. Az „önszerveződő nép” ideálja a nép teológiájának képviselői számára a szakszervezeti és polgári jogi mozgalmakat éppúgy vonzóvá teszi, mint a pacifista, feminista és környezetvédő kezdeményezéseket; a civil társadalom ébredésében, az önkéntesek és a nem kormányzati szervezetek (ngo-k) aktivitásában – a II. vatikáni zsinat kifejezésével élve – „az idők jeleit” ismerik fel (Scannone, 2015: 20).

Ahhoz, hogy az egyház be tudja tölteni küldetését, a nép teológiájának képviselői szerint a korábbiaknál jobban kell támaszkodnia a népi vallásosságra. Ezen azonban nem az őshonos népi kultúra vallási kifejezésformáit értik, hanem a falusi és városi kultúráknak – köztük „a külvárosok kultúrájának” – a keresztény hittel összefüggésbe hozható szokásait. Igaz, történelmi tapasztalatként hivatkoznak arra, hogy a latin-amerikai népi vallásosság ellenállt a felvilágosodás és a szekularizmus romboló hatásának, s fennmaradt a vallásosság kifejezésformáinak pluralitása (amelyet „népi misztikának” neveznek). Mégis inkább arról a nem teoretikus, szituált vallásosságról van szó, amely konkrét élethelyzetekben ad iránymutatást az embereknek („népi bölcsesség”), vagy a katolikus áhitat olyan megnyilvánulásairól, amelyek áthidalják a felekezeti korlátokat (mint a Mária-kegyhelyek látogatása a pünkösdi egyházak, afrikai vallások követői részéről is). Ezért a klerikalizmussal mint mindenre kiterjedő papi irányítással szemben teret kell adni annak, hogy „a nép folyamatosan evangelizálja önmagát”. A népi vallásosságnak ez a fajta felértékelése a nép teológiájának képviselőinél elvezetett a hívek hitértékéről (*sensus fidei fidelium*) szóló egyházi tanítás újragondolásához, amely „a nép tévedhetetlenségének” hangoztatásában nyilvánult meg. Ennek a hagyományos egyházi felfogás felől nézve problematikus kifejezőmódnak a korrekt értelmezéséhez éppen Jorge Mario Bergoglio adott támpontot, még az argentin jezsuita provincia előljárójaként (1974-ben): „... amikor meg akarod tudni, hogy *mit* kell hinni, fordulj az egyházi tanítóhivatalhoz, amikor viszont azt akarod megtudni, *hogyan* hisz az egyház, fordulj a hívő néphez” (Dietlein, 2016: 60).

Miután Buenos Aires érsekét, Bergoglio bíborost pápává választották, a latin-amerikai teológiai áramlatok között addig kevesebb figyelemre méltatott argentinai nép teológiája hirtelen az érdeklődés középpontjába került. Annak ellenére, hogy korábban nem azonosította magát teljesen a felszabadítás teológiájának ezen irányzatával (rendtársa, Juan Carlos Scannone ilyen értelmű visszaemlékezését idézi Dietlein, 2016: 56), pápai megnyilatkozásai tükrözik a nép teológiájának szóhasználatát, egyház- és társadalomképét (Scannone, 2014; Dietlein, 2016). „Ferenc pápát jobban értjük, ha ismerjük a latin-amerikai egyházat [...] és ha ismerjük Argentína teológiáját” – fogalmaz Galli, akit 2014-ben neveztek ki a Pápai Teológiai Bizottság tagjává (Galli, 2016: 64). *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdításában az egyházfő mintegy felkínálta a nép teológiájának szemléletmódját a világegyház

számára. Egyúttal azt a feladatot jelölte ki, hogy a katolikus egyház legyen az evangelizáció hatékony eszköze a modern világban, mint „kilépő egyház” (*Iglesia en salida*), azaz „a missziós tanítványok közössége, akik kezdeményeznek, bevonódnak, kísérnek, gyümölcsöt hoznak, ünnepelnek” (18). Ferenc pápa erre hívja meg a magyar katolikusokat is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDERLE ÁDÁM (1998): *Latin-Amerika története*, Budapest, Pannonica.
- BOFF, LEONARDO (1979): *Miatyánk – A teljes felszabadítás imája*, Budapest, Ecclesia.
- CLEARY, EDWARD L. (2006): The transformation of Latin American Christianity, c. 1950–2000, in MCLEOD, HUGH (szerk.): *The Cambridge History of Christianity*. vol. 9. World Christianities c. 1914 – c. 2000, Ed. by Hugh McLeod, New York, Cambridge University Press, 366–384.
- COMPAGNON, OLIVIER (2002): Lateinamerika – Die katholische Kirche, vom Konzil bis zur Fünfhundertjahrfeier der Entdeckung Amerikas, in MAYEUR, JEAN-MARIE (szerk.): *Die Geschichte des Christentums – Religion–Politik–Kultur*. Band 13. Krisen und Erneuerung (1958–2000). Freiburg–Basel–Wien, Herder, 490–523.
- DIETLEIN, GEORG (2016): Teología del Pueblo – Schlüsselstein zum Denken von Papst Franziskus, *Münchener Theologische Zeitschrift*, 67. évfolyam, 2016/1., 54–66.
- GALLI, CARLOS MARIA (2016): Az „Isten népe” fogalom visszatérése – Argentín egyháztan és az egyház megújítása, *Sapientiana*, IX. évfolyam, 2016/1., 61–77.
- GERA, LUCIO (2015): *La religione del popolo – Chiesa, teologia e liberazione in America Latina*, Bologna, Dehoniane.
- GUTIÉRREZ, GUSTAVO (1995): *Isten vagy az arany az Indiákon – Latin-Amerika a XVI. században*, Szeged, Agapé.
- GUTIÉRREZ, GUSTAVO – MÜLLER, GERHARD LUDWIG (2017): *A szegények oldalán – A felszabadítás teológiája*, Budapest, Új Ember.
- PATSCH FERENC (2014): Teológia életközben – A felszabadítástéológiák eredete, irányzatai és kilátásai, *Teológia*, 48. évfolyam, 2014/1–2., 31–49.
- PETRÁS ÉVA (2019): *Álarcok mögött – Nagy Tőhötöm életei*, Budapest–Pécs, ÁBTL–Kronosz.
- SCANNONE, JUAN CARLOS (2014): Papa Francesco e la teologia del popolo, *La Civiltà Cattolica*, 165. évfolyam, 2014/1., 571–590.
- SCANNONE, JUAN CARLOS (2015): La teología argentina del pueblo, *Gregorium*, 96. évfolyam, 2015/1., 9–24.
- TORNIELLI, ANDREA (2013): *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, Budapest, Szent István Társulat.

POPE FRANCIS AND THE „THEOLOGY OF THE PEOPLE”

Abstract

After the election of Pope Francis a definite curiosity has arisen about the religiosity in Argentina within the RC Church and in the publicity of the world, as well. The attention consequently focused on the theology of the people, which can be considered a local variant of the theology of liberation. As a result of the Vatican Council II, the Church in Latin America updated the methods of the transmission of the faith and acknowledged the relevancy of the matter of social justice. This process of ecclesial renewal resulted in the theology of liberation and in its Argentinian version. The RC Church in Argentina gave a positive answer for the challenge of poverty and social inequality, and undertook the contribution in building a coherent nation. The theologians of this access emphasized the evangelizing power of popular piety and the values of national spiritual heritage. This way of thinking has been offered to the whole Catholic Church in the Apostolic Exhortation Evangelii Gaudium by Pope Francis, i.e. Jorge Mario Bergoglio, previous archbishop of Buenos Aires. The paper gives a short account on the ecclesial changes in Latin America after the Vatican Council II and the position of the RC Church in Argentina in the relevant span of time, furthermore the initiation, ecclesial and social characteristics of the theology of the people.

Keywords: Pope Francis, Vatican Council II, Latin America, Theology of the people

Gárdonyi Máté

1970-ben született, 1995-ben katolikus pappá szentelték. Teológiai és egyháztörténeti tanulmányait Budapesten és Rómában végezte. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán a Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszék tanszékvezető tanára.

„A VALLÁSOK SOKFÉLESÉGE ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGE”

FERENC PÁPA ÉS A VALLÁSKÖZI PÁRBESZÉD

GÖRFÖL TIBOR

Absztrakt

A vallások sokfélesége nemcsak a keresztény missziók összefüggésében jelentett gyakorlati választ igénylő kérdést, de legkésőbb a XX. század derekától elvi jelentőségre is szert tett. A pluralista vallásteológia olyan képet rajzolt az egymástól különböző vallásokról, amely gyökeresen különbözött attól a nézettől, mely szerint kizárólag a kereszténységen keresztül érhető el hiteles istenismeret. A közelmúlt pápai maguk is fontosnak tartották, hogy véleményt formáljanak a vallásokról, s megközelítésmódjuk sajátos különbségeket mutat. Mire gondolhatott Ferenc pápa, amikor isteni legitimitációt tulajdonított a vallásoknak? Hogy álláspontja nem pluralista, az pontosan igazolható a dialógusról kifejtett elgondolásainak kontextusában.

Kulcsszavak: vallásközi párbeszéd, pluralizmus, vallásteológia, Ferenc pápa, kereszténység és iszlám

„A vallások, a bőrszínek, a nemek, a fajok és a nyelvek sokfélesége és különbözősége isteni bölcs akarat rendelkezése, amellyel Isten az embereket teremtette.”¹ Hatalmas megdöbbenést váltott ki bő két és fél évvel ezelőtt ez a mondat, noha kiemelt helyen szerepel abban a dokumentumban, amelyet Ferenc pápa és Ahmad et-Tajjeb, a kairói szunnita al-Azhar Egyetem és mecset főimámja írt alá Abu-Dzabiban. Maga a közös nyilatkozat sem volt éppenséggel magától értetődő, és tartalma, a béke valódi kultúrájának igénye annyira jelentős és mélyreható, akkora valóságérzékről és őszinteségről tanúskodik, s oly nyíltan és határozottan mutatja be a békés emberi együttélést fenyegető tényezőket, hogy a fentebb idézett

1 – A tanulmányban idézett hivatalos egyházi dokumentumok és pápai beszédek kivétel nélkül megtalálhatók a Vatikán honlapján, ezért a továbbiakban nem kerül sor az egyes szövegek internetes lelőhelyének pontos feltüntetésére.

megállapítás könnyen mellékesnek tűnhet. A vallások egymáshoz fűződő viszonyára reflektáló teológiai gondolkodás, azaz a vallásteológia fényében viszont nagyon is fontosnak mutatkozik, és azt a kérdést veti fel, vajon a vallások sokfélesége ugyanolyan természetű-e, mint a természetes emberi különbségek és a kultúrák diverzitása. Ha Isten ugyanúgy akarja, hogy több vallás létezzen, mint ahogy a férfi és a nő különbségét akarja, akkor általában a kereszténység és konkrétan a katolikus egyház státusza kérdésessé válik: már nem állítható, hogy a kereszténység egyedülálló helyet foglal el a vallások között, nincs létjogosultsága a misszióknak – és a sor még hosszasan sorolható lenne.

Vajon mire gondolhatott Ferenc pápa, amikor papírra vetette ezt a mondatot? Lehet-e többféleképpen érteni szavait? Egyáltalán miből fakad az a különös érzékenység, amellyel az emberi testvériségről szóló dokumentum aláírása, 2019. február 4. óta oly sokan reagáltak a szövegnek erre a kitételére? És hogyan kapcsolódik a testvériségről szóló nyilatkozat Ferenc pápa vallásokhoz fűződő általános viszonyához? A körütekintő tájékozódás nem eltér a figyelmet a teljes dokumentum valódi mondanivalójáról, hanem éppen ellenkezőleg, nagyban hozzájárul árnyalt megértéséhez.

A kontextus

A vallások sokféleségének pozitív előjelű említése főként azért vált ki élénk visszhangot, mert legkésőbb a XX. század hetvenes éveitől elválaszthatatlan a teológiai gondolkodástól az úgynevezett vallásteológiai pluralizmus problematikája. Ebben az időszakban kezdte kidolgozni a vallásokra vonatkozó elméletét John Hick, akinek elgondolásai az évek során ugyan nem lényegtelen változásokon mentek keresztül, alapvetően mégis abban a felismerésben gyökereztek, hogy a kereszténység nem zárhatja ki a végső beteljesülésből, az üdvösségből azokat az embereket, akik nem tagjai valamely keresztény közösségnek, mert ezzel ellentétbe kerülne mind a jézusi igehirdetéssel, mind Isten egyetemes üdvözítő akaratának tételével. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Hicknek elsődlegesen „gyakorlati” célkitűzése volt, annyiban, hogy tagadhatatlanul az emberek végső sorsa foglalkoztatta, ám elgondolásai filantróp irányultságuk ellenére is átrajzolják az egész keresztény gondolkodás szerkezetét, s olyan elméleti igényeket jelentenek be, amelyek egyrészt elég erőteljesek voltak egy egész vallásfilozófiai-teológiai iskola (a pluralizmus) megalkotásához, másrészt a mai napig nem szűnő vitára indították a pluralizmussal azonosulni nem tudó teológusokat (az alig áttekinthető mennyiségben felhozott bírálatokra Hick külön könyvben reagált: Hick, 1995).

A vallásteológiai pluralizmus legfontosabb tételei ma már különösebb nehézség nélkül összefoglalhatók (D’Costa, 2010). Ilyen meggyőződés, hogy (1) más vallások önmagukban

véve utat nyitnak az üdvösséghez; (2) más vallásalapítók és vallási iratok kinyilatkoztatást közvetítenek, ugyanúgy, mint Jézus Krisztus és a Biblia; (3) más vallásokkal szemben nem szükséges missziót végeznünk, mert Isten eleve megváltotta ezek tagjait a saját vallásukon keresztül; (4) a kereszténység új ontológiai igazságokat fedezhet fel más vallásokkal folytatott párbeszéde során; (5) az egyház olyan új korszakba lépett, amelyben szakítania kell az exkluzivista és inkluzivista állásponttal, s békében kell élnie a vele egyenrangú többi vallással; (6) nem fogadható el többé az *extra ecclesiam nulla salus* (az egyházon kívül nincs üdvösség) elve, és nem alkalmazható más vallásokra; (7) nem állítható többé, hogy Jézus Krisztus a szentháromságos Isten egyedülálló és kizárólagos kinyilatkoztatója; (8) a szentháromságtan felülvizsgálatra szorul a világvallások fényében.

Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a felsorolt tételek miért nem fogadhatók el a katolikus gondolkodás számára. Talán két megállapításhoz érdemes néhány megjegyzést fűzni. Abban, hogy a vallások önmagukban véve utat nyitnak az üdvösséghez, talán nem mindenki lát kifogásolnivalót, hiszen a katolikus teológiában általános konszenzus alakult ki arról, hogy az üdvösség elnyerése nem függhet az egyháztagságtól, vagyis a legkevésbé sem állítható, hogy elvétí az emberi beteljesedést, aki nem tagja az egyháznak. Elrettentő példa is említhető ezzel kapcsolatban: pontosan az „egyházon kívül nincs üdvösség” elvének leszűkítő értelmezése miatt sújtotta egyházi elítélés 1953-ban Leonard Feeney-t (az eset keltette döbbenet áll a háttérben a nem keresztények üdvösségéről szóló legátfogóbb történeti áttekintésnek, nem véletlen, hogy Feeney jezsuita tartománya egyik tagjának tollából; lásd Sullivan, 1992). A problémát azonban nem a más vallások üdvösségének megengedése jelenti, hanem az, hogy a pluralista meggyőződés szerint a vallások *önmagukban* vezetnek el az üdvösségre. Ennek értelmében ugyanis a vallásokban minden megvan és rendelkezésre áll, ami az ember végső beteljesedéséhez szükséges. Ha ezt elfogadná a kereszténység, feleslegessé nyilvánítaná magát. Ezért kitüntetett törekvése a katolikus vallásteológiának, hogy kimutassa, miként juthatnak el más vallások képviselői arra az üdvösségre, amelyet kizárólag Jézus Krisztus és az őt képviselő egyház tud lehetővé tenni (D’Costa, 2009).

A másik magyarázatra szoruló jelenség az exkluzivizmus és az inkluzivizmus említése lehet. Aki ismerkedni kezd a nem keresztény vallásokra irányuló konkrét teológiai reflexióval, legelőször minden bizonnyal arról értesül, hogy a kereszténység alapvetően három módon viszonyulhat a különböző vallási hagyományokhoz. Ez a nyolcvanas évek elejétől fogva szüntelenül ismételt felosztás (Race, 1983) arra utal, hogy a keresztények kizárhatják a hiteles istenismeret és az üdvösség köréből más hagyományok követőit (exkluzivizmus), feltételezhetik, hogy Jézus Krisztus kegyelme és igazsága más vallások keretei között is elérhető, s ezért az üdvösség lehetősége egyetemes (inkluzivizmus), már ha nem azzal számolnak, hogy Isten végső megismerhetetlensége és felfoghatatlansága miatt a különböző

nagy vallási hagyományok egyenrangú utat nyitnak a végső valósághoz, bár elképzelhető, hogy egyesek elzárják az utat előle (pluralizmus). A mai napig vannak olyanok, akik szerint ez a három kategória logikai szempontból tökéletesen és kimerítően fedi a lehetséges álláspontokat, és más értelmezési lehetőség egyszerűen nincs: a katolikusból idővel anglikánná váló Perry Schmidt-Leukel hatalmas (pluralista) vallásteológiai összefoglalása például ezen a határozott meggyőződésen alapul (Schmidt-Leukel, 2005).

Az exkluzivizmus annyira meghaladottnak, a pluralizmus pedig annyira elfogadhatatlannak számít a legtöbb katolikus gondolkodó szemében, hogy véleményük szerint nem marad más hátra, mint az inkluzivizmust megtenni az egyetlen lehetséges katolikus álláspontnak. Magyarországon gyakorlatilag mindig is ezt a nézetet kapcsolták mind a magyar nyelven a vallásteológia szinte egyetlen nagy szerzőjeként megismerhető Karl Rahnerhez, bár kiegészítésekkel és megkötésekkel (Patsch, 2006), mind a II. vatikáni zsinat *Nostra aetate* kezdetű, a nem keresztény vallásokról szóló dokumentumához. Ez a látszólag egyértelmű séma azonban egyrészt érdekes belső sokféleséget mutat, másrészt egyre több bírálat éri napjainkban, és mintha az inkluzivizmus katolikus egyeduralma is megszűnőben lenne, például azért, mert többen rámutatnak, hogy a *Nostra aetate* semmit sem mond a vallások rangsoráról vagy az üdvösség lehetőségéről (Isten egyetemes üdvözítő akaratán túlmenően) (Von Stosch, 2012). Mások pedig rehabilitálni próbálják az exkluzivizmust (Strange, 2015). Mindezek persze igen érdekes folyamatok, és egy gyors ütemben fejlődő teológiai kérdéskör érdekfeszítő belső sokféleségéről tanúskodnak.

A fő kérdés ezúttal az, hogy Ferenc pápa vajon milyen álláspontra helyezkedett, amikor Isten akaratának tulajdonította a vallások sokféleségét. Talán elfogadta volna a pluralizmust? Úgy vélné, hogy a vallások alapvetően egyenrangú és egyformán hatékony utat kínálnak az ember számára Isten megismeréséhez és az Isten által nyújtott végső teljesség elnyeréséhez? Egyetértene azzal, amit a pluralista vallásteológusok első nagyszabású tanácskozását dokumentáló kötet címe úgy fogalmaz meg, hogy a kereszténység kitüntetett helyzete nem több „mítosznál” (Hick–Knitter, 1987), mert a többi vallásban elérhető kinyilatkoztatás nem marad el a kereszténytől? Ez aligha feltételezhető, még akkor sem, ha az Abu-Dzabiban aláírt dokumentum világosan tanúsítja: Ferenc pápa határozott elvi meggyőződések talaján álló cselekvési programot, nem pedig a vallásokra vonatkozó teológiai állásfoglalást kíván nyújtani. Hogy Ferenc pápa nem pluralista, azt a következőkben megpróbálom igazolni.

Az előzmények

A vallásteológiai pluralizmus olyan hatalmas hullámokat vetett az elmúlt fél évszázad folyamán, olyan jelentős iskolává alakult, s olyan mélyen beleivódott a kortárs kultúrába és szá-

mos keresztény hívő tudatába, hogy nem érthetetlen az a tartózkodás és óvatosság, amellyel Ferenc pápa közvetlen elődei a vallásokhoz viszonyultak. Érdemes röviden áttekinteni az előző pápáknak a világvallások kérdésében tanúsított magatartását, mert csak így lesznek igazán érthetőek a vallásközi párbeszéd 2013 után megfigyelhető jellemzői.

A II. vatikáni zsinat *Nostra aetate* kezdetű nyilatkozata ma már szinte elképzelhetetlen lelkesültséget és derűlátó hangoltságot keltett azokban, akik szívükön viselték a világvallások, különösen a zsidóság és az iszlám méltányos megítélését. A *Nostra aetate* fogadtatását és értelmezését számtalan vita kísérte: mind tanbeli tekintélye, mind a vallások bemutatásában alkalmazott arányai (zsidóság és iszlám – hinduizmus és buddhizmus), mind pedig inkluzívista alapállásának kérdése körül sokrétű diszkusszió tapasztalható (Renz, 2014). Ma már nem tűnik meggyőzőnek az az értékelés, mely szerint a nyilatkozat forradalmian új megvilágításba helyezte volna a vallásokról, különösen a zsidóságról és az iszlámról rajzolt képet (D’Costa, 2015: 113–159), de így is könnyen érthető, miért hatott felszabadítóan a szöveg.

Jóval a *Nostra aetate* kiadása előtt jelentette meg első enciklikáját VI. Pál pápa. Az *Ecclesiam suam*ban jellegzetes mintázata rajzolódik ki a nyitottság és a tartózkodás párhuzamos érvényesülésének: a körlevél kiemeli a három monoteista vallás belső kapcsolatát, első helyen említve a zsidóságot, második helyen az iszlámot, amelyet „csodál” istentisztelete jó és igaz elemei miatt, majd az afrikai és ázsiai vallások követőiről is szót ejt (mindenféle minősítés, jelző vagy értékelés nélkül), de arra is figyelmeztet, hogy a nem keresztény vallásokkal szemben nem engedhető meg a kritikátlan viszonyulás, s nem feltételezhető, hogy egyenrangúak lennének a kereszténységgel, amely az „egyetlen igaz vallás” (107). Ettől függetlenül VI. Pál nem kíván elfordulni a vallások „lelki és erkölcsi értékeitől”, s nemcsak párbeszédet sürget a kereszténység és a világvallások között, de együttműködést is a vallásszabadság, a társadalmi jólét vagy az oktatás előmozdítása érdekében (108).

Ám mint oly gyakran, a gesztusok és cselekedetek VI. Pál esetében is legalább annyira beszédeseek, mint a dokumentumokban lefektetett elvek. 1964-ben a pápa Indiába is ellátogatott (az országban rendezett eucharisztikus kongresszus kapcsán), s december 3-án a „nem keresztény vallások képviselői” előtt mondott beszédében azzal kezdte, hogy az Isten iránti vágyakozás „ritkán fejeződött ki” olyannyira „adventi lelkülettel telve”, mint a *Brihadáranjaka upanisad* híres szavaiban: „Vezess el a nem valótól a valóhoz, vezess el a sötétségből a fényre, vezess el a halálból a halhatatlanságra.” A hinduizmusnak ez az elismerése jellegzetesen az előkészület és a várakozás perspektívájába helyezi, a természetes emberi vallásosság szférájában lokalizálja az ázsiai szellemiséget: úgy ismeri el, hogy a természetes istenkeresés megnyilvánulásának minősíti, amely arra a beteljesedésre irányul, amelyet csak a kereszténység tud nyújtani. Bö tíz évvel később, az *Evangelii nuntiandi* kezdetű enciklikában majd azzal a képpel fejezi ki ugyanezt VI. Pál, hogy a vallások „karjukat az ég felé tárják”

ugyan, de nem tudnak „igazi, létező kapcsolatot” létrehozni Istennel (53). De hogy ettől függetlenül az egyházfő ténylegesen fontosnak tartotta a valódi párbeszédet, azt mi sem tanúsítja jobban, mint hogy 1964-ben létrehozta a Nem Keresztények Titkárságát, amely később a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsává alakult. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ez a fajta magatartásmód csupán „kegyes toleranciával” viszonyul-e a vallásokhoz, vagy azt is el tudja képzelni, hogy e vallások nyújtani tudnak valamit a kereszténységnek (természetesen nem pluralista szellemben, nem a kinyilatkoztatás „kiegészítését” kínálva), és könnyen lehet, hogy VI. Pál esetében a tartózkodás nagyobb súllyal érvényesült, mint a nyitottság (Clooney, 2017: 272).

Óriási hiba lenne szembeállítani elődjével II. János Pált, mégis beszédes, hogy szintén Indiáról szólva a lengyel pápa már arra figyelmeztet, a „mai, főként indiai keresztények feladata, hogy e gazdag [hindu] örökségből kiemeljék azokat az elemeket, melyek úgy egyeztethetők össze a hitükkel, hogy ezáltal a keresztény tanítás gazdagodjék” (*Fides et ratio* 72). A párbeszéd kultúrájának további ápolását szorgalmazta 1986-ban Madrasban, amikor kijelentette, hogy „a párbeszéd révén engedjük, hogy Isten jelen legyen közöttünk; amikor ugyanis párbeszédet folytatva megnyílunk egymás előtt, Isten felé is megnyílunk”.

II. János Pál a gesztusoknak is mestere volt. 1986. április 13-án felkereste a római zsina-gógát, ahová az előző sok-sok századon át nem tette be lábát egyházfő (XXIII. János egyszer autóval megállt az épület előtt, hogy áldást adjon a zsidó hívőknek). Ugyanilyen egyedülálló eseménynek számított, hogy 1985. augusztus 19-én Casablancában (Marokkó) nyolcvan-ezer muszlim fiatalnak mondott beszédet, főként az egy Istenről, akiben a muszlimok és a katolikusok egyformán hisznek. Soha korábban nem szólt még pápa muszlim vezető felkérésére muszlim közösséghez. Kiemelkedő esemény volt, amikor 1986-ban Assisiben II. János Pál kezdeményezésére találkoztak és közösen imádkoztak a keresztény egyházak és a világvallások képviselői. Bár a pápát a keresztény hit elárulásával is vádolták a kezdeményezés miatt, a 2011-ben (bár jellemző különbségekkel) megismételt „Assisi-modell” (Siebenrock-Tück, 2012: 7) kitörölhetetlen része lett a kereszténység és a vallások emlékezetének.

Felesleges hosszasan sorolni a példákat, ahogyan azt is felesleges lenne hangsúlyozni, hogy a vallásokhoz fűződő viszony alakulása a Ferenc pápa előtti évtizedekben soha nem nélkülözte a misszió fontosságának kiemelését, és nem volt mentes a fenntartásoktól. A legjelentősebb elvi aggályokat mindenesetre XVI. Benedek fogalmazta meg a vallások megítélésével kapcsolatban. Joseph Ratzinger bíboros köztudomásúlag korunk legfőbb nehézségei közé sorolta a relativizmust, az igazság megismerhetőségének kétségbevonását, s ebből a szempontból különös veszélyt fedezett fel abban a vallásteológiában, amely hajlamos egyenrangúnak tekinteni a vallásokat. Attól sem riadt vissza, hogy kapcsolatba hozza egymással a végső igazságok létét megkérdőjelező európai filozófiát, a pluralista vallásteológiát

(kifejezetten megemlítve John Hick nevét) és az indiai „negatív teológiát”, mert úgy vélte, „Európa és Amerika vallástalan [...] relativizmusát mintegy vallási színezettel megszenteli India, amely azért mond le a dogmáról, hogy ily módon mélyebben tisztelni tudja Isten és az ember misztériumát”. A latin-amerikai püspököknek a relativizmusról tartott 1996-os előadása, amelyből az idézett megállapítás származik, a valóság és Isten végső megismerhetetlenségének állításában látja összekapcsolódni a kétféle relativizmust, s az igazság kérdése nagyban meghatározza azt, ahogyan Ratzinger a vallások kérdését kezeli (Ratzinger, 2017). Ferenc pápa fentebb idézett kijelentésére nézve pedig fokozott aktualitást nyer a Hittani Kongregáció 2000-ben *Dominus Iesus* kezdettel kiadott nyilatkozata, amely szintén relativizmust fedez fel abban a törekvésben, amely a vallások sokféleségének nemcsak a tényét (*de facto*), de az elvi legitimitását (*de iure*) is igazolni próbálja: magyarán annak ellenére, hogy a vallások sokfélesége tagadhatatlan tény, keresztény szempontból végső soron nem jogos és nemkívánatos (4).

Ezek után már valóban nem lehet más feladatunk, mint magának Ferenc pápának az elgondolásait megvizsgálni.

Ferenc pápa és a vallások

Igazuk van azoknak, akik szerint Ferenc pápa idevágó nézetei nem önmagukban a vallásokat és nem is a vallások tanbeli meggyőződéseit állítják a középpontba, mert a pápának a vallásokkal összefüggésben a helyes és igazságos cselekvés, a békére való törekvés közös begyakorlása a legfontosabb (Clooney, 2017: 279). Életrajzából is kiemelhető számos efféle „gyakorlati” jelenség, például az Abraham Skorka rabbihoz fűződő barátsága. Pápaként kiadott első önálló művében, az *Evangelii gaudium*ban is ez a fajta – nemes értelemben vett – gyakorlati szándék és érdeklődés érvényesül: „Ez a vallások közötti párbeszéd a világ békéjének szükséges feltétele, ezért kötelessége úgy a keresztényeknek, mint a többi vallási közösségnek. Ez a párbeszéd elsősorban az emberi életéről folytatott beszélgetés, vagy egyszerűen csak [...] »nyitott magatartás irányukban, osztozva velük örömeikben és gondjaikban«. Így megtanuljuk elfogadni a többieket, a miénktől különböző élet-, gondolkodás- és kifejezőmódjukkal együtt. Ezzel a módszerrel egyidejűleg vállalhatjuk az igazságosság és a béke szolgálatának kötelezettségét, amelynek minden eszmecsere alapvető kritériumául kell szolgálnia” (250).

A vallásközi párbeszéd Ferenc pápánál kibontakozó gyakorlata legalább négy alapvető dimenziót foglal magában: a saját identitás megőrzésének fontosságát, az igehirdetés nélkülözhetetlenségét, az empátia képességét és végül a sokféleség megőrzését (Rambachan,

2018). Az utolsó csak az előző három alapján közelíthető meg helyesen – és valószínűleg a kiindulási kérdésre is megnyugtató válasz születhet ily módon.

Ami az identitást illeti, a keresztény identitás meggyengülése és relativizálódása már 2013-ban aggodalomra adott okot Ferenc pápa számára (*Evangelii gaudium* 79), s a későbbiek folyamán rendszeresen intett annak fontosságára, hogy aki párbeszédre, főként vallásközi párbeszédre vállalkozik, annak határozott identitással kell rendelkeznie: „a valódi nyitottsághoz szükséges, hogy szilárdan kitartsunk legmélyebb meggyőződésünknel”, s „örüljünk saját identitásunknak”, mert képtelenek leszünk igazi párbeszédet folytatni, ha „nem vagyunk tudatában saját identitásunknak”, sőt a párbeszédet célzó törekvéseink egyenesen károsak lesznek (erről beszélt az ázsiai püspököknek 2014 augusztusában, első saját dokumentuma fordulatait idézve). Ez a gondolat nyomatékosan érvényesül később a *Fratelli tutti* kezdetű enciklikában is, amelynek meglepő módon mégis született olyan értelmezése, miszerint határok nélküli teljes nyitottságot, az identitásokon való túlemelkedést, a határok megszüntetését, a különbségek és a hierarchiák feloldását sürgeti. Szinte érthetetlen, miként alakulhatott ki ez a látszat. Ferenc pápa valóban felemeli a szavát a falak ellen, ám az egyetemes testvériségre és a kapcsolatteremtésre vonatkozó igényei pontosan az egyedi identitások, a saját kulturális értékek, az egyéni és a nemzeti identitások megőrzésének kiemelésén alapulnak. A körlevél pontosan azt a különbségeket eltüntető hamis egyetemességet és hamis nyitottságot ítéli el (145), azt a torz nyitottságot (99), amelyet bírálói olykor felrónak neki. Az argentin pápa a szilárd és világosan határolt identitások talaján kezdeményezendő kapcsolatfelvétel és párbeszéd partján van, s ezt a vallásokkal összefüggésben is érvényre juttatja.

Már a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsának 2013-as plenáris ülésén mondott beszédében is szoros kapcsolatba hozta egymással a párbeszédet és az evangelizációt/missziót. Még a látszata sem merülhet fel tehát annak, hogy a vallásközi párbeszéd vetélytársa lehetne az evangelizációnak. Ferenc pápa egészen hagyományos módon tévesnek tartja a felszínes békülékenységet: „Ezen mindig jóindulatú és szívélyes párbeszéd során soha nem szabad megfélemlíteni a párbeszéd és a [z ige] hirdetés közötti lényegi kapcsolatról, amely arra készíteti az egyházat, hogy fenntartsa és fokozza a nem keresztényekkel való kapcsolatokat. Az engedelkeny szinkretizmus végső soron azok teljhatalomra törekvése volna, akik készek a megegyezés érdekében eltekinteni olyan értékektől, amelyek meghaladják őket, és amelyeknek nem az urai.” És semmivel sincs jobb véleménye a diplomatisma nyitottságról: „Nem használ nekünk a diplomácia nyitottsága, amely igent mond mindenkinek, hogy elkerülje a problémákat, mert ez a másik félrevezetésének egyik módja lenne, és megtagadná tőle azt a jót, amit az ember azért kap ajándékba, hogy nagylelkűen osztozzon benne. Az evan-

gelizáció és a vallásközi párbeszéd egyáltalán nem ellenkezik egymással, sőt támogatják és táplálják egymást” (*Evangelii gaudium* 251).

Harmadsorban rendkívül tanulságos és szép szövegek egész sorával lehetne igazolni, miként vélekedik Ferenc pápa az empátia fontosságáról, arról, hogy a másik valódi megértésének és az egészséges kommunikációnak mindig a szeretet a feltétele, vagy éppen arról, hogy a valódi párbeszéd során nemcsak a másik kimondott szavaira kell ügyelnünk, hanem „kimondatlan kommunikációjára” is. Az empátia dicséretén túlmenően a „nyitottság kontemplatív lelkületének” gyümölcseként említi (2014 augusztusában, az ázsiai püspökök előtt mondott nagy beszédében), hogy a másik elfogadása esetén „gazdagítani tud minket a másik bölcsessége”, s így „együtt tudunk haladni a nagyobb mértékű megértéshez, barátsághoz és szolidaritáshoz vezető úton”. Az egyetemes – de az egyéni identitás körvonalait mindig tiszteletben tartó – megnyílást a *Fratelli tutti* az „eksztázis törvényének” nevezi (a kifejezés a filozófusként is jelentős Karol Wojtylától származik). Ezért aggasztja az enciklika szerzőjét az új keletű populizmus, amely számító politikai célok szolgálatába állítja a kultúrát, és a társadalom legalacsonyabb rendű hajlamait szolgálja ki (159), a gyűlölet és a bezárkózás tendenciáit erősíti, és saját országa látszólagos védelmében gyűlöletet kelt más népek ellen. A „bezárkózó nacionalizmus” (141) aggasztja a pápát, amely abban az illúzióban ringatja magát, hogy a bezárkózás nagyobb fokú biztonságot teremt, jöllehet csak az önzés körmönfont formáját választják, akik ily módon másokkal szemben határozzák meg magukat (89), ahelyett, hogy szívük tágasságával mások el- és befogadása révén adnák tanújelét valódi önállóságuknak.

Már a mondottakból is kitűnik, hogy a megnyílás és a szilárd identitás feszültséggel teli egysége hatja át Ferenc pápa vallásközi párbeszédről alkotott meggyőződéseit. A sokféleség dicsérete ebbe a kontextusba ágyazódik. Az *Evangelii gaudium* egyik fontos, de meglehetősen elhanyagolt jegyzete Aquinói Szent Tamást idézve állítja, hogy a sokféleség és a különbözőség „megfelel az első ok szándékának”, mert semmi sem tudja tökéletesen „megjeleníteni az isteni jóságot”, s ezért ebből a szempontból a teremtményeknek ki kell egészíteniük egymást (44. jegyzet). Különösen jelentős a jegyzet utolsó mondata, amely szerint az evangélium és az igazság „részleges felfogásában” ki kell egészíteniük egymást. Úgy vélem, vallásközi téren is ez Ferenc pápa kulcsgondolata: amikor Abu-Dzabiban a vallások sokféleségéről és különbözőségéről beszélt, ugyanígy az igazság „részletes felfogása” szempontjából említette a nem keresztény vallásokat. A relativizmus bírálata és az identitás fontosságának kiemelése nem férhetne össze azzal, hogy a keresztény igazság *kiegészítésre* szorul más vallások részéről – azzal a meggyőződéssel viszont nagyon is összhangban lehet, miszerint az igazság *megértéséhez* rászorulhatunk másokra, és gazdagodhatunk mások által.

Ebből a szempontból két esettanulmány mindenképpen számos részletkérdés megvilágításával szolgálhatna. Az egyiknek a zsidósággal kellene foglalkoznia, nem véletlen ugyanis, hogy éppen 2015-ben jelent meg az *„Isten ugyanis nem bánja meg kegyelmi adományát és meghívását”* című vatikáni dokumentum, amely azt próbálja felmérni, milyen következményei vannak annak a sokáig elhanyagolt, sőt fel sem ismert bibliai meggyőződésnek, mely szerint a zsidó néppel kötött isteni szövetség a kereszténység kialakulása után is érvényes, vagyis a zsidó népnek továbbra is érvényes szövetsége van Istennel. Óriási horderejű e tétel, elég csak belegondolni, milyen problematikus következményei vannak a zsidó szertartások vallási értékére, Izrael (a szövetségi ígéretektől elválaszthatatlan) földterületére és a zsidóságot célzó keresztény misszióra nézve (e három nagy kérdéskörrel lásd D’Costa, 2021). A másik esettanulmánynak az iszlámról kellene szólnia, amellyel Ferenc pápa különösen sokat foglalkozott, s a *Fratelli tutti* joggal nevezték „a muszlim–katolikus kapcsolatok stabilizátorának” (Middelbeck-Varwick, 2021). Ez azonban, bár nem „más történet”, e helyütt most nem lehetséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CLOONEY, FRANCIS X. (2017): Interreligious Learning in a Changing Church – From Paul VI to Francis, *Irish Theological Quarterly*, 82. évfolyam, 2017 /4., 269–283.
- D’COSTA, GAVIN (2009): *Christianity and World Religions – Disputed Questions in the Theology of Religions*, Oxford, Wiley-Blackwell.
- D’COSTA, GAVIN (2010): Pluralist arguments – Prominent tendencies and methods, in BECKER, KARL JOSEPH – MORALI, ILARIA (szerk.): *Catholic Engagement With World Religions – A Comprehensive Study*, Maryknoll, Orbis, 329–344.
- D’COSTA, GAVIN (2015): *Vatican II. – Catholic Doctrines on Jews and Muslims*, Oxford, Oxford University Press.
- D’COSTA, GAVIN (2021): *Az egyház és a zsidóság – Katolikus tanfejlődés a II. Vatikáni zsinat után*, Budapest, Vigilia.
- HICK, JOHN (1995): *The Rainbow of Faiths*, London, SCM.
- HICK, JOHN – KNITTER, PAUL F. (szerk.) (1987): *The Myth of Christian Uniqueness*, Maryknoll, Orbis Books.
- MIDDELBECK-VARWICK, ANJA (2021): Vom „neuen Traum der Geschwisterlichkeit” – *Fratelli tutti* als Stabilisator der katholisch-muslimischen Beziehungen, in NOTHELLE-WILDFEUEUR, URSULA – SCHMITT, LUKAS (szerk.): *Unter Geschwistern? – Die Sozialenzyklika Fratelli tutti. Perspektiven – Konsequenzen – Konstroverten*, Freiburg, Herder, 34–44.
- PATSCH FERENC (2006): Karl Rahner és a nem keresztény vallások, *Vigilia*, 71. évfolyam, 2006/11., 822–832.
- RACE, ALAN (1983): *Christians and Religious Pluralism – Patterns in the Christian Theology of Religions*, London, SCM.
- RAMBACHAN, ANANTANAND (2018): Do we have a religious need for each other? – Pope Francis and interreligious dialogue, in KASIMOW, HAROLD – RACE, ALAN (szerk.): *Pope Francis and Interreligious Dialogue – Religious Thinkers Engage with Recent Papal Initiatives*, London, Palgrave MacMillan, 199–217.
- RATZINGER, JOSEPH / BENEDIKT XVI. (2017): *Glaube, Wahrheit, Toleranz – Das Christentum und die Weltreligionen*, Freiburg, Herder.

- RENZ, ANDREAS (2014): *Die katholische Kirche und der interreligiöse Dialog – 50 Jahre „Nostra aetate” – Entstehung, Rezeption, Wirkung*, Stuttgart, Kohlhammer.
- SCHMIDT-LEUKEL, PERRY (2005): *Gott ohne Grenzen – Eine christliche und pluralistische Theologie der Religionen*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus.
- SIEBENROCK, ROMAN A. – TÜCK, JAN-HEINER (szerk.) (2012): *Selig, die Frieden stiften – Assisi – Zeichengegen Gewalt*, Freiburg, Herder.
- STRANGE, DANIEL (2015): *Their Rock Is Not Like Our Rock – A Theology of Religions*, Grand Rapids, Zondervan.
- SULLIVAN, FRANCIS A., SJ (1992): *Salvation outside the Church? – Tracing the History of the Catholic Response*, New York, Paulist Press.
- VON STOSCH, KLAUS (2012): *Komparative Theologie als Wegweiserin der Welt der Religionen*, Paderborn, Schöningh.

„THE PLURALISM AND DIVERSITY OF RELIGIONS”

POPE FRANCIS AND THE INTERRELIGIOUS DIALOGUE

Abstract:

The variety of religions is a fact that called for a practical assesment in the history of Christian missions, but it also gained theoretical momentum in the twentieth century when the emerging pluralistic theology of religions understood the diversity of religions in a way radically different from the notion according to which true knowledge of God can be attained only through and by Christianity. The popes after the Second Vatican Council also paid attention to the existence of a variety of religions and their assesments were highly different, tough never in favour of pluralism. What could Pope Francis have meant when attributing divine legitimacy to the various religions? His stance is not in favour of a pluralistic theology of religions as it can be argued from his reflexion on the nature and function of dialogue.

Keywords: interreligious dialogue, pluralism, theology of religions, Pope Francis, Christianity and Islam

Görföl Tibor

A Pécsi Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola oktatója, a Vigilia folyóirat főszerkesztője, nő, négy gyermek apja.

FERENC PÁPA NÉGY TÁRSADALMI ALAPELVE AZ EVANGELII GAUDIUM KEZDETŰ BUZDÍTÁSBAN

TÖRÖK CSABA

Absztrakt

Ferenc pápa Evangelii gaudium kezdetű apostoli buzdításának negyedik fejezetében megfogalmaz négy alapelvet, „amelyek főként a társas együttélést és egy nép építését irányítják” (221). Írásunkban először a „nép” fogalmát vizsgáljuk meg a zsinati és a latin-amerikai teológiában, majd igyekszünk feltérképezni e négy elv forrásvidékét, s megvizsgáljuk, honnan erednek s miként jelennek meg Jorge Mario Bergoglio gondolkodásában. Ily módon kísérletet teszünk arra, hogy értelmezési keretet nyújtsunk a négy alapelvhez, ezzel elősegítve az értő befogadást, és megmutatva, hogy az idő elsőbbsége, az egység győzelme, a valóság fontossága és az egész nagyobb jelentősége nem pusztán absztrakció – ezek magának az emberi és társadalmi életnek az adottságaiból fakadó szükségszerű elvek, amelyeknek érvényre kell jutniuk az egyéni, közösségi és egyházi gyakorlatainkban, hisz e nélkül a közjó és a béke elérhetetlen marad.

Kulcsszavak: nép, társadalom, közjó, béke, alapelv

Ferenc pápa első önálló dokumentumának, az *Evangelii gaudium* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításnak a negyedik fejezetét „az evangelizáció társadalmi vetületének” szenteli (176–258). Ebben nemcsak az immár klasszikusnak számító témákat járja körül (például az evangélium hirdetésének és a közjónak a viszonyát), de szemléletében és megközelítésében valódi új elemeket emel be a katolikus tanítóhivatali gondolkodásba. Olyan sajátosan bergogliói víziót fogalmaz meg, amely minden bizonnyal a jelen pápaság maradandó örökségét képezi majd, s hatással lesz az egyház útkeresésére. Éppen ezért érdemes szemügyre venni e látásmód sajátosságait, feltárni gyökereiket, így módon helyes keretben értelmezve a pápa üzenetét.

A nép gondolata az egyházban

A II. vatikáni zsinat egyháztani megújulásának egyik kulcsfogalma a „nép”, az „Isten népe” lett. Nem feladatunk részletesen ismertetni a *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció keletkezését, sem bevezetést kínálni a szerteágazó kommentárirodalomba. E helyütt elégséges, ha kiemeljük, hogy a zsinat egyfelől már a szöveg első fejezetében („Az egyház misztériumáról”) hangsúlyozza – jeles egyházatyákat idézve –, hogy „az egyetemes egyház úgy jelenik meg, mint »az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből eggyé vált nép«” (3); másfelől alapvető döntést hoz, amikor a keresztségből fakadó általános papság alapján állva először szól az egyházról mint Isten népéről (II. fejezet), s csak ezt követően taglalja a hierarchikus egyházalkotmányt (III. fejezet) – ez nem pusztán szövegszerkezeti, de lényegi-teológiai állásfoglalás is.

A zsinat által motivált egyháztani változás azonban nem állt meg a dokumentumok szintjén. 1965. november 16-án a római Domitilla-katakombában mintegy negyven püspök szentmisét mutatott be, majd az oltáron aláírt egy tizenhárom pontból álló nyilatkozatot. Arra kötelezték el magukat, hogy az evangéliumi és az ókeresztény egyház lelkiületével fognak mindent megtenni azért, hogy egyházmegyéikben a gyakorlatba is átültessék a zsinati tanítást. Ennek a dokumentumnak a 12. pontja így fogalmaz: „Pasztorális szeretettel kötelezzük magunkat arra, hogy megosztjuk életünket Krisztusban testvéreinkkel, valamennyi pappal, szerzetessel és laikussal, hogy hivatalunk valódi szolgálat legyen” (Zulehner, 2016: 56). Az élet megosztásának, a közösségnek és a szolgálat fogalma köré rendeződő hierarchikus intézményességgnek lett foglalatává a „nép” kifejezés, amely különösen erős visszhangra lelt a latin-amerikai hittudományban. A Latin-Amerikai Püspökök Tanácsa (CELAM) 1968-as medellíni konferenciáján a zsinati megújulás megvalósításáról, helyi átviteléről folytatott eszmecsere. A záródokumentumnak már az előszavában többször találkozunk az „Isten népe” kifejezéssel. Emblematikusnak tekinthetjük a 6. pontot:

„Akárcsak egykor Izrael, az első Nép, amely megtapasztalta Isten üdvhozó jelenlétét, amikor kiszabadította őket az egyiptomi elnyomásból, amikor átvezette a tengeren, és elvezette az ígért földjére, úgy mi is, Isten új Népe, szüntelenül érezhetjük megmentő lépését, amikor megadja »a valódi fejlődést ... «” (CELAM, 1968).

A szöveg ezt követően hosszasan idézi VI. Pál *Populorum progressio* kezdetű enciklikájának 20. és 21. pontját, amelyekben a szent életű pápa kifejti, mit gondol a „valódi fejlődésről”, amikor megvalósul az „átmenet a kevésbé emberi életkörülményekből az emberibbek felé”.

Isten szabadító cselekvése és az átfogó emberi fejlődés gondolata ettől kezdve jellegzetesen visszatéró elemévé vált e régió hittani eszmélkedéseinek. A CELAM következő, pueblai

konferenciáján még szembeszökőbbé vált az „Isten népe” tematika középpontba kerülése. A záródokumentum (CELAM, 1979) többször hivatkozik a *Lumen gentium*ra. Az alaphangot a konferencia megnyitásán személyesen részt vevő II. János Pál pápa adta meg, aki 1979. január 28-i nyitóbeszédében utalt arra, hogy egyeseknél mintha különvált volna az intézményes egyház és Isten országa.

„Ez utóbbit, megfosztva teljes értelmétől, igencsak szekuláris értelemben veszik: az országhoz nem a hit és az egyházhoz tartozás révén kapcsolódik az ember, hanem a pusztán strukturális változás és a társadalmi-politikai elköteleződés által. Ahol adott egy bizonyos elköteleződés az igazságosság mellett és az igazságosság gyakorlata, ott már meg is valósul az ország. Ekként megfelelkeznek arról, hogy »az egyház [...] küldetést kapott Krisztus és Isten Országának hirdetésére és a népek közötti terjesztésére, s ennek az Orzágnak csírája és kezdete a földön« (*Lumen gentium* 5)” (CELAM, 1979: I. 8).

Emellett rámutatott egy sajátosan latin-amerikai kihívásra, ugyanakkor küldetésre és lehetőségre is:

„Egyes esetekben megfogán egyfajta készség a bizalmatlanságra az »intézményes« egyházzal szemben, amelyet elidegenítőként jellemeznek, és amellyel szemben áll egy másik, népi egyház, »amely a népből születik«, és a népek körében válik konkréttá. Ezeket az álláspontokat eltérő, nem mindig könnyen beazonosítható mértékig befolyásolhatják közismert ideológiák. A zsinat feltárta, mit jelent az egyház természete és küldetése, valamint miként járulhatnak hozzá mélységes egységéhez és szüntelen felépüléséhez azok, akik a közösség szolgálatának felelősségét viselik, és hogy eközben számítaniuk kell Isten egész népének együttműködésére” (CELAM, 1979: I. 8).

A pápa itt idézi elődjét, VI. Pál *Evangelii nuntiandi* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítását: „Ha az emberek azt látják, hogy az evangélium, amelyet hirdetünk, tele van tanbeli vitákkal, ideológiai kisarkításokkal, keresztények és keresztények közt egymás elítélésével, mit is mondhatnának? Ha azt tapasztalják, hogy ki-ki másképp vélekedik Krisztusról, az egyházzal, de a társadalomról és az emberi intézményekről is: hogy is ne jönnének zavarba, nem találják a helyes utat, sőt meg is botránkoznak” (77). Ezen idézet kapcsán érdemes megjegyeznünk, hogy nem lehet nem észrevenni azt a kivételes és megannyiszor újra világosan felismerhető hatást, amelyet VI. Pál gyakorolt Ferenc pápa gondolkodására.

Ezért hát a CELAM fent hivatkozott dokumentuma – mindvégig a *Lumen gentium*ra támaszkodva – nem győzi hangsúlyozni a papság, a szerzetesek és a hívó világiak Isten népeként megvalósuló és megvalósítandó egységét. Ugyanakkor az is megmutatkozik, hogy a sajátos társadalmi és kulturális szövegkörnyezetben a népi mivolt rendkívüli fontosságra és sajátos értelmezési távlatokra tesz szert. Egyfelől megjelenik a tömeg (*masa*), a nemzet,

az államhoz tartozás (*nación*) és a nép (*pueblo*) nyelvi elkülönítése; másfelől általános, köznyelvi értelme mellett a népnek meggyökeresedik egy minősített teológiai értelmezése is.

Mi a nép latin-amerikai, katolikus teológiába ágyazott víziójának a lényege? Ennek megértésében segítségünkre siet Juan Carlos Scannone, aki szerint „egy nép mindig felépülőben van [...], és megértéséhez nem a szubsztancia [lényeg] – önmagában statikus – kategóriájára, hanem a *viszony* és a *folymat* kategóriáira van szükségünk” (Scannone, 2019: 191). Vagyis van a fogalomnak egyfajta dinamikája, időbeli kibomlása és mozgása, a teológiában pedig elsődleges kapcsolódási pontjául szolgál a Szentháromság misztériuma.

A nép fogalma Ferenc pápa gondolkodásában

Jorge Mario Bergoglio az elmúlt évtizedek során egyre aktívabban és nagyobb súllyal vett részt Argentína és egész Latin-Amerika közös teológiai gondolkodásának és útkeresésének folyamataiban. A CELAM 2007-es aparecidai találkozója záródokumentumának megfogalmazásában már vezető szerep jutott neki. A megélt helyzetekkel való reflektáló szembenézés, a teológiai eszmecserék és a szolgálatban eltöltött évtizedek megérlelték a „nép” fogalmát, és kiforrasztottak egy olyan sajátos bergogliói víziót, amely aztán lépten-nyomon visszaköszön Ferenc pápa tanításában.

E látásmódról jól tanúskodnak a Buenos Aires-i főpásztorkodás esztendei. Amikor Argentína elkezdett készülni a függetlenség kivívásának kétszázadik évfordulójára (1816–2016), egy társadalmi pasztorációs konferencia keretében 2010. október 16-án az érsek nagy hatású beszédet tartott, amely később önálló kötet formájában is napvilágot látott (Bergoglio, 2013). Ebben kifejtette, hogy a népként való létezésnek miként előfeltétele a nyomor elleni küzdelem, az igazságosság és a szolidaritás. Gondolataiban nem lehet nem felismerni egyrészt a hányattatott argentin történelem hatását, másrészt pedig az *Evangelii gaudium* 4. fejezetének előzményeit.

Az apostoli buzdítás 220. pontja mintegy összegzését nyújtja a fentebb elmondottaknak:

„Minden nemzet tagjai úgy alakítják ki életük társadalmi vetületét, hogy közben felelős állampolgárokká lesznek egy nép ölen, nem pedig az uralkodó erők által sodort masszává válnak. Emlékeztetünk rá, hogy »hűséges állampolgárnak lenni erény, és a politikai életben való részvétel erkölcsi kötelesség«. De a *néppé* válás ennél több, olyan szüntelen folyamatot igényel, amelybe minden új nemzedék bevonódik. Lassú és kemény munka, amely megköveteli az integráció szándékát és a tanulást egészen addig, míg kibontakozik a sokoldalú harmóniában való találkozás kultúrája.”

A pápai látásmód lényegi elemei már itt megmutatkoznak: a „találkozás kultúrája” és az a „sokoldalú harmónia”, amely másutt a poliéder hasonlatában köszön vissza (236). Ezek szükségszerű ismertetőjegyei egy olyan emberi közösségnek, amely nem tömegként, hanem népként létezik. Ám e jellemzők eléréséhez – és mivel folyamatról és dinamikáról beszélünk, szüntelen újraalkotásához – az egyének felelős állampolgárrá és a nép aktív tagjává válásához elengedhetetlen bizonyos princípiumok teljesülése:

„Hogy ez a néppé épülés békében, igazságosságban és testvériségben jusson előbbre, annak négy alapelve van, amely olyan kétpólusú feszültségekhez kapcsolódik, amelyek minden valós társadalom sajátjai. Az egyház társadalmi tanításának nagy posztulátumaiból erednek, amelyek »a társadalmi jelenségek értékeléséhez és értelmezéséhez az első és alapvető tájékoztatósi pontot« alkotják” (221).

Scannone szerint a fenti megfogalmazás egyik fő ihletője Romano Guardini, akit Bergoglio mélyrehatóan vizsgált. 1986-ban, a jezsuiták frankfurti filozófiai-teológiai főiskoláján kezdte meg az argentin jezsuita Guardini *Der Gegensatz* [Az ellentét] című művéről (Guardini, 1955) szóló doktori disszertációjának az írását. A nagy hatást kiváltó olasz–német szerző ebben a művében egybekapcsolja az antropológiát és az istentant: szerinte az emberi létet képező nagy ellentétek tulajdonképpen az élet középpontjából indulnak ki s oda térnek vissza, ahol végül egységet alkotnak – ez a középpont pedig nem más, mint Isten.

Ebből a forrásból merítve a különbözőség és az egység, az élet és a feszültség szoros egymásrautaltsága megannyiszor megjelenik Ferenc pápa megnyilatkozásaiban. Mivel azonban rendtartománya időnek előtte hazahívta Bergogliót, a dolgozat befejezése és megvédése elmaradt. Azonban az élet lényegéhez tartozó „kétpólusú feszültségek” gondolata maradandóan beépült látásmódjába. A nagy kérdés tehát az: ha az emberi (közösségi) létezés természeténél fogva feszültségekkel terhes, miként lehet megvalósítani a békét, az igazságosságot és a testvériséget? Pontosan erre a kérdésre igyekeznek választ adni a fentebb említett alapelvek.

A négy ferenci alapelv eredete

Juan Carlos Scannone, aki Argentínában rendtársa és teológuskollégája volt Jorge Mario Bergogliónak, maga is sokat foglalkozott a társadalom, az emberi valóság kérdéseivel, s miután Ferencet pápává választották, számos alkalommal világította meg a sajátos argentin (közösen ismert) nézőpontból gondolkodását, annak gyökereit és hátterét. A fentebb hivatkozott princípiumok kapcsán így ír:

„Úgy tűnik, helytálló Ernesto López Rosas argentin jezsuita magyarázata, aki szerint a négy alapelv háttérben implicit gyakorlati megfogalmazásuk áll Juan Manuel de Rosas Buenos Aires-i kormányzó tanácsaiban, amelyeket Facundo Quirogához, La Rioja kormányzójához intézett. Az 1834. december 20-án kelt, a Figueroa-birtokról írt levelében az argentin szervezet kiépítéséről van szó” (Scannone, 2019: 192).

Bergoglio első ízben provinciálisként utalt ezekre az alapelvekre, egy 1974. február 18-i beszédében, amelyet a 14. argentin jezsuita tartományi gyűléshez intézett (Scannone, 2019: 192–193). A rendi közegben többször is idézte ezeket a különbözőségben megvalósuló egységgel, a feszültségekkel kapcsolatban; érsekként pedig a már hivatkozott *Noi come cittadini – Noi come popolo* [Mi mint polgárok – Mi mint nép] című kötetében is utalt rájuk (Bergoglio, 2013).

Olykor talán elkerüli a figyelmünket, de a négy közül kettő már igen korán, a XVI. Benedek kéziratát befogadva, finoman átdolgozva kiadott *Lumen fidei* kezdetű enciklikában felbukkant:

„... pusztán antropológiai meggondolás alapján is az egység értékesebb a konfliktusnál; számolnunk kell a konfliktussal is, de az egységre vezető fejlődésben el kell jutnunk a megoldásához, a legyőzéséhez” (55).

„Ne szegyejljük a reményt, ne hagyjuk, hogy közvetlen javaslatok és megoldások – amelyek »széttördelik« az időt, és térré alakítják – kiüresítsék, és leblokkoljanak az úton. Az idő mindig felülmúlja a teret. A tér megmerevíti a folyamatokat, az idő ellenben a jövő felé lendíti, és arra készlet, hogy reménnyel járjunk az úton” (57).

Az alapelvek négyese végül az *Evangelii gaudium*ban nyerte el immár jól ismert összegzését és kifejtését (a továbbiakban csak az oldalszám megadásával hivatkozunk rá).

Az idő a tér fölött áll

Ahhoz, hogy az első alapelvet helyesen értsük, szükséges feltennünk a kérdést: mit jelent ebben az összefüggésben az „idő”? Semmi esetre sem valamiféle kronológiai adottságként, a fizikai kozmosz pusztá negyedik dimenziójaként áll elénk. Hermeneutikai kulcsa a „teljes-ség és a korlát” közötti „kétpólusú feszültségben” rejlik. „Az »idő« tágabb értelemben véve a teljességre mint az előttünk megnyílt horizont kifejezésére vonatkozik, a pillanat pedig a korlát, amelyet egy körülírt térben élünk meg” (222). Ebben a megközelítésben az idő alapvető vonása a nyitottság, míg a téré a lehatároltság és zártság; az első az inkább dinamikus, a második az inkább statikus momentum. Ez azt is jelenti, hogy az idő prioritása a jelennek a jövő, a remény felé való megnyitását hozza magával, míg a tér elsőbbsége azt

takarja, hogy valójában elveszítjük a tágas horizontot, és csak az itt és mostra tudunk összpontosítani.

„Elsőbbséget adni a térnek oda vezet, hogy örült módon próbálunk megoldani mindent a jelen pillanatban, próbáljuk birtokba venni a hatalom és az önállóság egész terét. Azt jelenti, hogy kikristályosítjuk a folyamatokat, és próbáljuk megállítani azokat” (223).

Ekként idő és tér kettőssége mögött felsejlik egy másik: a folyamatok és a hatalom polaritása. Ez utóbbi – éppen önmaga fenntartása, megőrzése miatt – messzemenően gátolja előbbinek a megindulását és kibontakozását. A regnáló uralom számára fenyegető a szabad és nyitott folyamatok színre lépése és lendületvétele, mivel azok – éppen a le nem zártságukban rejlő potencialitások következtében – újrendezhetik a hatalom kézben tartott és alávetett tereit.

Azért ártalmas ez a bezárt és a távlatokat elzáró emberi mentalitás, mert – az alapfeszültség, a „teljesség és a korlát” értelmében – bebörtönöz minket a töredékességbe, a beteljesületlenségbe. A hatalom a korlátokból él – a teljesség azonban túl van ezeken, és emberi erővel uralhatatlan. A problémát az okozza, hogy a „közvetlen eredmények”, a „könnyű, gyors és mulandó politikai haszon” (224) kifizetődő és csábító, miközben a folyamatok elindítása – túl a közvetlen hasznosság hiányán – elvezet minket abba a (még) ismeretlenbe, amelytől sokan félhetnek, amellyel kapcsolatban szorongást érezhetnek. A pápa azonban Romano Guardinit idézi, amikor a történelem ítéletéről szól:

„Az egyetlen modell egy korszak sikeres megítéléséhez az, ha feltesszük a kérdést: mily mértékig fejlődik ki abban, és éri el tulajdonképpeni létokát az emberi létezés teljessége, összhangban az adott kor sajátos karakterével és lehetőségeivel” (224).

Újból megvilágosodik, hogy az idő és a tér kétpólusúsága mögött valójában a teljesség (és a nyitott lehetőség) és a korlát (és a lehetőség elzárása) közötti feszültség húzódik meg. Ezért hát az a cél, hogy „...inkább a folyamatok elindításával, mint a terek birtoklásával foglalkozunk. Az idő elrendezi a tereket, megvilágosítja és egy állandóan növekedő lánc szemeivé alakítja át azokat, amely már soha nem fordul vissza. Azon cselekvések előnyben részesítését jelenti, amelyek új dinamizmusokat ébresztenek a társadalomban, és bevonnak más személyeket és csoportokat, amelyek előbbre viszik azokat, míg végül fontos történelmi eseményekben hoznak gyümölcsöt, szorongások nélkül, de világos és kitaró meggyőződéssel” (223).

Az egység legyőzi a konfliktust

A Guardini hatását mutató, a *Noi come cittadini – Noi come popolo* című kötetben is megjelenő princípiumok mögött valójában három ösfeszültség munkál: a teljesség és a korlát, a valóság és az eszme, valamint az egész és a rész polaritása. Miként származik hát ezekből négy alapelv? A válasz az elsőnek és a másodiknak az egymáshoz kapcsolódásában lelhető fel, hisz mindkettő valójában a teljesség és korlát tapasztalatára reflektál, még ha eltérő szempontból is. Ez érdekes módon mutatkozik meg a negatív vetület megfogalmazásában, amikor a buzdításban a „pillanat konjunktúrájáról” (222) és a „konfliktuskonjunktúráról” (226) beszél a pápa (Scannone, 2019: 196), mintegy párhuzamba állítva ezt a két, egy gyökből fakadó problematikát.

A konfliktus – mint fentebb, Guardini *Der Gegensatz*a kapcsán már említettük – az élet lényegéhez tartozó valóság, amely azonban nagyon eltérő reakciókat vált ki az egyes emberekből és a közösségekből. Ezeket Ferenc pápa ekként veszi számba:

1. „A konfliktussal találkozva egyesek egyszerűen csak szemrevételezik, majd továbbmennek, mintha semmi sem történne, és mossák kezeiket, hogy tovább folytathassák az életüket” (227). Nem más ez, mint a közöny, közömbösség, amelynek veszedelmes globalizációjáról a dokumentum más helyen szól a pápa (54).

2. „Mások úgy bocsátkoznak bele a konfliktusba, hogy rabjai lesznek, elveszítik a távlatot, saját zavarodottságukat és elégedetlenségüket rávetítik az intézményekre, s ezzel lehetetlenné válik az egység” (227). Ez a már említett „konfliktuskonjunktúra” forrása (226).

3. „Ám van egy harmadik lehetőség is, a legmegfelelőbb a konfliktussal való szembenézésre. Ez pedig annak az elfogadása, hogy a konfliktust el kell viselni, meg kell oldani, és egy új folyamat összekötő láncszemévé formálni” (227). Ezen a ponton, a helyes magatartás terén újfent megfigyelhetjük a kötődést az előző alapelvhez, hiszen „folyamatról” van szó, amely „láncszemekből” áll össze – ez majdhogynem szó szerinti egyezés a korábbi, az idő elsősege kapcsán tett kijelentéssel (223).

A pápa által felvázolt harmadik, ideális viszonyulásnak evangéliumi perspektívája van. Nemcsak az idézett boldogmondás – „Boldogok a békességben élők” (Mt 5,9) – következtében, hanem azért is, mert átvezet minket a szenvedő Krisztus példájának szemléléséhez, aki a kereszten szerzett békességet, és elhozta a teljes kiengesztelődést (229). E helyütt a szöveg mintegy rímél az előző alapelv vonatkozásában – akkor még a szenvedő Jézus példájának kifejezett említése nélkül – felvázoltakra: [ez az alapelv] „[s]egít türelemmel viselni a nehéz helyzeteket és akadályokat vagy a tervek módosítását, amelyeket a valóság dinamizmusa követel” (222). A kitartás, a hűség, a türelem eleme, a Megváltó alakja újfent visszavezet bennünket az első feszültséghez, amely a teljesség és a korlát között áll fenn: „Krisztus

mindent egyesített magában: az eget és földet, Istent és embert, időt és örökkévalóságot, személyt és társadalmat. Ennek az egységnek és önmagában való kiengesztelődének ismeretőjegye a béke” (222).

Amit ennek eléréséhez le kell küzdenünk, az szintén az első alapelv parafrázálása: ott az időnek/folyamatnak a hatalom/önállítás tereire való széttöredezéséről (223), itt a „dialektikus szétszóródásról”, az „ezer darabra tört szívről” olvasunk (229). Ha képesek vagyunk felülemelkedni ezen a negatív beállítódáson, elérhetővé válik a magasabb rendű szintézis, amelyben feltáruhat az ellentétek egysége: a „kiengesztelt különbözőség”, az „új, ígéretes szintézis” (230).

Amennyiben az idő elsőbbséget kap a térrel szemben, s a konfliktust legyőzi az egység, elérhetővé válik az a teljesség, amelyben túljutunk emberi, közösségi korlátainkon. Ez a társadalmi együttélés és béke, a valódi előrejutás kulcsa.

A valóság fontosabb az eszménél

A harmadik alapelv tulajdonképpen a második nagy feszültségre reflektál, amely a reális és ideális pólusai között áll fenn. „A valóság egyszerűen van, az eszmét kidolgozzuk” (231) – világít rá e kettő elkülönülésére igen egyszerű és világos módon a pápa. Márpedig a lét minden értelemben elsőbbséget élvez a róla alkotott fogalmi rendszerekkel szemben. Hogy mennyire súlyos kérdést képeznek ezek a szisztémák, arra Scannone is rávilágít, amikor felhívja a figyelmet, hogy a helyzet leírásakor sorjáznak az izmusok a szövegben: purizmus (a magyar fordításban: „tisztaságelv”), totalitarizmus, nominalizmus, fundamentalizmus, eticizmus (a magyar fordításban: „etikai rendszerek”) és intellektualizmus (Scannone, 2019: 199). Ezeknek azért kell kritikát vonniuk magukra, mert rendszerré merevedésük („intézményesülésük”) közben hasonló dolog játszódik le, mint amit a két korábbi elvnléltünk: megszűnik a nyitottság, a dinamikából statika lesz, s eközben éppen a lényeg vesz el.

Innen fakad a veszély: az eszme már nem feltárja, értelmezni segíti a valóságot, hanem éppen ellenkezőleg, a szavak rengetege mögé rejt. Az etikából, a jó élet útjából meddő okoskodás lesz (ahogy a Bibliában a tiszta hitet és vallásosságot felváltja a Jézus által kritikával illetett farizeizmus), amely végül minden (fel sem tett) kérdésre tud válaszolni, egyre azonban képtelen: hitelesen és befogadhatóan átadni azt a jót, amely miatt egyáltalán létezik. Az intellektualizmus esetében hasonlóval szembesülünk: a realitásoktól elszakadt okfejtések végül nem adják az igazságot, amelybe az emberi értelem képes *intus-legere*, beleolvasni, azt belülről érteni (innen az „intelligencia” szavunk), hanem elérhetetlenné, ködbe burkolózóvá és ily módon az emberek élete számára hasznavehetetlenné teszik.

„Vannak politikusok – és vallási vezetők is –, akik felteszik a kérdést, hogy a nép miért nem érti és miért nem követi őket, amikor a javaslatuk olyan logikusak és világosak. Valószínűleg azért, mert a tiszta eszmék világában mozognak, és a politikát vagy a hitet retorikává silányították. Mások elfelejtették az egyszerűséget, és kívülről hoznak be valami olyan racionalitást, amely idegen az emberektől” (232).

A cél semmi esetre sem az eszme kiiktatása, hiszen annak magasztos küldetése van: „a valóság megragadása, megértése és irányítása” (232). Sokkal inkább vissza kell vezetni a fogalmi gondolkodást ahhoz a valóságálapzathoz, amelyből erejét, frissességét és hitelességét merítheti.

Ezen a ponton újfent van krisztológiai megokolása az ilyen magatartásnak: ez nem más, mint a megtestesülés misztériuma. Az inkarnációs elvvel kapcsolatban a pápa az első János-levélnék a lelkek megkülönböztetésére vonatkozó részét idézi – „Az Istentől származó lelket erről ismeritek fel: minden lélek, amely vallja, hogy Jézus Krisztus testben jött el, Istentől van” (1Jn 4,2) (lásd 233) –, ezzel mintegy rejtett, mégis észreveendő kaput nyitva egy másik, számára kedves téma: a megkülönböztetés felé. Az eszmének, az igének a valósághoz, az élethez kötése ily módon elvárás nemcsak az emberi és közösségi élet feszültségei közepette, de a hit megélése, a vallásosság helyes gyakorlata terén is. Olyan tematika ez, amely rendkívüli jelentőségre tett szert a 2016-ban megjelent, *Amoris laetitia* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításban. Ennek kritikus és nemegyszer ellenséges fogadtatása nem egy katolikus körben annak bizonyítéka, hogy az eszme és a valóság viszonyának tisztázása és rendezése olyan hatalmas kihívás, amellyel újra és újra meg kell küzdenünk, hisz – úgy tűnik – van egyházi közegünkben valamiféle legyűrhetetlen erejű kísértés és hajlam a valóságtól elszakadó izmusok bálványozására.

Az egész több, mint a rész

A tematika felvetése, a globalizmus és a lokalizmus feszültsége (234) nem idegen korunk jelentős vitáitól. Ferenc pápa – tőle megszokott módon – eleven és közérthető képekkel írja le, mi történik, ha egyik vagy másik véglet válik kizárólagossá. A „globalizált univerzalizmusban” élők olyanok, mint akik egy száguldó vonat ablakából csodálják „tátott szájjal” az elsuhanó tájakat, ám valójában már elszakadtak a valóságtól. A lokalizáltságukba süppedők pedig „néprajzi múzeummá” változtatják a világukat, ahol magukba zárkózva remetészkednek, s „arra vannak ítélve, hogy örökké ugyanazokat a dolgokat ismételtessék, s képtelenek engedni, hogy megszólítsa őket a tőlük különböző, s értékelni sem tudják azt a szépséget, melyet Isten határaikon kívül áraszt szét” (234). Nem nehéz felismerni, hogy immár negyedszer is a teljesség és a korlát összefüggéspárjának egyfajta transzpozíciójával van dol-

gunk. Ezt megerősíti, hogy a „határ”, „lehatárolt” kifejezések többször is előfordulnak a vizsgált részben (234–237).

A helyes magatartás illusztrálására a pápa a korábban már említett térgeometriai példát hozza: „A modell nem a gömb, amely nem több a részeknél, amelyben minden pont egyenlő távolságban van a középponttól, és nincs különbség az egyes pontok között. A modell a poliéder, amely visszatükrözi minden részlegességének az összetalálkozását, amelyek megőrzik benne eredetiségüket” (236).

Ennek a ferenci vízióknak megvan a maga gyökere a klasszikus görög filozófiában, amely – Arisztotelészről kezdve – többször is vizsgálta a *pasz* (összes, minden egyes) és a *holosz* (egész, teljes) közötti különbséget. Ugyanakkor a pümkösi misztérium, a Lélek-áradás tapasztalata is visszaköszön benne. Hiszen pümkösd valósága jelenti a választ a kulturális, a nyelvi, a társadalmi, egyáltalán: bármilyen emberi sokféleség kérdésére. A kezdeti, teremtéskori harmónia összetöredezése, a bábéli nyelvzavarodás által kiváltott szétszakadások sora a pümkösi nyelvcsodában gyógyul, ám nem azáltal, hogy az első egység újra helyreáll, és nem is úgy, hogy új uniformizálódás valósul meg az egyházban, hanem azáltal, hogy a Szentlélek működése kibékíti az ellentéteket, s megőrizve a sokféleséget egy elemi, Istentől fakadó ősegyiség alapján megteremti a harmonikus közösséget a különbözőségben (Panikkar, 1990; Waldenfels, 1982).

Ezzel pedig logikai és tartalmi keret alakul ki a négy elv körül: visszaérünk a teljesség kihívásához és küldetéséhez. Ferenc pápa ennek az összegző meglátásnak a példaértékű mintáját az egyházban leli fel – abban az egyházban, amely katolikus, azaz „*kataholon*”, „az egész, a teljes szerinti” identitása van. Ez azt is jelenti, hogy annak a keresztény közösségnek, amely önzonos, szükségszerűen a négy alapelv fundamentumán kell állnia. Ha képes erre, kivételes feladatot tölt be a világban: Isten országának eleven evangéliumává lesz.

„Az evangélium az egész téstát megkelesztő kovász, és hegyre épített város, amely megvilágosít minden népet. Az evangélium belső sajátossága a totalitás: nem szűnik meg jó hír lenni, amíg csak nem került meghirdetésre mindenki számára; és amíg nem teszi termékkennyé és nem gyógyítja meg a teljes embert, s amíg nem egyesít minden embert az ország asztalánál. Az egész több, mint a rész” (237).

Összegzés

A fentiekben az *Evangelii gaudium* kezdetű buzdítás negyedik fejezetében található társadalmi alapelveket vizsgáltuk meg, felmutatva teológiai és sajátosan latin-amerikai gyökereiket, s bízva abban, hogy ily módon hozzájárulhatunk e mélyen reflektáló és minden olvasót valódi megfontolásokra készítő szöveg teljesebb megértéséhez. Itt is igaz, amit általánosságban fogalmazott meg a pápa: „nem kerülhetjük el, hogy konkrétak legyünk – anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk –, hogy a nagy társadalmi elvek ne maradjanak pusztán általános, senkit meg nem szólító útmutatások. Le kell vonnunk a gyakorlati következtetéseket” (182). Az idő elsőbbsége, az egység győzelme, a valóság fontossága és az egész nagyobb jelentősége nem pusztá absztrakció – ezek magának az emberi és társadalmi életnek az adottságaiból fakadó szükségszerű elvek, amelyeknek érvényre kell jutniuk egyéni, közösségi és egyházi gyakorlatainkban, hisz e nélkül a közjó és a béke elérhetetlen marad.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERGOGLIO, JORGE MARIO (PAPA FRANCESCO) (2013): *Noi come cittadini – Noi come popolo*, Città del Vaticano – Milano, Libreria Editrice Vaticana – Jaca Book.
- CELAM (1968): II. Conferencia General del Episcopado Latinoamericano: *Documentos finales de Medellín* (1968. 09. 06.), http://www.celam.org/conferencias_medellin.php (letöltve: 2021. 08. 02.).
- CELAM (1979): III. Conferencia General del Episcopado Latinoamericano: *Documentos finales de Puebla* (1979. 02. 13.), http://www.celam.org/conferencias_puebla.php (letöltve: 2021. 08. 02.).
- GUARDINI, ROMANO (1955): *Der Gegensatz – Versuche zu einer Philosophie des Lebendig-Konkreten*, Mainz, Matthias-Grünwald.
- PANIKKAR, RAMÓN (1990): *El mito del pluralismo: La Torre de Babel – Una meditación sobre la no violencia*, in PANIKKAR, RAMÓN: *Sobre el diálogo intercultural* (Aletheia 15), Salamanca, San Esteban, 15–70.
- SCANNONE, JUAN CARLOS (2019): *La teologia del popolo – Radici teologiche di papa Francesco* (BTC 194), Brescia, Queriniana.
- WALDENFELS, HANS (1982): *Von der Weltmission zur Kirche in allen Kulturen*, in GORDAN, PAULUS (szerk.): *Die Kirche Christi – Enttäuschung und Hoffnung*, Graz, Styria, 303–350.
- ZULEHNER, PAUL M. (2016): *Kifutó modell – Merre kormányozza Ferenc pápa az egyházat?*, Budapest, Egyházforum.

POPE FRANCIS' FOUR SOCIAL PRINCIPLES IN THE EXHORTATION EVANGELII GAUDIUM

Abstract

In the fourth chapter of the apostolic exhortation of Pope Francis Evangelii gaudium, he formulates four principles, "which govern mainly social coexistence and the building of a people" (no. 221). In our paper, we first examine the notion of "people" in synod and Latin American theology, and then try to map the source of these four principles, examining where they originate and how they appear in Jorge Mario Bergoglio's thinking. In this way, we attempt to provide an interpretive framework for the four principles, thereby fostering understanding inclusion and showing that the primacy of time, the victory of unity, the importance of reality, and the greater significance of the whole are not mere abstractions – they are human and social life itself. necessary principles that must prevail in our individual, community and church practices, without which the common good and peace will remain unattainable

Keywords: people, society, public good, peace, principle

Török Csaba

Katolikus pap, teológus, egyetemi tanár

A DIASZPÓRA LELKIPÁSZTORI SZOLGÁLATA – ÚJ UTAKON

REFLEXIÓK A COVID-JÁRVÁNY UTÁNI ÚJRAÉPÍTÉSRŐL

FORRAI TAMÁS GERGELY SJ

Absztrakt

A magyar lelkipásztori ellátás az elmúlt évszázadban a diaszpóráközösségek egyik pillére volt. Az elmúlt évtizedek fokozódó szekularizációt és asszimilációt hoztak magukkal. Mindezt helyenként alaposan felgyorsította a Covid-járvány alatti hosszú és a pasztorációs lehetőségeket radikálisan beszűkítő bezártság. Az írás a diaszpóra lelkipásztori közegének és ezzel szolgálatának lehetséges gyökerez megváltozását vizsgálja három szempontból: a) a torontói katolikus közösség múltjának és jelenének konkrét tapasztalatain keresztül; b) áttekintve a diaszpóralét, az identitás megőrzésének elvi feltételeit; c) végül különös figyelmet fordítva a formálódó új, hibrid világ adta kihívásokra. Bár konkrét, előremutató lehetőségeket is megfogalmaz, alapvetően inkább a megkülönböztetésre épülő reflexió általános, új szemléletére kíván felkészíteni.

Kulcsszavak: diaszpóra-lelkipásztorkodás, Covid-hatások, újraépítés az új normában

A múltra építjük a jövőt

Ferenc pápa többször arra biztatta a papokat, hogy olyan pástorok legyenek, akik bírják a „juhok szagát”, amikor a hittől távoli emberek közé viszik Krisztust. De mit tegyünk abban az új világban, ahol a Zoom-kapcsolat éppen a „szaglás” e képességét veszi el tőlünk? Írásomban a diaszpóra lelkipásztori közegének és ezzel szolgálatának lehetséges radikális megváltozását vizsgálom. Ezt a torontói Szent Erzsébet egyházközség múltjának és jelenének konkrét tapasztalataiból kiindulva, a diaszpóralét, az identitás megőrzésének elvi feltételeit

vizsgálva teszem, különös tekintettel a formálódó, velünk maradó, hibrid poszt-Covid-világ adta kihívásokra.

Valódi romantikus történet az, ahogy 1928-ban egy fiatal magyar fogorvos egy torontói rendezvényen magyar szavakra lett figyelmes.¹ Megszólította a magyarul beszélőket, megismerkedtek: e néhány lelkes hívő ember vágyából született meg a katolikus közösség gondolata. Lépésről lépésre (sőt néha egyet hátralépve) haladtak: otthonról kaptak papot, különböző helyeken béreltek találkozásra, misézésre és – éppen belecsúszva a világválságba – a rászoruló magyarok megsegítésére alkalmas helyet. Évtizedekig kitartóan hordozták vágyukat, hogy saját templomuk legyen.

És akinek van víziója a jövőről, az kap hozzá segítséget is. Mivel az előkészítetlenség miatt a magyar papok nem sokáig maradtak Torontóban, a heroikus kezdet leghosszabban szolgáló, legáldozatosabb papja az angol anyanyelvű Fr. Leo Austin volt. Maga a helyi érsek látta annyira meggyőzőnek a közösség szándékát, hogy megígérte: amennyit a közösség összegyűjt a templomra, azt az egyházmegye megduplázza. Így végül 1944 tavaszán felszentelhettük az első templomunkat a belvárosban. A hosszú, megfeszített munka látható eredménye lett a saját templom. Az ezzel megszülető stabilitás közösségteremtő hatása tette lehetővé, hogy a templom körül növekedni kezdtek a lelkeségi és kulturális csoportok.

Ekkortól a jezsuita közösség vált a növekedés motorjává. Mindszenty József bíboros torontói látogatása során kifejezetten kérte, hogy magyar közösséget magyar pap szolgáljon. Így hívták meg a (szintén emigrációba kényszerült) jezsuitákat, akik 1949-től kísérik a közösséget. Miért őket? Egyrészt mert Kanada őslakosainak megtérítésében és az ország felfedezésében négyszáz évvel korábban a jezsuita szerzetesek játszottak úttörő szerepet, és máig sok területen látnak el szolgálatot. Másrészt azért, mert ebben az időben nyert teret odahaza a kommunista egyházüldözés, amelynek a szerzetesek, köztük is a jezsuiták kezdetektől fogva kiemelt célpontjai voltak. A háború utáni években külföldre sodródott nagy magyar közösségek ellátására így nagy számban „szabadultak fel” az üldözött szerzetesek. A jezsuiták kapták meg a kanadai magyarság lelkipásztori ellátásának szervezési feladatait. Vancouver, London, Courtland, Hamilton és Montreal mellett Torontóban is ők vállalták a helyi közösségek szolgálatát majd fél évszázadra. Nagyot lendített az ügyön, hogy az emigrációs magyar jezsuita központ is Torontóban kezdett kialakulni, főleg, amikor itt nyílt meg a noviciátus a rendi utánpótlás képzésére.

Egy diaszpórában működő plébániának kezdettől három területen kell segítenie a magyar családokat: az egzisztencia építésében, illetve a keresztény hit és a magyar kultúra megőrzésében. Az új egzisztencia felépítésében a közösségi hálón túl Torontóban rengeteget se-

1 – A legátfogóbb történeti monográfia: Kostya, 1994.

gített a karitás, illetve a saját kis hitelszövetkezet, főleg azon évtizedekben, amikor itt még nemigen létezett erős állami szociális támogatórendszer. A hit átadását segítette a sokszínű lelki élet, a hitoktatás, a ministráns- és ifjúsági programok sora. Magyar kultúránk megőrzését legjobban a Szent Erzsébet Magyar Iskola és két cserkészcsapatunk szolgálta, amelyek stabilan álltak közösségi és kulturális programjaink mögött: a magyarok otthon találtak az idegen földön.

Éppen ez a plébániai „háló” biztosított erőteljes dinamikát, és segített újabb és újabb célokat kitűzni. A nagy számban érkező 56-os menekültek adtak újabb lökést, amely világossá tette az igényeket és az azokra válaszoló terveket. A város növekedésével új kihívást jelentett, hogy a templom körüli magyar negyedek elkezdtek feltölteni a fokozatosan betelepülő kínaiak. A földrajzi besoroltság feszültségére 1984–85-re új válasz született: új, nagyobb, egységes koncepciójú, jobban megközelíthető és modern plébániai központot épített közösségünk. Ez a magyar diaszpórát összefogó vízió sokáig tudott célt adni, motiválni, közösséget építeni, mert kétfókuszú volt: a lelki és a nemzeti közösség mellett egyaránt elköteleződött.

Reflexió: mire tanít kilencvenéves történetünk?

Az alapítás kilencvenedik éve lehetőséget adott arra, hogy friss szemmel tekintsünk környezetünkre, és meghatározzuk „a következő kilencven év” programját. Láthatóan két – a leírások alapján megkülönböztethető – szakasza van közösségünk történetének:

1928-tól az 1990-es évek elejéig a közösségnek láthatóan volt célja, szinte évente „látványosan született valami”. 1928-ban a plébánia megalapítása, 1944-ben az első saját templom megvásárlása, 1985-ben az új templom felépítése: ez volt a közösség fejlődésének három sarokköve.

1989 nemcsak Kelet-Közép-Európában, de itt is felgyorsította a változásokat. A plébániai statisztika 1992–93-ban mutat mennyiségi csúcsot, azóta folyamatosan gyorsuló – egy-két láthatóan megterhelt időszakban hirtelen – eséssel a közösség számszerűsíthető életének minden területén.

Ekkorra alapvetően meggyengült a közös vízió a jövőről, hogy hol is képzelet el magát a magyar közösség akár csak tíz év múlva is. Vízió nélkül pedig nem lehet élni.

Az 1990-es évek elejétől a közösségnek (a korábbiakhoz képest) mintha nem lenne célja, legalábbis nincs „növekedés”, sokkal inkább az elért fenntartása jellemző. Az addig eltelt évtizedek célját (új, funkcionális templom és iskolaépület) elértük, illetve az összetartó „ellenség” (a kommunizmus) eltűnt... A korábbi víziót két mélyben történő változás alapjaiban kezdte ki, anélkül, hogy ezt a közösségek idejében észrevették volna. A kanadai

társadalom megdöbbenően gyors kulturális átalakulása, amely harcos liberalizálódást hozott, ekkorra már komoly változásokat idézett elő. A magyar rendszerváltás pedig – akkor talán még nem is érezhetően – alapvetően változtatott meg sok mindent az emigráción belül: eltűnt az addigi „ok”, a kommunista ellenség, amely elég erős közös értékalapot adott a különben nagyon szétagolt emigrációban. A külső ellenségkép hatása a világi kulturális intézményekre még inkább érvényes volt, mint a keresztény közösségekben. Korábban ez nagyon sokakat távol is tartott a kulturális intézményektől. A politikai, nyelvi, generációs megosztottság sokáig az egyik gátja volt a növekedésnek vagy akár a fenntartható fejlődés kiépítésének. A kintről hozott vagy bent kreált ellentétek, viták csak mostanra csitulak el, márpedig ez elsődleges feltétele a közösség normális életének (Wilkes, 2001).

A kanadai átalakulás másik lényeges tényezője (az 1989-es rendszerváltás mellett) az 56-os nemzedék fokozatos térvesztése és kihalása. Tagjai, amellet, hogy megöregedtek, az újmagyarok érkezésével jelentőségük fokozatosan csökkent. Kitartásuk a hajdani értékek (a szolidaritás, a magyar katonaság tisztelete, a szabad haza és az érte vállalt önfeláldozás, az élet vagy a javak feláldozása) mellett az újonnan érkezettek számára nem tisztelendő példa, hanem egy letűnőben lévő kor jele, amely a mai haszonszerzéshez, a Kanadában való megtapadáshoz nem ad korszerű mintát... Mára az is érezhető, hogy a kivándorlás már egészen más alapon történik, más motivációval és célokkal. Az újonnan érkezők már nem úgy jönnek el, hogy soha nem térnek vissza, nem klasszikus disszidensek, inkább időnként hazalátogató, anyagi-kényelmi indíttatású ingázók... Ezért kanadai nemzeti öntudatuk, de torontói magyar öntudatuk is más, gyengébb, fél szemmel mindig hazakacsintanak, a legapróbb dolgokat tekintve is kapcsolatban maradnak az otthon maradtakkal, igazából nem szakadnak külföldre, inkább előretolt helyőrségként élnek. Ugyanakkor a kilencvenes évek anyaországi fiataljainak nemzettudata, a kommunizmusellenesség megszűnésével politikai elkötelezettsége és érdekes módon az elnyomatásból kikerülve (a liberalizálódás „most már mindent szabad” érzésével) az egyházak vonzása és kommunizmus alatti megtartóereje is csökken. Ezért más az újmagyar, mint a régi, és sokkal nehezebb építeni rá. Figyelemre méltó, hogy a magyar kormány diaszpórapolitikája, a magyarsághoz, mint „világnemzethez” tartozás és a hazatelepülés erősítése végső soron a helyi diaszpórák gyengüléséhez, a kormányhajóhoz való (anyagi) kötődés miatt önálló emigrációs víziójuk és főleg öngondoskodásuk, autonómiájuk elvesztéséhez vezet(het). Vízió nélkül – sok helyen – a pénzügyi fenntarthatóság lett a legfőbb mérce. Két fájdalmas példát említenék. A diaszpórában máshol is jellemzően fontosak a parkok és táborhelyek, melyek közösségépítő szerepet töltek be. Nálunk ilyen volt a torontói Loyola Park, ahol három jubileumi cserkész tábor is tartottak (az 1975-öst ezerkétszáz cserkessel és több mint ezerháromezres vendéggel, ez volt a Külföldi Magyar Cserkészszövetség legnagyobb jubileumi tábora; az 1980-as volt a

második „torontói” jubileumi tábor, 1176 cserkésszel; az 1990-es pedig a harmadik, 650 cserkésszel). A közösségépítő szerep ellentétébe és maradandó ellenségeskedésbe fordult, amikor a parkot a rendszerváltás után konzultáció nélkül eladták, és az árát a magyarországi egyházi újjáépítést segítve hazaküldték. Hasonló tapasztalat volt, amikor a bevétel növelését, az iskolaépület hétközi kiadását célzó bérleti döntések miatt 2016-ban úgy tűnt, talán végleg elvesztettük az emigráció legnagyobb magyar iskoláját, illetve az erős cserkészetet és ezzel a jövőt jelentő fiatal családokat.

Reflexió a Covid-járvány előtti helyzetben

A plébánia tudatosan először 2009-ben szembesült azzal, hogy hatalmas változások elé néz: a hívők változnak, öregednek-fogynak, a magyarul beszélők eltűnnek. Az 1992–1993-as fordulat óta a plébánia valamennyi (!) mutatója felgyorsult tévesztést jelezett. Az új vezetés már ekkor a fiatalok megszólítására helyezte a hangsúlyt. A lekipásztori terv egyik részlete a plébánia 2009-es évkönyvéből így fogalmazza meg a feladatot: „Fel kell karoljuk azokat a magyar fiatalokat, akikben még él a magyarsághoz való tartozás érzése, még akkor is, ha már nem beszélük a nyelvet. Meg kell adni a lehetőséget, hogy a szentmisék teljes értékű résztvevői lehessenek, hogy családjukkal együtt élvezhessék a gazdag magyar hagyományokat, hogy bekapcsolódhassanak és tovább őrizhessék [...] értékeinket...” Ennek fontos állomása volt a tudatos, erősebb lelkeségi jelenlét az iskolában, új lelkeségi programok behozatala, a kö-zépgeneráció megszólítása, illetve a roma bevándorlók szociális és lekipásztori támogatása.

Egy évtizeddel később, 2017 végén így fogalmaztuk meg reflexiók célunkat: értelmezzük kihívásainkat és lehetőségeinket, hogy változó világunkban jobban össze tudjuk kapcsolni erőforrásainkat. Ehhez szükséges újabb, világos vízió kialakítása a jövőről, és az, hogy a közösséget aktívan bevonjuk ebbe. A tervezés és megkülönböztetés folyamata – hisszük – önmagában is elősegíti közösségünk, egyházunk és a világ szolgálatát. Ennek érdekében kezdtünk el egy teljes évig tartó reflexiók folyamatot a plébániai apostoli tervünk elkészítése céljából. E folyamat során a kibővített egyháztanácsunk és nagyon sok közösségi találkozás, fórum segítette a széles körű megszólítást.²

2 – Folyamatunk röviden: 2017 októberében kérdőívvel szólítottuk meg közösségünket. Ennek tapasztalata alapján hoztunk létre egy mintegy harmincfős, bővített egyháztanácsot. Ennek a havi fórumain végeztük el a SWOT-analízist, és tárgyaltunk meg további témákat. Az volt a célunk, hogy legyen 150–200 tétel, amelyből könnyű meghatározni a stratégiai fókuszokat (ez rajzolja ki a pillér-terület struktúrát). A négy-öt pillért és a hozzájuk kapcsolódó körülbelül harminc munkaterületet határoztuk meg. Ezek „rendezett” anyagát megvitatta a bővített egyháztanács, majd a 2018 tavaszán létrehozott új egyháztanács. Minderről az év folyamán többször plébániai nyílt fórumot tartottunk. Az így elkészült munkaanyagot feltettük a honlapunkra, illetve kinyomtatva az irodán is elérhetővé tettük. A tudatosabb megismertetés végett a kiemelt részeket folyamatosan tettük közzé a plébániai újságban, a hetente megjelenő Hírnökben, és egy rövid változat bekerült a plébánia kilencvenéves jubileumát ünneplő albumba. 2018 őszén nyomtatva is megosztottuk az anyagot közösségünk tagjaival, kimondva, hogy terveinket ezután évente megvizsgáljuk, illetve féldőben (2020) megújítjuk.

Milyen volt közösségünk, amelyre reális szemmel szerettünk volna rátekinteni? Kérdőíves felmérésünk³ és ezzel kapcsolatos beszélgetéseink szerénységre szólítanak. Megerősítő, jó alap az, hogy a tízes skálán körülbelül hetes szinten a közösség tagjának érzik magukat. A közösséghez tartozás messze a legfontosabb érték minden korosztály számára, még a fiataloknál is, ami nagyon biztató a jövőre nézve. Ha ehhez hozzáesszük a nyelvet és a kultúrát, akkor ez messze több, mint csupán a katolikus hit és lelkiség. Alapvető értékeinket így foglalmaztuk meg: keresztény hitünk, magyar kultúránk, a Szent Ignác-i lelkiség, befogadó és szolgáló közösségi létünk. A legnagyobb gond a fiatalok hiánya (korosztálytól függetlenül), ehhez az összes többi hiány együtt sem mérhető. Kihívásunk, hogy egy felgyorsult asszimilálódó, idősödő, szekularizálódó, területileg hatalmas területen szétszóródó diaszpóráközösség a miénk, kiforrott jövőkép nélkül sodródva a beolvadás felé, mint annyi más emigrációs magyar szervezet. Persze lehet méltó küldetés önmagában az idős generáció utolsó éveinek szerető elkísérése is. De vajon merünk-e ennél többet remélni? Ki tudjuk-e békíteni a – sokszor évtizedes előzményeken alapuló – vitákat, ellenségeskedéseket egyének, csoportok és korosztályok között? Meg tudjuk-e szólítani a fiatalokat és a fiatal családokat? Meg tudjuk-e újítani kreatív módon a hit és a kultúra, a kereszténység és a magyarság kapcsolatát? Meg tudjuk-e szólítani az anyanyelvüket elvesztett családokat? Tudunk-e kreatív kapcsolatot építeni a távolban lakó magyarság és a közelben lakó angol nyelvű hívek között? Tudunk-e helyet és otthont teremteni angol nyelvű híveinknek, akik segíteni fognak fenntartani az asszimilálódó magyarság templomát? Tudunk-e a nemzeti/népegyházi szolgáltatás és a létező keretek fenntartása helyett missziós közösséggé válni? A magyar jezsuita provincia (meddig) vállalja az itteni szolgálatot? Hogyan lehet win-win helyzetet kialakítani? Van-e válaszuk ezekre és hasonló kérdéseinkre?

Mindezen kihívások tudatában foglalmaztuk meg 2018-ban küldetésünket és jövőképünket: „MISSZIÓNK – küldetésünk: Mi, az Árpád-házi Szent Erzsébet római katolikus közösség magyar hagyományainkra építve kívánjuk megélni az evangéliumot az összetartozás és az elköteleződés útján.”⁴ Ezt 2019-ben kibővítettük: „Mi, az Árpád-házi Szent Erzsébet római katolikus közösség magyar hagyományainkra építve kívánjuk megélni az evangéliumot az összetartozás és az elköteleződés útján. »Magyar Missziót« építünk, ami képes lelki és kulturális értelemben egyaránt közösséget nyújtani a ma talán legnagyobb Európán kívüli diaszpóráközpontnak.”

Egy alapvető kérdés azonban a tervezhetőségre vonatkozott: megbecsülhető-e az öt, tíz év múlva bekövetkező jövő? Akármennyire nehéz és bizonytalan is ez, megpróbáltuk modellezni.

3 – A kérdőívek felvételére 2018. október végén került sor.

4 – Küldetésünket az egyháztanács 2017. december 2-i bővített lelkinapján foglalmaztuk meg.

Előretekintve, 2023-ban ... Ha a mostani vízióalkotás és a közösségünk megújítása sikeres, akkor is eltűnik egy karakteres, valamikor nagyon aktív korosztály, a mostani kilencvenesek. Az átlagéletkor a mostani hetvenöttről nyolcvan évre emelkedik, és képviselőinek létszáma folyamatosan csökken. A társadalom változása (elkényelmesedés) miatt a jelenlegi középkorosztály – úgy tűnik – jóval kevésbé lesz aktív önkéntes, mint a mostani kilencvenesek. Emiatt sok olyan program, amelyet egy-egy közösség vitt, a korábbi (közösségi, önkéntes) formában nem lesz fenntartható. Programjainkat át kell alakítani, részben professzionalizálni kell (fizetett segítőkkel). Ez nemcsak anyagi kérdéseket vett fel, de szembemegy a megcélzott missziós-közösségi tervekkel, és felerősítheti a „szolgáltató” jelleget a szolgálóval szemben. A nagy létszámú (és sokszor klub-, étkezéscentrikus) programok megriktnak. Helyettük – jó esetben – több kis létszámú csoport, program fog formálódni. Szintén jó esetben ezek preevangelizációs jellege erősödhet, mert csak egy olcsó étkezés reményében már nem fognak összejönni – még messzebről – a magyarok, tartalom is kell. Mellettük talán megerősödik egy 75–100 fős angol nyelvű közösség.

Előretekintve 2028-ra elfogy a mai nagy létszámú idős magyar közösség. Ezt, a diaszpóra története során most először, nem fogja pótolni a folyamatos magyar emigráció, mert az újak sokkal kevésbé lesznek érdekeltek magyarságuk és hitük megtartásában. Helyette egy jóval kisebb, de korosztályban egészségesebben széthúzott és kereszténységében tudatosabb közösségünk lesz, hitvalló élettel egy gyorsan szekularizálódó kulturális közegeben. Mindez talán kiegyenlítődik a magyar és az angol nyelvű közösség új, tudatosan fejleszthető egységével. A szomszédságban tervezett több magas épület ideköltöző lakossága preevangelizációs célpont lesz.

2038-ra már nem becsülhető meg pontosan közösségünk élete, mert ez nagymértékben függ az előttünk álló évtized fejleményeitől. Azonban valószínű, hogy addigra az angol nyelvű közösség fogja életben tartani a magyar közösség itteni életterét.

Ez alapján állt össze a rövid távú Vízió – Jövőkép:⁵ „Öt év múlva a Szent Erzsébet plébánia kisebb, de megújult, felismerhető arculatú, összetartó, befogadó és a misszióra elkötelezett közösség lesz, amely kreatív módon tudja összekapcsolni hétköznapijaiban a hitet és a kultúrát, az idősebb és a fiatalabb generációkat, a magyarul és az angolul beszélőket: valódi lelkeségi és kulturális központ a torontói magyarság és a környék keresztényei számára, az ignáci lelkeségre építve.”

E megújulás alapja annak bizalma, hogy a plébániai közösség nem egy letűnt kor maradványa, hanem a jövőt formáló közeg. Az új vízió nem általános magyar jövőkép, hanem a

5 – A vízió kép a jövőről. Azt mutatja meg, hogy reáoptimista megközelítéssel hová szeretnénk eljutni. A folyamat során személyes reflexiókat kértünk a kibővített egyháztanácstól és minden hívótól.

korhoz, helyhez, realitásokhoz adaptálódott kanadai–magyar vízió. Ezen lehet szomorkodni, de ha úgy nézzük, hogy ezzel a vízióhiányos, beolvadás felé sodródó közösségek sorsát kerüljük el, akkor örömteli, hogy ezt a közösség felismerte és (ismét) a maga kezébe veszi sorsa irányítását. Sajátos, missziós állomásként vállalkozó, kreatív szemlélettel kell elmenünk a mozgásterünk határáig, a tévedést is vállalva (vö. Wilkes, 2001).

Gyümölcsök és újabb kérdések

A konkrét építkezés egyik meghatározó mintája a baltimore-i „Rebuilt”-modell lett (White–Corcoran, 2013). Láthatóan nagyon széles szolgálatunkban ez adott irányt arra, hogy mindekfelett a vasárnapi istentisztelet erőteljes, megszólító, továbbvivő üzenete legyen munkánk középpontja.

2018 őszére elmondhattuk, hogy közösségünk létszámban, programjaiban megerősödött. A legfontosabb, hogy új alapokra helyeztük a plébániára visszahozott hétvégi Szent Erzsébet Magyar Iskolát, ahol száznolcvan–kétszáz gyerek tanul. Velük, illetve cserkészetünk által és a nálunk otthon lévő Kodály néptáncsoport együttműködésével adjuk át nemzeti kulturális hagyományainkat. Ezt egészítik ki szerteágazó csoportjaink a kultúra terén (irodalmi délutánjaink, az Erzsébet Galéria kiállításai, Pax Romana-beszélgetéseink, a filmklubunk, a színjátszók, négy kórusunk és sok alkalmi program), a lelkiség terén (imacsoportok, zarándoklatok, lelkigyakorlatok, a szentségekre felkészítő csoportjaink, ifjúsági és ministránsklubunk stb.), illetve a közösségépítés tágabb terén (korosztályi klubok, sportélet, baba-mama klub, a vasárnapi mise utáni „Café” melletti beszélgetési alkalmak sora, bálók és nagy rendezvények, kórus- és komolyzenei koncertek stb.). Elindult az épületegyüttes tervezett teljes felújítása. Elmondhattuk: azon dolgoztunk, hogy a Szent Erzsébet plébánia megújult, felismerhető arculatú, összetartó, befogadó és a misszióra elkötelezett közösség legyen. Kreatív módon tudja összekapcsolni hétköznapjaiban a hitet és a kultúrát, az idősebb és a fiatalabb generációkat, a magyarul és az angolul beszélőket. Valódi lelkiségi és kulturális központ vagyunk Toronto és környékének magyarsága számára.

Az angol nyelv használatával kapcsolatos döntés meghatározó kérdés a jövőt illetően. Az elmúlt kilenc évtized mindenre szolgált példát. A közösséget igazán megalapozó lelkész a harmincas–negyvenes években egy angol pap volt, de a magyar jezsuiták megérkezése után is sok minden (például nemegyszer a hitoktatás) angolul folyt. Az 1956-os emigráció után lett általános elvárás, hogy csak magyar szolgálat. Ennek nem kívánt következménye lett a vegyes házasságban élő családok fokozott elvesztése. Az 1985-ös templomköltözés azonban azt is jelezte, hogy a régi magyar városrész már megszűnt, és közössége szétszóródott a tágabb agglomeráció területén. Mivel az új területen nem volt igazán közel lakó jelentősebb

magyarság, először a hétköznapi misék lettek angol nyelvűvé. A jelen reflexióban megfogalmazott további nyelvi nyitás célja, hogy (1) megszólítsa az anyanyelvüket elvesztő, de érzelmileg hozzánk kapcsolódó embereket; (2) a hozzánk spontán bekapcsolódó, lelkesítet és lekipásztori szolgálatot kereső nem magyar ajkúakat is szolgálni tudjuk. (3) Ezzel olyan spontán folyamatot indítsunk el, amely idővel az etnikai plébániát területi plébániává szélesíti, ezzel majd biztosítva a magyar közösség fenntarthatóságát akkor is, amikor az erre magától már nem lesz képes.

A 2019. téli reflexiónk megállapította, hogy közösségünkben – hála Istennek – nyugodt, békés, pozitív, nyitott hangulat van. Még a bajokról is lehet őszintén beszélni. A 2019-es kérdőív,⁶ a plébániai fórumok már megtermik gyümölcsüket. Több szinten utolértük magunkat (a programok megújításának elkezdése, felújítások, anyagiak rendezése stb.). Kis létszámnövekedés van a miséken (egészeben), bár nagyon sok idős hívünket elvesztettük; őket részben pótolja a megjelenő középgeneráció és az angol nyelvű közösség. Mindez adhat egy kis szabadságot, mozgásteret a jövőre tekintve. Van egy helyzetelemzésünk és vízió (2018): ez egy hipotézis, amely sok irányba nyitott utakat, lehetőséget adott elindulni, kísérletezni... Látjuk a haladás útját a hitéletben (igényes mise, zene, üzenet), befogadóbb, támogatóbb közösség lettünk (nyitottabbak vagyunk, például az angol közösség befogadására), erősebb közösség (a plébánia ereje talán, hogy nyitott, megtartja az öregeket, kezdeményez, rendezvényeket szervez, és befogad más csoportokat), az óvoda és az iskola megerősödött (stabil korosztály, elindult a generációváltás: új igazgató és tanárok), és minőségi kultúra építésén dolgozunk (a kettős identitás elfogadásával: angol mise és az új rétegek, közösség megszólítása; olyan igényes kulturális programok kiemelt támogatása, mint a Kodály Együttes vagy a Paraméter-koncertek; történelmi és egyháztörténelmi, hitéleti stb. sorozatok indultak). Tudatossá vált a szinergikus gondolkodás: térben és időben talán jobban egymásra épülő programokban kezdtünk el gondolkodni (mint ahogy például a magyar iskolánk óvodai és általános iskolai programjára rá lehet építeni a Helikon Gimnázium képzetét). Elkezdtek a kommunikációnk megújítását (a *Hírnök* új formátumot kapott, új angol és magyar honlapok készültek el, tudatossá vált a YouTube, a Facebook és az Instagram használata). Az épületben tervezett és folyamatos felújítás folyik az építés után harmincöt évvel, úgy, hogy közben az átalakítás új funkciók megtalálását szolgálja, mindezt fenntartható módon.

A változást, kezdeményezést érdekesen jelzi, hogy 2019 elején az egyházmegye felleltése alapján döntöttünk arról, hogy befogadjuk a kis létszámú, kreol nyelvű haiti katolikus közösséget. Ezt éppen azért tesszük, mert bennük is, hozzánk hasonlóan, azt a vágyat látjuk,

6 – Kérdőív-kiértékelés 2019: a két felmérés közötti változás egyértelműen pozitív, bár kicsi.

hogyan szeretnék az anyanyelvükön megélni, elmélyíteni hitüket. Ezzel kanadai értelemben is „multikulturális” közösség lettünk. Talán a saját etnikai plébániai megtélésünket is stabilizálja, kanadai elfogadottságunkat erősíti, ha valóban több háttérből érkező közösségek találhatnak otthonra nálunk.

Sok jóról számolhatunk be, de még nem történt meg az áttörés, az igazi változás: nincs lényegesen több tudatos, felelősséget vállaló önkéntesünk. Miért? A „plébánia” Torontóban nemcsak a vallást jelenti, hanem kapcsolódási pontot a hagyományokhoz, az ősokhöz, a múlthoz. Láthatóan vannak programok, amelyek a korábbi formában nem tarthatók fenn (a bálakat át kell alakítani stb.). Fiatalok, ha vannak (a nagyon kicsi, mindent vállaló, akár vezetni is képes belső mag kivételével), inkább a kulturális/közösségi programokon jelennek meg, itt is inkább csak fogyasztóként; nagyon nehéz a lelkiség terén megszólítani őket. Az ifjúságkutatások sajátos korosztályi problémaként írják le a céltalanságot, illetve a bizonytalanságot, a kiszámíthatatlan jövőt... Alapvető kérdések maradnak: Lehetünk-e még nyitottabbak? Lehetséges-e családok számára kisközösségek kialakítása, vagy nincs is igényük/idejük külön csoportokra? Hogyan hívjunk meg hozzánk más kulturális csoportot? Hogyan szervezzünk másokkal közösen rendezvényeket?

2020 eleji téli reflexiónkra⁷ még éppen a Covid-járvány előtt került sor. A reményteli hangulat azt sugallta, jó irányba haladunk, de jobban kell fókuszálni. Egy személyi váltás jelentett nyomást, hiszen hat évtized után most először maradt csak egy jezsuita a közösség szolgálatában. Megegyeztünk abban, hogy nyártól új vasárnapi miserend szükséges és lehetséges, amely végre összevonja a különböző magyar misék csoportjait, és véglegesen egymás mellé helyezi a magyar és angol mise „értékét”, súlyát. A koncepció szépen kiforrott, csak a bevezetés formája maradt kérdés.

Az új templom harmincötödik születésnapja adta az ötletet, hogy ehhez kapcsolódóan tartsuk meg az „újrakezdés ünnepét”. Erre jó mintát ad az, ahogy 1985-ben, amikor új helyre és új templomba költözött közösségünk, különleges ünneppel tették emlékeztetéssé ezt az eseményt. Egy vasárnapi mise után a magyarok kocsikkal beálltak a régi templomhoz, és szimbolikus tettként mindenki átvitt az új helyre egy templomi tárgyat. A „költözés ünnepére” máig jó emlékként gondolnak a közösség tagjai.

A folyamatosan felmerülő kérdések is mutatják, hogy az idő szalad. Az első két-három év tapasztalata alapján éreztük, hogy hosszú távú döntéseket kell hoznunk, hogy el tudjunk indulni: készen vagyunk-e rá? Reflexiónk⁸ egyházközségünk, az egész diaszpóra valódi állapotáról azt mutatta, hogy felgyorsult beolvadás idejét éljük... Néhány éven belül egészen

7 – Lásd az egyháztanács 2020. január 29-i és február 18-i ülésén megfogalmazottakat.

8 – Az egyháztanács 2019. december 5-i megbeszélésén.

más lesz a diaszpóra ... Nem folytatható, ami tegnap volt. (A beolvadást az is gyorsítja, hogy szerencsére lelassult a kivándorlás, ami részben összekapcsolható a kanadai bevándorlási törvények változásával.)

Megerősítettük, hogy a változás maga az élet ... Ez tartja meg közösségünket misszióként. Ehhez azonban jobban meg kell érteni a diaszpórát.

Fontos megérteni az emigráció vegyes összetételét (Bába, 2015), különös tekintettel az emigráció motivációjára. Egy másodgenerációs egyháztagunk sorai jól leírják a helyzetet: „A 49-esek és 56-osok majdnem kivétel nélkül elfogadták, hogy soha nem mennek/mehetnek vissza Magyarországra. Az újabban érkezett magyarok anyagi okok miatt vannak itt, és nagy részük nem fog beolvadni – hogy mi lesz a gyerekekkel, azt még nem lehet tudni. A környező országbeliek (elszakított területről érkezők) nagy része tulajdonképpen menekült – kiszabadult a diktatúra bukása, a háború vagy a magyarüldözés elől. Se itt, se más hol nincsenek teljesen otthon. Visszavonzódnak például Erdélybe, esetleg Magyarországra, ahol azonban nem biztos, hogy könnyen beillenek. Az ő gyerekeiknek van otthon rokonságuk, és gyakran hazamennek nyaralni stb. Így magyar alkultúrájuk erős – ugyanakkor nincsenek elkötelezve egy itteni jövő mellett. Mindez ködösíti a jövő képét ...” Egészében úgy látszik, hogy újraformálódik, de megmarad a diaszpóra rétegzettsége: vannak a régiek (a harmadgenerációs gyerekek, magyartudásuk gyengülése egyre nagyobb gond, kulturális öntudatuk viszont jó), a közelmúlt emigránsai (szüleik a hetvenes–kilencvenes években jöttek Kanadába, így ők főleg első- és másodgenerációs gyerekek, akiknek a magyartudása még jó, de lassan gyengül) és az 1990 utániak (jó a magyartudásuk, de gyenge a magyarságtudatuk) (Fogarasi, 2008). A legújabbban érkezők elhelyezkedése, letelepedése a munkájukhoz kötött, a már létező magyar közösségek nem befolyásolják a letelepedési választásokat. Ők oda mennek, ahova a munkájuk viszi őket. A mi szempontunkból e húsz–harminc éves, frissen érkezett, sok szempontból rejtőzködő magyarok megtalálása, megszólítása különösen nehéz, de fontos. Mindezen csoportok számára egyszerre kell otthont teremteni.

Jobban meg kell érteni, mi volt jó vagy rossz korábban, és mit tanulhatunk ebből. (Például láthatóan nem volt teljesen sikeres a hit és a kultúra átadása; visszaüt a fiatalok hosszan tartó, rendszeres kiszorítása, ők most nem akarnak bekapcsolódni egy elöregedett programba.) Jobban megérteni, hogy az „újak” miért akarnak kevésbé bekapcsolódni, és kik azok, akik járnak templomba. Megérteni, hogy miben keresik és találják meg az emberek a megnyugvást. S végül otthont kell nyújtani. Sokkal bátrabban és többet kell tenni a szét-eső egyének és közösségek befogadásáért (szemben a „nem közösködünk” és az „én jobban tudom” mentalitással). Ahogy az egyik egyháztanácstag megfogalmazta: „Akkor jár valaki közösségbe, ha ott otthon érzi magát, tud adni és kapni is, barátokra talál. A közösség tagjai határozzák meg, hogy mennyire fontos az adott közösség. Ahol ellenségeskedés, kibeszélés

van, oda nem szívesen járnak. Vannak igazi barátságok? Vagy csak »ő a barátom, de azért ő is ... « [...] Miért rosszmájúak? Irigyek? Mire? Miért?”

Nyitottnak kell lennünk minden értéket hordozó magyar közösséggel szemben (ebben a minőséget kell erősíteni, és nem mindenáron a mennyiséget). Hasonlóan bátrabban befogadni a nem magyar nyelvű katolikus közösségeket (ez adja a közeljövő lelkierejét egy szekularizált magyar kulturális közegben, és ennek kell segítséget adnia a fenntarthatóságához is). Végül: komplexen, egészben kell gondolkodnunk. Jelenleg aránytalanság van a (közösségi) kultúra és a hitbeli, lelkiismereti igények között (szekularizáció). Ezt tudomásul véve kellene szolgálatunkat kitágítani, és a kulturális programokat mint preevangelizációs munkát beépíteni.

Egyetértettünk abban, hogy szeretnénk folytatni a megkezdett utat, de még több figyelemmel: gyors a külső változás, és nincs mindenre erő. A Vízión 2018 a megvalósulás felé halad, de veszélyes késésben vagyunk, hogy a szétforgácsoló folyamatokra világos, középtávú plébániai víziót, apostoli tervet és feladatsort tudjunk összeállítani, amely újra irányt és motivációt tud adni a közösségnek.

Ezen új vízióban lényeges elmozdulásnak kell lennie, hogy a megújuló programok tervezését fel kell váltani folyamatok beindításával. A plébániai közösség alapvető kultúráját kell megújítani: a jelenlegi csupán „fenntartásból” át kell és lehet lépni a „missziós” közösségbe (Mallon, 2014). Ez a „halifaxi modell” alapvetése, hogy az önmagáért élő, klubszerű egyházképből való kilépéshez szükséges a korábbi modellek bontása. Viszont ezzel párhuzamosan lehet elkezdni a vasárnapi fókuszáló szolgálatot, amelynek során egymást erősítve léphet előre a meglévő közösség odatartozásának elmélyítése a komolyabb „elvárásokkal” és az idegenek vendégszerető megszólításával.

Ennek logikus kezdete, hogy fel lehet adni a mennyiségi programtermelést, az évről évre bővülő „kínálat” nyomását, hiszen a „kevesebb néha több”. A felszabaduló energiát viszont fel lehet használni tudatos tanítványok formálására (Mallon, 2016). Ez pedig a „megtérés örömeivel” kezdődik: „Minden keresztény annyira misszionárius, amennyire Jézus Krisztusban találkozott Isten szeretetével” – írja az *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdításban Ferenc pápa (120). A Jézussal való személyes találkozás ott lehetséges, ahol szembe tudunk menni a megszokott, örömtelen kényelmességgel mind a közösség, mind az egyén szintjén. A pápai buzdítás szerint intézményi oldalon ennek világos eleme az őszinte helyzettárgymérés, a decentralizáció, a „mindig így csináltuk” szemlélettel szemben álló új lendület, valamint a kilépés a tágabb egyházba és a minket körülvevő perifériára.

Segít, hogy jezsuita plébániaként szeretnénk részt venni a jezsuita rend négy preferenciájában: (1) Mutatni az Istenhez vezető utat a lelkigyakorlatok és a megkülönböztetés ál-

tal. (2) Társaul szegődni a szegényeknek, a kitaszítottaknak, a méltóságukban sérülteknek a kiengesztelődés és az igazságosság küldetésének jegyében. (3) Együttműködni közös otthonunk megővésában. (4) Kísérni a fiatalokat egy reményteljes jövő megteremtésének útján.

Mindezek alapján kibővített, új keretünk a „magyar misszió”. Hiszünk abban, hogy Szent Erzsébet plébániánk talán kisebb, de megújult, *fenntartható* (ennek erősítésére elkezdjük tudatosítani a „stewardship” szemléletet, személyes felelősséget; erre építve folytatjuk a nagyobb beruházásokat, amíg tehetjük; cél a takarékoság kiépítése mind az energia, mind a munkatársak szempontjából; be kell vezetni az adományozás új útjait, technikáit), *felismerhető arculatú* (ezért még erősebb kommunikáció kiépítését kezdtük el: bővíteni kell a médialehetőségeket a szolgálatunk jobb megismertetése, illetve távolabbi helyekre való eljuttatása érdekében; automatizált videófelvétel, elérhetőség az EWTN-Bonum TV-n keresztül), *összetartó, befogadó* és a misszióra elkötelezett közösség lesz, amely kreatív módon tudja összekapcsolni hétköznapijában a *hitet és a kultúrát*. A „magyar misszió” építése egész Toronto számára magában foglalja a Helikon Gimnázium és más, otthon kereső, külső kulturális csoportok befogadását és a tudatosabb együttműködést kiemelt partnereinkkel, elsősorban a Magyar Házzal. De idetartozik a közvetlenül a Covid-járvány előtt elkezdett preevangelizációs célzatú „vesperás”, azaz egy nyilvános komolyzenei áhítat indítása, hogy templomunk kulturálisan „látható” legyen a környék számára.

A közösség megfelelő átalakulással meg tudja szólítani az idősebb és a fiatalabb generációkat is. A megfogalmazottak szerint kiemelt célcsoportunkat a fiatal felnőttek és a fiatal családok jelentik. Elsősorban *a fiatal szülők és gyermekeik*, azaz a Magyar Iskola, a Helikon Gimnázium és a Kodály Együttes családjai, akik idejárnak egy kulturális programért, és gyermekeikkel együtt talán megszólíthatók. Másodsorban *a fiatalok: középiskolások* (bérmálkozottak, Helikon, Kodály) meghívása közös tapasztalatszerzésre a sport és a szociális munka folyamatosságába, valamint *az egyetemisták és fiatal felnőttek* (korábbi bérmálkozottak, ministránsok, cserkészvezetők) vezetői szolgálatba való személyes meghívása.

Meg kell szólítani a magyarul és angolul beszélő *kétnyelvű családokat*: A nyelvhasználat tágitására átalakítjuk a vasárnapi miserendet, és a magyar misék mellé bevezetjük a hétvégi angol vigíliamisét. Még tovább tágitva a kört valódi lelkiességi és kulturális központot kell kínálnunk a Toronto környéki magyarság számára. Ennek keretében szükséges további katólikus közösségeket „felvállalni”, így például a városi idősotthonok lakóit vagy a környékbeli, lekipásztori szolgálat nélkül élő magyarságot.

Mit szeretnénk kínálni? *Otthont, támaszt és üzenetet*, amely erőt és irányt ad a hétköznapiakra. Ehhez azonban közösségünk tagjainak szemléletváltására van szükségünk: nem fo-

gyasztók, hanem tanítványok; nem elvárással jönnek, hanem hozzájárulást kínálnak; nem zárnak ki másokat, hanem befogadnak újakat...

A tágabb kontextus: a diaszpóra reflexiója

E ponton a mi kis reflexiónkat szeretném bevonni a tágabb diaszpóra reflexiójába.

A diaszpóra intézményeit tekintve feltűnő a legkülönbözőbb szervezetek és egyesületek sokszínűsége. Kiemelkedik közülük a cserkészlet, mint a legszervezettebb, legstabilabb és legerőteljesebb közösség, amelynek szerepét az ifjúság, így a diaszpóra jövőjének képzése adja, hiszen a cserkészlet lényege fiataljaink nevelése Isten, a haza és az embertárs szolgálatára.⁹ Az igazi bázist, stabilitást és otthont azonban az egyházi közösségek jelentették. Az egyházak szerepe meghatározó a diaszpóra életében és megtartásában. „A tengeren túli magyar egyházközösségek, templomok tehát megalapításuk óta nemcsak vallási, hanem kulturális, társadalmi és magyar etnikai központok is. Az egyházaknak még napjainkban is fontos a szerepe a kivándoroltak összetartásában, a közösségszervezésben, közösségmegtartásban, a kívándorlók és leszármazottaik magyar etnikai identitásának megerősítésében, fenntartásában és megélésében” (Bába, 2015: 247). E gazdagságot és sokszínűséget azonban az idő erősen mardossa. Csak Észak-Amerikában évente eltűnik egy-egy intézményi megtartóerővel rendelkező egyházi közösség vagy magyar ház. Sokasodnak a kérdőjelek a diaszpóra jövőjével kapcsolatban.

- a) *Felgyorsult a „természetes” asszimiláció.* Ennek sok oka között látható a kivándorlás mértékének csökkenése, az itt élők egyre erőteljesebb szétköltözése, a vegyes házasságok számának növekedése. Szemmel láthatóan fogyatkoznak meg nagy hagyományú szervezetek és intézmények. Bár lelkes emberek körül újra és újra közösségek születnek, ezek tipikusan nem „intézményesülnek”, nem szereznek befogadó ingatlant, nem tudnak fenntartható bázist kialakítani, amely túlélne az alapítókat. Nem épülnek új magyar házak, templomok szinte sehol a nyugati diaszpórában, pedig ennek anyagi lehetőségei jóval kedvezőbbek, mint a Kárpát-medencei magyar kisebbség körében. Mindezek felerősítik a nyelvvesztés spontán folyamatát az iskoláit nem magyarul végző generációban. Ezt részben és csak a nagyon elkötelezettek kisebbsége esetében tudja ellensúlyozni a hazai kapcsolatok kitágulása: a Covid-járvány előtti időben olcsóvá vált hazautazás, a hosszabb hazai táborok, akár tanulmányi idők lehetősége megadta a rendkívül fontos érzelmi kötődés megújításának eszközét. Az érintettek mintegy feltöltődnek, és kibírják a következő nyá-

9 – Vö. <https://www.cserkesz.hu/ertekeink>

ri utazásig, illetve könnyebben fogadhatnak, akár tartósabban is, hazulról érkező látogatót, családtagot otthonaikban...

- b) Alapvetően elfogadott, hogy *létezik a kettős vagy többes etnikai identitás*. „Jellemző, hogy a kivándorló integrálódik, a második és a további generáció asszimilálódik. Ugyanakkor ez nem zárja ki azt, hogy egyszerre több etnikai identitása is legyen az egyénnek, tehát egyszerre több etnikai csoporttal azonosulhat. Így a kettős köztudás kialakulhat. Az egyén tudatosan vállalhatja kettős vagy adott esetben többes (mozaik, vagy poli)identitását. Lehet tehát egyszerre egyenjogú tagja egy adott állam politikai közösségének, és részese a többségi nyelvtől, vallástól, kultúrától eltérő etnikai csoportnak. [...] Tehát ahhoz, hogy valaki magyarnak (is) érezze magát, nem kell magyar nyelven tudnia. Angolul, spanyolul vagy portugálul is meghatározhatja önmagát magyarnak (is)” (Bába, 2015: 243–244). A felgyorsult asszimiláció egy alig két nemzedéket kitevő kétnyelvű állapotot át a helyi (többségi) állam egynyelvűségéig vezet a nyugati szórványban. Már a második nemzedék számára is kevésbé, de a harmadik-negyedik generáció számára már nem elsődleges identitáshordozó a magyar nyelv. Meddig érdemes harcolni ezzel? A cserkészlet kitart a magyar nyelv mint feltétel mellett, de egy tánccsoport már átválthat a befogadó ország nyelvére? Legyen-e kétnyelvűség a misén, és vajon a szentségi felkészítőn a nyelv a fontosabb, vagy az, hogy értse meg a hitét a gyermek?
- c) *Másodlagos kulturális szimbólumok* kerülnek előtérbe a nyelv helyett: a tánc, a népviselet, az ünnepi hagyományok és főleg a zene, illetve a hagyományos hazai ételek íze. Sok helyen az egyensúly átbillent, s a kulturális programok már csak egy magyaros étkezést nyújtó kínálatot jelentenek. Bár ez az állapot sokáig elhúzható, egy bizonyos idő után már nehezen visszafordíthatóvá válik: a program kiüresedik, és a fiatalokat már nem lesz képes megszólítani.
- d) *Felborult a fenntarthatóság eddigi formája*. Most hagy itt bennünket az 56-os nemzedék, amelynek természetes volt az erős érzelmi elköteleződés, illetve a közösség fenntartására felajánlott konkrét, személyes áldozat, idő és anyagi támogatás. Az újabb nemzedékek másfajta elkötelezettsége, atomizált érdeklődése és teljesen átalakult életmódja ezt így nem tudja átvenni.

A létszámbeli „fenntarthatóság” csalóka torontói látszatát adta, hogy itt az elmúlt évtizedekben is érzékelhető bevándorlásra került sor. Az új bevándorlók motivációja azonban jobban kevert. Biztosan nem azért jönnek, hogy itt szabadabban őrizzék meg a kultúrát és a hitet...

Az *anyagi* fenntarthatóság láthatóan alakul át, ahogy a korábbi, folyamatosan és erejét meghaladóan adakozó nemzedék elfogy. Ők valóban sajátjukként építették és tartották fenn „a templomot s az iskolát”. A fiatal és az immár középkorú generáció másként, rendszertelenebbül és kevésbé adakozik.

Látható változást hoztak a 2010-es évek, amikor elindult a *hazai anyagi támogatások* rendszere. Látványos programok valósultak meg hazai pénzből, hazai művészekkel, a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasai sok helyen megmozgatták, elmélyítették a kulturális életet, épületeket újíttak fel. Vannak, akik az emigráció reneszánszáról beszélnek. Mégis kérdéses, hogy mindez fenntartható-e, illetve jó irányba tett lépés-e. Érdeemes megfigyelni, ahogy a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasainak fizetése megosztotta az eddig csak önkéntességre építő közösségeket. Hasonlóan az anyagi támogatások hirtelen mintha megfordították volna az addigi gondolkodásmódot: nem az emigráció támogatja a hazai közösségeket, hanem éppen otthonról „tartatja” el magát. Aránytalanságok is kialakultak, a támogatott szervezetek megerősödtek a többi szervezettel szemben. Ez komolyan megosztotta a régebbi és újabb emigrációs rétegeket, s feszültséget okoz közösségeken belül és között is.

- e) *Befogadni a „virtuális nomádokat”*. Így nevezi magát az új generáció, amelyen múlni fog közösségeink sorsa. Kik ők? A fiatal felnőttek már idetartoznak: kiábrándulásban nőnek fel, a bizonytalan és elhúzódó egzisztenciateremtés kínja előtt állnak nehezen induló karrierrel és sok vargabetűvel, az elkallódás nagyobb veszélyével. Emellett elvesző tekintélyek, szétcsúszó értékek, túlzott igények és a magukat áldozatnak tartó szemlélet jellemző rájuk. Számukra a család már nem a domináns, meghatározó életélmény és cél. A virtuális világ ismerői, akik emiatt nem tudnak olyan könnyen mély, elkötelezett kapcsolatokat felépíteni. Nincs mély identitásuk, ezért nomádok: könnyen váltanak várost és országot. Nem tudnak mélyebb gyökereket eresztetni: kevesebb mintát kapnak, és még kevesebbet tudnak átadni. Alapvető életérzés bennük és körülöttük, hogy valami nincs rendben ezzel a világgal... Számukra kell vonzó, befogadó közeget teremteni.

A tágabb egyházi változás reflexiója

A posztmodern kultúra új módon hat a hit megélésére világunkban. Megszűnt a modern kor frontálisan támadó, „tudomány versus hit” jellemezte apologetikus korszaka. Ehelyett a hit (és minden abszolút igazság) relativizálódása, szubjektív térbe való visszaszorítása folyik. Ezt nagyban kiegészíti a vallás nevében elkövetett történelmi bűnök kiemelt, általánosító

felszínen tartása, ami az intézményes hitet ássa alá. Végül e meggyengült közösségeket érte el most a nyugati világban általános tekintélyvesztés (az egyházakat sújtó botrányok stb.), a hagyományos család- és közösségi modell lebontása, a posztmodern kultúra dekonstruktív ezoterizmusa. Így kanadai környezetünkben is felgyorsult a szekularizáció, amely szinte egy generáció alatt átfőrmálta a társadalom minden szegmensét (Chaput, 2017). Ezt érdekesen színezi, de semmiképpen nem ellensúlyozza a spiritualitás iránti igény látványosan megjelenő, párhuzamos előretörésével.

Mindez a diaszpóra legstabilabb bázisát, az egyházi közösségeket is bomlasztja. Itt több sajátosságot ki kell emelnünk.

- a) A diaszpóra lelki élete mintha sok helyen beragadt volna egy kivándorlás előtti, régies hazai lelkiségbe. A vallásgyakorlás nyelve, zenéje, sőt teológiája – katolikus kifejezéssel élve – „zsinat előtti”. Mindez csak nehezíti a mai korrall való pozitív találkozás lehetőségét.
- b) E sokszor (a hazainál is) kevésbé mély, inkább kulturális vallásosságban, lelkiségben szocializálódott közösségek ma radikálisan lecsökkent lelkipásztori ellátásban részesülnek: a háborút követő fél évszázadban a nagyszámú és jól képzett emigrációs papság bőséges ellátást biztosított, amely most nincs.
- c) Emiatt sokszor éppen az elkötelezettebb családok döntenek egy élőbb, bár nem magyar nyelvű egyházi közösséghez tartozás mellett, ha a hit és a kultúra között kell választani.

Szemléletváltásra van szükség. Világosan látszik, hogy nem elég a jobban szervezett megőrzés, hanem újfajta, missziós egyházra van szükség. Ki kell mondani, hogy most nem a közösség létszáma az elsődleges kérdés. Főleg nem szabad mechanikusan összekötni a közösség létszámát az anyagi fenntarthatósággal. Fontosabb a minőségi váltás. Eddig meghatározóan fogyasztói mentalitás mozgatta a közösséget: mindenki arra a programra jött, amely számára adott valamit, és amelyhez hajlandó volt anyagilag hozzájárulni, ha az elvárása szerint kapta. Ebből át kell lépni missziós szemléletmódba, amelyben fontosabb az, hogy ki mit hoz be a személyes életéből a közösségbe. Ennek alapja pedig a személyesebben megélt, közösségben elmélyített, hitvalló lelkiség.

Covid-hatások – A „félelem és kényelem” nyomása alatt

A Covid-járvány által elért világunk mintha még kaotikusabb és törékenyebb lenne. Nem kerülhető el a találkozás végességünkkel, törékenységünk elfogadásával. Optimista kifejezettel számolva egy krízis által az emberi kapcsolatok felértékelőd(het)nek. Ehhez azonban

hiányzik a reális, átfogó és mélyebb reflexió. Több lett viszont a szektás szekértábor, a bizalmatlanság, hiszen folytatódott az intézményi hitelvesztés (a tudománnyal és az egészségüggyel szemben), és felerősödött a média hatása. Nemcsak a *fake news* sok, hanem a valódi információ iránti érdeklődés is kevés – mintha a pletykalapok szintjére került volna a fősodor...

Mi lesz a kihívásokra adott válaszuk? A Covid mindent elsöprő hatása miatt az a veszély fenyeget, hogy rövid távú állami döntések válnak végleges, a világot teljesen átformáló eseményekké. Ennek kifejelete még nem látható, de a tét óriási: Egy totalitárius megfigyelő-követő rendszer jogosultsága vagy inkább józan polgári együttműködés? Globális válasz vagy nacionalista elszigetelődés? (Harari, 2020). Mindez a társadalmi kohéziót illetően a jövőnk, generációk életét meghatározó tapasztalat lesz, amelyhez hasonló a háború óta nem volt a nyugati világban: szociológiailag már leírható, hatalmas változás (Örkény, 2020).

Számunkra a legfontosabb talán az, ahogy emberképünk kerül kihívás elé: újraértékelődik a halál fogalma, és talán lehetőséget kap világunk, hogy szembenézzon az eddig letagadott elmúlással (Hennezel, 2020). Találkozunk a vallásos hit hiányával mint korjelenséggel, hiszen a posztmodern cseppfolyósság és (ál)kritikusság a racionalizmust végképpen aláássa, és helyette nem reflektált előítéletek, babonák tömkelege jelent meg (Riquier, 2020).

A járvány kereszténységre gyakorolt hatása egyelőre még hasonlóan nem felbecsülhető, bár hipotézisek születtek, sokféle szétesést és tradicionalista megerősödést is vizionálva (Marshall, 2020). Erős a veszélye a terjedő posztmodern babonaságnak (Chu Ilo, 2020), klerikalizálódásnak (Gaulmyn, 2020) stb. Különösen nehéz még értékelni az online szentmisék hatását: az otthoni imasarkot kialakító és azt rendszeresen használó családgyház vagy az egyedül miséző pap lesz a meghatározó? (Grayland, 2020). Melyik korosztályt veszítjük el jobban az online világban: a fiatalokat vagy az időseket? Érdekes módon a millenári korosztálynak (az 1980 és 1994 között születetteknek) sem használt az online mise. Egy felmérés azt mutatja, hogy a gyakorló keresztény millenárius nemzedék fele nem néz online istentiszteletet, ami rosszabb arány, mint a korábbi nemzedékek esetében (X generáció: 35 százalék, baby boomerek: 26 százalék) (Barna, 2020a). A vasárnap helye és szerepe teljesen átalakult, már nem jelenti a közösségi ünneplés idejét, hanem meggyengült odatartozást és nagyon is „megosztott” figyelmet hoz magával az online miseközvetítés (Barna, 2020b). A Covid csak felerősítette a külsőségeket (de valódi belső tartás, belsőleg vállalt érték nélkül) működtetett formációk lefoszlását.

Folytatható a már látható tapasztalatok sora, amely azt mutatja, hogy sokan nem fognak visszatérni a templomok megnyitása után. Azt mondhatjuk, hogy a Covid utáni plébánia a Covid előtti plébánia minősítője lesz: a visszatérők aránya megmutatja a bezárás előtti

plébániai élet állapotát (Grimm, 2020). A megszokott plébániai rend széttöredezettsége a pandémia alatt most lehetőség is az új berendezkedésre, a hívőknek elébe menő, ezért számukra vonzóbb terek, időpontok, formák kialakítására.

Konkrét, helyi jövőnk tervezését nagymértékben felforgatta a Covid miatt elrendelt korlátozásoknak a vártnál sokkal hosszabb ideig és még jelenleg is tartó elhúzódása, amely miatt a vízió erős átgondolása és megújítása szükséges. Az eddigi, főleg a személyes találkozásra és megszólításra épülő programok lehetetlenné váltak. Ez azt jelenti, hogy Ontarióban (és nagyjából hasonlóan egész Kanadában) 2020 márciusa óta folyamatos a közösségi élet teljes lezárása. A templomok – nagyon erős létszámkorláttal is – csak néhány hónapra nyitottak ki 2020. június és október között, majd néhány hétre 2021 áprilisában. A legújabb nyitás egy elnyújtott, óvatos, legalább háromrészes folyamattal 2021. júniusban indult. A kormányzat a teljes következő tanévben legalábbis hibrid oktatással tervez. A sajátos kanadai helyzet így (az általános nyugati tapasztalattól eltérően) kirívóan hosszú és szigorú lezárást eredményezett már eddig is. Nagyobb baj, hogy jóval erősebb a média és a politika által kialakított félelem jellemezte hangulat, amely miatt a lezárás utáni átmenet is sokkal hosszabb lesz. Kérdés, hogy a sajátosan „kísérleti” kanadai társadalomban nem fog-e sokkal jobban bera-
gadni az online vagy legalábbis erősen hibrid világ, mint a többi nyugati országban?

Programjaink (minden személyes találkozásra épülő lelki vagy kulturális esemény) így megszűntek, vagy online felületre kerültek át. Erős az aggodalom, hogy a megszokott kerek-
teknek csak egy része fog helyreállni, létszámban és hagyományokban erőteljesen megcsap-
panva fogunk tudni újraindulni.

Több általános alapproblémát látunk:

- a) Megmarad a félelem és kényelem bénultsága. A pandémia egyik hatása a mélyre ható félelem a haláltól és a védtelenségtől. A másik az elkényelmesedés, eligénytelenedés a bezártság miatt. Mindkettő mintha erősebb lenne Kanadában, mint más-
hol, hiszen itt lényegesen hosszabb a bezártság időszaka. Ezek egymást felerősítve, a motivációkat összemosva mintha a vártnál jobban bénítanak le az újrakezdés kez-
deményezéseit, meghosszabbítva a lezártság idejét.

Szükség van veszteségfeldolgozó csoportra, talán nem is csak a halál, de a meglazu-
ló barátságok, a munkahely elvesztése stb. miatt is.

- b) „Elfelejtődnek” hagyományaink, azaz a sokszor megszokásból sorra kerülő, „mert ez mindig így volt” tapasztalatra épülő programok elvesztik alapjukat. A Covid-jár-
vány alatt „a kényszer, a kényelem és a félelem” következtében átalakult szokásain-
kat nehéz lesz megváltoztatni, a régiakat feléleszteni. Ez vonatkozik mind a kultu-
rális, mind az egyházi hagyományainkra. Így például körmeneteink, a balázsáldás,

a „béke veled” kézfogás, a szenteltvízzel való keresztvetés, de még a hamvazószerdai hamvazkodás is mind átalakul, vagy el is marad ... Erre tudatosan figyelni kell, és amint lehet, azonnal visszahozni e szokásokat, vagy újakkal színesíteni őket.

- c) Programstruktúránk erőteljesen átalakul. Az emigráció sajátos és talán legáltalánosabb programja a rengeteg bál, illetve nagy létszámú étkezéssel egybekötött találkozási és FR-célú esemény. Ezek a főleg személyes találkozásra és megszólításra épülő nagy rendezvények lehetetlenné váltak, és – a kanadai közegben – nem is látszik, mikor és hogyan térhetnek vissza (részben a fent már taglalt kiöregedéssel, szervezőik kihalásával is számolva). Ezek helyett a személyesebb, mélyebb találkozást lehetővé tevő kiscsoportos programok megerősödése tűnik megújulási lehetőségnek.

Megmaradnak a hibrid formák is, vagyis részben távolból követve, részben jelenléttel lehet dolgokat végezni. A hibrid formák veszélye, hogy nem tudni, hol vannak a csoport határai: ki van ott a kamera előtt, ki hallgatja még az összejevetelt (például egy hittancsoportnál vagy egy személyes megosztókörnél ez nagyon závaró lehet).

- d) Beragadunk az online világba. A távolságok legyőzése, a rengeteg autózás a programok miatt nagyon nagy teher volt, de ezeket fenntartotta a szokás és a vágy a személyes találkozásra. Az online világ azonban az eddig meghatározóan személyes találkozásokra, nagyobb közösségi alkalmak sokaságára építő eddigi modell alapjait kérdőjelezi meg. Ehelyett – itt, Kanadában – erősen megosztott közösséggé válhatunk a szabályok betartása és így a lehetőségek kihasználása terén: a „kényelem és félelem” motivációja végképp keveredik.

Az online világ – ha csak felületes módon is, de – sokak látásmódját kitágította. Ez azt eredményezheti, hogy a meglazult kötődés miatt az emberek könnyebben is hagyják ott „saját” közösségük programjait, ha „jobbat” találnak máshol, ahelyett, hogy bekapcsolódásukkal segítenék a helyi programot. Így megnő annak esélye, hogy végül egyikhez sem fognak igazán tartozni.

- e) Anyagilag került veszélyeztetett állapotba sok szervezet, hiszen forrásaik elapadtak, de közben kiadásait nem tudták egészen leépíteni. Ráadásul az emigráció klasszikus adományozási formái ellehetetlenülnek, hiszen megszűntek a klasszikus forrásteremtő alkalmak (bálok stb.) és a személyes adakozás alkalmi (a vasárnapi istentiszteletek).

Közösségünk nagylelkű adományozása, az általános és az energiatakarékosság, illetve a jól működő bérleti konstrukció következtében plébániánk helyzete stabil

maradt. Sikeresen tettünk egy nagy lépést a különböző online adományozási formák bevezetése terén.

Látható azonban, hogy csoportjaink, nagyobb intézményeink fenntarthatósága megkérdőjeleződött. Így ezek nemhogy nem fogják támogatni a plébániát, hanem maguk is közösségünk támogatására szorulnak majd.

- f) Szétesnek, megfogyatkoznak közösségeink a bezártság idejének és komolyságának mértéke szerint. Torontói közösségünk tagjainak 25–50 százalékát valószínűleg már elveszítette, ha ténylegesen csak 2021 őszétől tudunk lassan újraindulni. Jól mérhető adat a vasárnapi miselátogatók száma: 2020 márciusában elértük a négyszáz főt, a 2020. novemberi lezárásra még „feljöttünk” kétszázhatvan főre, míg a 2021. áprilisi rövid nyitáskor már csak nagyjából kétszázan keresték fel a templomot. A 2021. júniusi újabb nyitáskor is ez a létszám maradt meg.

Az általunk felvázolt „*scenario planning*” 2021 őszére tervez, feltételezésünk szerint legkorábban ekkor lehet nyitás. Láthatóan minél tovább tartanak és minél erősebbek a korlátozások, annál nagyobb lesz a veszteség. Az általunk felvázolt különböző forgatókönyvek három alapváltozatot mutatnak a kanadai helyzetre, 2021 őszére: (1) A „legjobb”, a „régvi világhoz” közeli helyzetbe való visszatérés: ötven százalék államilag engedett létszámkapacitás a templomban, szigorú távolságtartással, étkezés csak felszolgálással. Beragadunk az állandó vitába, hogy mennyire vegyük komolyan az előírásokat... (2) Köztes, reáloptimista: harminc százalék államilag engedélyezett létszámkapacitás, szigorú távolságtartással, étkezés csak csomagolt/hozott étellel. A járvány visszatérésének fenyegetése sokakat távol tart, állandó viták a szabályokról, folytonos újratervezés... (3) A „legrosszabb”, az új „normál”: tíz százalék államilag engedett létszámkapacitás, szigorú távolságtartással, csak szűken vett hitéleti programok, semmilyen étkezés. A járvány visszatérésének fenyegetése a többséget és a nemzetközi kapcsolatokat távol tartja; a védekezési feladatok felémésztik erőforrásainkat, motivációnkat... Ebben az esetben nagy eséllyel beragad a helyzet 2022-ben is.

Mindezekben a kérdés az, hogy visszafordítható lesz-e, illetve hogyan lehet csökkenteni az átmeneti veszteséget. Hogyan lehet kinyúlui a most már nem járók felé: jó stratégia lehet megköszönni a Covid előtti támogatásukat, és bemutatni a terveket (erről maradtok le, ha nem jöttök). Ahogy a nagy traumák, világégések után van egy pozitív hullám (például a második világháborút követő évek nyugat-európai és amerikai optimizmusa vagy a baby boomers), úgy itt is lesz-van egy ablak: az emberek elő akarnak mászni bezártságukból, nyújtózkodni a napfényben,

és körülnézni, hogy merre tovább. Ekkor kell ott lenni, a cserkészeknek toborozni, a templomoknak is kitérni az ajtajukat. Ez az időszak rövid, talán csak pár hónap, és aki akkor nem jön vissza, azt később is nehezebb lesz elérni. De előbb a pozitív hullámmal energia jön, amelyet le lehet/kell kötni. Fontos világossá tenni, hogy mivel tudunk többet adni a személyesen idelátogatóknak, mint az otthon maradóknak: templomi közösséget, élő énekszót és szentáldozást, illetve általában a szabad, személyes kommunikáció vonzerejének megélését, szemben az otthoni asztalon nézett lappal.

- g) Nehezen tudunk tervezni. Bizonytalanságok és ellentmondások tömege vesz körül minket. Nehezen tudjuk megbecsülni, hogy mikor, kikkel és milyen állapotban tudunk újrakezdeni. Főleg Kanadában – szemben Európa és az USA tapasztalatával – elhúzódozó köztes állapottal kell számolni a sajátos itteni mentalitás és felelősség-hárító politika miatt. A nehezen tervezhetőség sok közösségben a nem tervezést fogja jelenteni, ami e közösségek felgyorsult szétesését hozza magával.

Elmarad a katartikus újrakezdésméeny, amely segíthetne az újraindulásban. A „berlini fal leomlása” jellegű élményre nem számíthatunk, inkább elhúzódozó folyamatra a szabályok s még inkább az ezeket követő érzelmi reagálás szintjén. Így a lassan felforralt vízben békésen megfőtt béka példája szerint nagy a veszélye, hogy nem lesz erő, akarat, kreativitás a fáradságos újraépítésre... hanem megmarad a „félelem és kényelem” bénító ereje. Az állandó kettős tervezés nagyon fárasztó (úgy tervezni egy hagyományos programot, hogy közben arra is gondolni kell, mi lesz, ha csak Zoomon leszünk akkor... vagy úgy sem...), de kreativitást is hoz, és a távol lévő hasonló erőket is be lehet vonni. Ráadásul a Covidból való kiszabadulás nem egyszer s mindenkor, a már megtapasztalt hullámszó folytatódni fog, és ennek megfelelő rugalmas plébániai életet kell kialakítani.

- h) E terhes időszakban fakadt fel a „residential school” régi sebe.¹⁰ A XIX. század végén az akkor formálódó kanadai államnak nem voltak eszközei a közoktatás megszervezéséhez, ezért e feladatot „átruházta” az egyházakra. Az egyházi oktatás, amely számunkra és a világ többi részén áldásos szolgálatot jelent, itt most mintha csak a gyarmatosító múlt káros eszköze lenne. Mindez ráadásul egy felfokozott észak-amerikai politikai mainstream erősen ideologizált szűrőjén át érkezik meg, amit a *critical race theory* és a *cancel culture* fémjelez itt is. Azt kell látni, hogy a hangulat annyira feszült, hogy az egyházak nem is mernek megszólalni, mert minden védekezésnek tűnhet, amely most itt olaj a tűzre. Ez a közeg kihat még a mi

10 – A rengeteg anyag között talán a legfontosabb, komoly munka: Truth and Reconciliation, 2015.

kis közösségünkre is, ahogy mindez az egész kanadai egyházat is rombolja. Olyan hitelvesztés ez, amelyet nehéz lesz egyhamar visszafordítani. Egy eszköztelen, alá-
zatos egyházé itt (is) a jövő. Valóban csak egy olyan alá-
zatos, új kezdés lehetséges,
amelyről Ferenc pápa (2020) ír. A kiengesztelődés lassú folyamata éppen ott elen-
gedhetetlen, ahol csak közös erőfeszítéssel történhet meg a gyógyulás. Keresztény-
ként ezért feladatunk megismerni, megérteni és meggyászolni a múltat, és vállalni
a jelenben a kiengesztelődés aktív szolgálatát.

Covid utáni lehetőségek és feladatok

Olyan világba léptünk be, ahol éppen a kihívások felgyorsult érkezése az igazi újdonság.
Most már nemcsak a válaszokat kell megtalálnunk, hanem új utakra kell lépnünk. Ez pedig a
„megkülönböztetés” kultúráját igényli: nem fix, végleges, tökéletes válaszokra van szükség,
hanem folyamatos, közös imádságos reflexióra, az élet ütőerén tartott kézzel, figyelve, merre
hív bennünket a Lélek.

Kétféle kérdésfeltevéssel lehet elindulnunk: (1) Hogyan tudjuk meglévő programjain-
kat az új céljainknak megfelelően átalakítani (vagyis a meglévőből kiindulva, azt hozzáiga-
zítva az új helyzethez)? (2) Mire van szüksége lelki téren a közösségnek, ezen belül kiemel-
ten a fiataloknak, fiatal családoknak? Mire van szükségük a magyarság „elemeiből” stb.? Itt
érdemes megkülönböztetni a szükséglet és az igényt: lehet, hogy igényük még nincs, de
szükségük van ... A második kérdésfelvetés nem a meglévő programok, formák új helyzetre
szabásából indul ki, hanem próbálja felmérni a szükségletet, és ahhoz megkeresni az új vá-
laszt, formát, tartalmat stb.

Amit már látunk, hogy a Covid-járvány bezártságában átfogó krízist tapasztalunk meg.
A bezártság „nagy szünetében” azonban ez felerősödött spirituális keresést és benne meg-
újulási lehetőséget is hozott (Bullivant, 2021). Új, előremutató, kreatív utak is láthatóvá
váltak. Az elmúlt hónapok beszélgetései alapján érdekes módon a vízió nemcsak beszűkült,
hanem ki is tágult. Néhány példa már látható.

Tudatosabb lelki igény

Talán elmélyültebb, tudatosabb lett a lelki élet, hiszen csak ez maradt. A cél egyértelműen egy (lehet, hogy kisebb, de) missziós, hitvalló közösség irányába való fordulat.

Ami már látható:

Sikerült kialakítani a folyamatosan működő, személyes lelki megosztásra épülő kiscsoportok (bibliakör, imakör stb.) hálózatát, jelenleg online formában. Én az elmúlt évben kialakult online bibliaköröket érzem igazán mintának, melyeket a Covid előtt nem tudtam elindítani, de most „váratlanul” megszülettek. Ez sok apró kisközösség hálózatát jelenti, amely fenn tudja tartani az egész közösséget, mind az online, mind az azt követő világban.

Sikerült nagyobb létszámú, öt–tíz alkalmas felnőttkatekizmus-sorozatokat beindítani, felkelteni rájuk az igényt. Ezek célja egy olyan közösség, amely a tagok személyes döntésére, megalapozottabb tudására épül, akik maguk tanítvánnyá válnak. Ősszel e sorozatok megújult, kibővült beindítása lesz a feladat, megtalálva az online/offline találkozások egyensúlyát.

Előttünk áll, hogy e személyesebb, talán elmélyültebb hitben közösségünk minden tagja keresse és találja meg saját karizmáját és így személyes hivatását (Weddell, 2017). Ahogy már többször érintettük, szemléletváltásra van szükség: világosan látszik, hogy nem elég a jobban szervezett megőrzés, hanem újfajta, missziós egyházra van szükség. A fogyasztói mentalitásból át kell lépünk a missziós szemléletmódba. Ennek alapja pedig a személyesebben megélt, közösségben elmélyített, hitvalló lelkiség.

- a) Tudatos megtisztulás szükséges egyházi kultúránkban általában, így nálunk is. Ennek része a sokak, köztük Ferenc pápa által hangsúlyozott szociológiai és/vagy pszichologizáló redukcionizmus (amely e tudományokat önmagukban tartja a probléma megoldásának), egy gnosztikusan elzárkózó, egyes témákra koncentrálni elitizmus, pelagianista, felsőbbrendű, moralizáló „helyreállítás” vagy a funkcionális elvetése.
- b) Preevangelizációs közeget, szemléletet kell megteremtünk. Át kell hidalni a hatalmas szakadékot, amely az egyház „tanítása” és a körülöttünk élők hétköznapi gondolkodása között tátong.

Ennek értelmében kiemelt cél az általános tapasztalat szerint nálunk is létező közösségen belüli passzív nagy többség elérése. Azé a „82 százaléka”, amely a leginkább és a legkevésbé elkötelezett két kisebbség között áll: tagjai nyitottak a hitre, néha eljönnek misére, ha ez nem is prioritás számukra (Bullivant, 2021). Konkrét diaszpórák közösségünket ma egyre kevésbé az anyagi szükség vagy érdekeszono-

ságok kötik össze, sokkal inkább a magyar otthon, a lelki stabilitás és a tudatos kötődés vágya egy fragmentált világban, kultúrában. A közösségi átalakulás fontos feladata, hogy ezt a passzív „82 százalékból” jobban képesek legyünk tudatosítani.

A környezetünkben látható alapvető emberi szükségleteket (biztonság, szeretet, elfogadottság, otthon és kötődés, stabil érzelmi és kulturális gyökök stb.) kell megszólítanunk programjainkban, üzenetünkben. A Covid-időszak által megmutatott emberi törekénység ráirányította a figyelmet például a gyász jelentőségére és arra, hogy a gyász határozza meg, hogyan élünk a veszteség után (Bullivant, 2021).

A megszólításhoz azt kell nyújtani, ami hiányzik az embereknek, és nálunk – hit-tapasztalatunk szerint – megvan: pozitív, megerősítő és kihívás elé állító, az életet megváltoztatni képes evangéliumot és világos tanítást; nem megalkuvó igazságot, a gyakorlatban eligazító támpontokat a hétköznapiak értelmezéséhez; az elkötelezettségük által kihívás elé állító embereket és közösséget; végül vonzó, befogadó és megtartó, örömteli közeget. Mindezt világos vízióval, és akkor az idegenekből meghívottak, a megjelentekből tagok lesznek, a tagokból szolgálattevők – ha mindez valóban a közösség célja (Warren, 1995).

Mindennek indirekt útja lehet a programjaink ez irányú új fókusza és a megerősített szolgáló szeretet látható tevékenységei. Direkt útja az így elért emberek személyes megszólítása, meghívása, az értük való ima.

- c) Sokkal jobban a világiak felelősségére kell épülnie e közösségnek. Ennek gyakorlati oldala, hogy a diaszpórában egyre nehezebb lesz a lelkipásztori szolgálat fenntartása. Ennél fontosabb azonban, hogy ki kell lépünk a „megszokott” klerikalizmusból, amely fogyasztóvá degradálja a közösséget. Érdekes módon a világiak missziós tudatára építő újfajta egyház képe egybeesik annak tapasztalatával, hogy a „szükség van rád” segítségkérés a legjobb út a passzív megszólítására, bevonására.
- d) Nem elég, ha csak a meglévő fenntartására figyelünk, hiszen ennek ereje, lendülete elveszett a már felsorolt sok ok miatt. Missziós egyházzá, közösséggé kell válnunk. A „programok” helyett Jézussal való találkozásra kell hívunk; csupán toborzás helyett valódi formációra, a karizmák megkülönböztetésére van szükség; az alkalmi feladatra való elköteleződésen túl egész életünk Jézusnak való elköteleződése szükséges; a létszámok fenntartása helyett olyan közeget kell teremteni, amely a tanítványság felé vezet (Weddel, 2017).

- e) A sokféle megújulási program közül nekünk sokat segített a baltimore-i Rebuilt program.¹¹ Ez a plébániai élet fókuszának beállítását segítette azzal az egyszerű meglátással, hogy rendezzünk mindent a valóban megszólító, a következő héten irányt adó vasárnapi üzenet köré.
- f) Az egyház küldetése, hogy minden embert továbbsegítsen személyes lelki tapasztalata útján, és így elvezessen a tudatos tanítványsághoz. Minden megkeresztelt megkapja a számára szükséges kegyelmet, sőt mások szolgálatára is. Ez utóbbiak a karizmák, mások szolgálatának egyedi adottságai. A korai egyház bőségesen megtapasztalta éltető hatásukat, lásd az Apostolok cselekedeteinek bármely fejezetét. Hova lettek ezek? Történetileg nézve a fordulópont a kereszténység IV. századi uralkodóvá válása, amely után – hosszú időre – a karizmák mintha eltűntek volna, illetve a szerzetesi élet, a szentek ritka, rendkívüli tapasztalatává redukálódtak volna. A XX. század megélései, teológiai megújulása hozott ebben változást (lásd például a II. vatikáni zsinat *Lumen gentium* kezdetű dokumentumát 1963-ból). A XXI. században a kereszténység kisebbségivé vált, sokszor üldözött, de semmiképpen nem előnyt hozó állapota teremt ma új kihívást, hogy visszatérjünk a tudatosan vállalt, személyes karizmákra és küldetésre épülő közösségek általánossá válásához: ez fog gyümölcsözni, minden más el fog halni.

Mindezek elsődleges közegének a plébánia közösségét tekintjük. Hisszük, hogy ez nem idejétmúlt intézmény, hanem rendkívül rugalmas, a helyi közösség nyitottságának és missziós kreativitásának megfelelően (*Evangelii gaudium* 28).

- g) E megújulás lehetőségére hívott a Covid-járvány idején zajló NCD (Natural Community Development, azaz Természetes Közösségfejlődés)¹² folyamata, amely megmutatta, hogy még a közösséget hordozó szűkebb rétegnek is egyensúlyba kell hoznia erős szolgáltól oldalát a gyengébb lelkiségi és személyesebb közösségi oldalával (Schwartz, 2012).
- h) Emellett újra felismerjük az otthoni asztalnál találkozó családgyház fogalmát. Az ókeresztény egyház otthonokban találkozott a kenyértörés céljából (ApCsel 2,46), teljesen építve a zsidó hagyományra, amelyben minden étkezés alkalom volt Isten dicsőítésére (O’Loughlin, 2020b). A Covid megtanított a családgyház fogalmára. Ez – kitágulva a kisközösségek imahálózatával – meg tudja újítani az egyházat.

11 – <https://www.rebuiltparish.com>

12 – www.ncd.hu

Közösség és kultúra – kitágult „magyar misszió”

A Covid-járvány miatt sok szervezet különben is nehéz helyzete még problémásabbá vált, válik.

Ezért még fontosabb, hogy a legerősebb diaszpóráközösségként összefogó, befogadó közösséggé, igazi északkelet-amerikai magyar misszióvá váljunk. Ez ma már realitás a tágabb torontói agglomerációs térség számára és azon messze túl is.

Az ökumenikus folyamat is felerősödhet, hiszen az online világban jobban eltűntek a különbségek, és – a felszínen legalábbis – mindenki ugyanazt tehette (O’Loughlin, 2020a).

Az egyéni befogadás/kirekesztés sajátos területe a beoltottság meglétének vagy hiányának mély és veszélyes megosztó hatása. Ezért tudatosan szeretnénk minden erővel megakadályozni ezt a reálisan létező veszélyes folyamatot, hogy ennek „vítája” miatt bárki is kiszorítva érezze magát közösségünkől. Például érdemes a templomi padsorok egy részét huzamosabban is fenntartani azok számára, akik a távolságtartást szeretnék folytatni. Ez a viselkedés bátorít a visszatérésre, de nem különít el bántóan embereket.

a) Kreatívan használjuk az „új norma” által diktált kereteket.

Lassan kilépünk a lezárt időszakából, és amit találunk, az nem a régi világ lesz, hanem egy erősen átalakult életmód. Mivel a bezártság egyénre, családra és közösségre kifejtett romboló hatását egyre jobban látjuk, fontosnak tartjuk jelét adni annak, hogy nem lehet normálisnak elfogadni ennek „szükségállapotát”. Mivel a káros hatások arányosak a bezártság fokával és időtartamával, kanadai közösségeinkben nagyobb károk történtek, mint a nyugati világ más országaiban.

Ezért a következő időszakban mindent megteszünk, hogy – a szabályokat betartva – minél több programot lehessen visszahozni a személyes találkozás keretébe, s így lelkileg és emberileg megerősítő, építő évvárast tudjunk megteremteni. A misék mellett az elsőáldozási és bérnálási felkészítők, az online imacsoporthoz évváró személyes találkozója, a vesperás stb. mind idetartozik. Amit és ahogyan lehet, azt az online térből minél előbb visszahozzuk a személyes találkozás terébe. Mivel életünk középpontja a vasárnapi közösségi istentisztelet, világosan kell látni, hogy az eddigi online közvetített forma szükségmegoldás, amely nem tudja helyettesíteni a személyes jelenlétet. Például a szombat esti angol mise, a szentségimádások vagy a vesperás esetében a harmadik nyitás elején azonnal megszüntettük az online közvetítést – szemben a más indíttatású magyar miseközvetítéssel.

- b) Új, online/offline hibrid szolgálat indult el egy még tágabb területen. A Covid miatt ki kellett alakítanunk az online szolgálatokat. Ez mára minőségi, sok lábon álló, lelki és kulturális programokat egyaránt magában foglaló széles kínálattá vált, melynek lényegi eleme a belső, „saját gyártású” programok mellett, hogy egyre erősebben építünk partnereink¹³ jó anyagaira, illetve, hogy 2020 novemberétől a EWTN/Bonum immár folyamatosan veszi át programjainkat, amelyek így Magyarországon is követhetők. Érdekes módon – a visszajelzések alapján – az anyországiak számára is érthető és élvezhető a diaszpórában elmondott prédikáció, ami talán az ott elszigeteltséget megelőző pap számára is lehetőségeket nyit meg a nagyobb lelki vérkeringésbe való vissza-, illetve bekapcsolódáshoz.

Az online szolgálat megmutatta, hogy mindez nemcsak a „saját” közösségünk számára életbevágó, de így egy tágabb észak-amerikai, „keleti parti” virtuális plébániai szolgálatot is el tudunk látni a magyar bázissal már nem rendelkező diaszpóra számára, amely ezt igényli. Mindez nemcsak a határfokot növeli (és a fenntarthatóságot is segíti), hanem széles körű online lelkipásztori együttműködést tesz lehetővé a magyar jezsuitákkal és műveikkel. Mivel a magyar jezsuiták újra segítenek egy szerzetes Montrealba küldésével, szeretnénk közösen ellátott, még tágabb szolgálatot felépíteni Kelet-Kanadában. Ez hasonló ahhoz a tapasztalathoz, ahogy a cserkészetben is látjuk, hogy két, egymás relatív közelségében kialakuló csapat mennyivel több az egynél. Ezzel nagyon is pozitív feszültségeket teremtő kapcsolatokat lehet beindítani, és a lelkesedést tartósabban is megőrizni, táplálni.

- c) Világosabb lett az igény a személyes közösségi találkozás mélységére. Ezt nemcsak a „megérzés” tudatosítja bennünk, hanem erre jutottunk a 2020/21-es NCD-folyamat felmérése során is. Az NCD-modell eszközrendszerét használtuk egy éves képzés során. 2020 októbere és 2021 júniusa között havonta két órára találkoztunk online, hazai animátorok segítségével. A résztvevőket, mintegy harminc főt, a közösség aktív rétegéből hívtuk meg, reprezentálva a különböző korosztályokat és értékeket. A közösség NCD Állapotfelmérésének eredményeire rátekintve több kérdés vált hangsúlyossá és vita tárgyává. A közösség a szolgálatok működtetése területén láthatóan igen erős és hatékony, de ez nem elégíti ki a tagok igényeit. A közösség és főleg a fiatalabbak hiányként élik meg a kapcsolatok és a megélt-megosztott hitélet területének gyengeségét. A folyamat során ilyen kérdések merültek fel bennünk:

13 – Elsősorban a magyar és kanadai jezsuiták, illetve a Word on Fire (USA) és a St Augustin Institute (USA) online anyagait használjuk fel.

- Vajon az, hogy a közösség a szolgálatok működtetése területén igen erős és hatékony, kielégíti-e a közösségi tagok igényeit – vagyis a közösség egyáltalán hiányként éli-e meg a kapcsolatok és a megélt-megosztott hitélet területének gyengeségét?
- Vajon a közösségi tagok közötti kapcsolatok gyengesége-hiánya csupán „jó magyar szokás”, vagy a diaszpórahelyzet elkerülhetetlen következménye?
- Vajon a közösség erős kulturális elkötelezettsége magyarázza, esetleg pótolja a kapcsolatokban és a megélt-megosztott hitéletben mutatkozó hiányokat?
- Vajon az erős kulturális identitás mellett vagy azon túl szükség van-e a közösségben más elkötelezettségre? Igény van-e erős személyes kapcsolatokra, mély, megélt és megosztott istenkapcsolatra?

Válaszunk, hogy prioritásként kezeljük a kisközösségek és a személyes kapcsolatok minden formájának megismertetését, elterjesztését.

- d) A kreativitás és a rugalmasság felértékelődik felgyorsultan és radikálisan változó világunkban. Olyan új közösségi, vezetési, kommunikációs struktúrákra van szükség, amelyek képesek proaktívan válaszolni a kihívásokra. Ezért az ezeket elősegítő közösségi megkülönböztetés és tudatos reflexió kultúráját kívánjuk előmozdítani.

Új területek értékelődnek fel, és új célok születnek. Például a félelem kultúrájával (amelyet a kanadai média sugároz 2020 márciusa óta) tudatosan szembe kell fordulni, és ellen kell állni neki. Félelem és elzárkózás helyett pozitív célokat és értelmet kell keresni és találni. Ebben az egyház sokat segíthet. Felértékelődtek a helyi kirándulások (szemben a korábbi utazásokkal és a fiatalok esetében a sportklubbal), felfedezve környezetünk értékeit, illetve az egészséges életmód tudatosabb keresése is erősödött. A mindezen területeken megszülető közösségi válaszok segíthetnek a régi-új közösségek felépítésében.

- e) Angol nyelvű szolgálatunk és az ennek során elért közösség létszáma és elkötelezettsége meglepően megnövekedett a bezártság alatt. Miért? Mert egyértelműbb a motivációjuk (a hit hétköznapi megélése), a bezártság idején is jobban ki tudták és ki akarták használni a kikapukat (mert nagyjából a szomszédságban élnek).

Tudatosan építünk a kisebb, személyesebb kapcsolatokon alapuló, befogadóbb, rugalmasabb közösség előnyére. Éppen ezért itt tudjuk elindítani a gyorsabb átállást az offline térbe, mintát adva a magyar közösségnek is.

Kitekintés

Lehet-e és hogyan lehet „nyájszagú” a pásztor a diaszpórában a Covid-járvány után, azaz megújítható-e a diaszpóra lekipásztori ellátása? – volt az indító kérdésünk. Lehet-e erre válaszolni már ma?

Hiszem, hogy szükséges a lekipásztori ellátás megújítása. A „nyájszagú”, azaz közösségéhez közel álló pásztorra ugyanúgy, sőt jobban szükség lesz, mint eddig. Ami történt, az „csupán” radikálisan felgyorsította a világunkban már korábban is zajló folyamatokat, elvett korábbi eszköztárunkból: alapvetően elragadta a folyamatos, organikus egyházi átalakulás lehetőségét. Ez rugalmasabbá, gyorsabban reagálóvá, alternatívákban is gondolkodni tudóvá, egy-egy eseményből túl nagy konzekvenciákat le nem vonóvá is alakított minket. Ott is ajtókat nyitott, ahol csak falakat gondoltunk, és a falakon túl élő igazakkal ismertetett meg minket, akiktől eddig nem is tudtunk, és akik miatt ezeket az új ajtókat nyitva kell tartanunk. Az egyház fogyatkozó létszámára talán ez ad választ: az együttműködés, a redundanciák elhagyása, a távolabbi összedolgozás és így a lehetőségek messzebbre terjedése, kihatása révén is. Ha a mécsesben fogy is az olaj, most mintha messzebbre világítana. Ez újfajta Covid-tapasztalat, ismerkedjünk meg vele, használjuk! A Lélek útjai kiismerhetetlenek, csak azt tudjuk, hogy a jó felé visznek minket. Engedjük hát el a régit, hogy elvezethessen az újra!

A 2021/22-es év meghatározó lesz abból a szempontból, hogy – a reményünk szerint a mostanihoz képest szabadabb keretek között – képesek leszünk-e a bizalommal teli ugrásra a még kevésbé belátható jövőbe. Ennek újfajta útnak kell lennie, erősen építve az ignáci megkülönböztetés folyamatos alkalmazására. Tágabb egyházunkban ezt a „zsinati” útnak nevezik. Minél inkább be tudjuk építeni a hétköznapijainkba, annál inkább tudunk válaszolni a napról napra érkező kihívásokra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁBA SZILVIA (2015): *Magyar identitás a tengerentúli diaszpórában*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola Politikatudományi Program.
- BARNA (2020a): *One in three practicing Christians has stopped attending Church during COVID-19*, 2020. 07. 08., <https://www.barna.com/research/new-sunday-morning-part-2> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- BARNA (2020b): *What research has revealed about the new Sunday morning?*, 2020. 06. 03., <https://www.barna.com/research/new-sunday-morning/> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- BULLIVANT, STEPHEN (2021): *Catholicism after Coronavirus – A Post-COVID Guide for Catholics and Parishes*, Park Ridge, Word on Fire.
- CHAPUT, CHARLES J. (2017): *Stranger in a Strange Land – Living the Catholic Faith in a Post-Christian World*, New York, Henry Hol Co.
- CHU ILO, STAN (2020): *Can prayer save us from COVID-19? – There is a difference between fideism and finding strength through faith*, 2020. 03. 21., <https://international.la-croix.com/news/religion/can-prayer-save-us-from-covid-19/12039> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- FERENC PÁPA (2020): *Álmodjunk együtt – Út egy jobb jövő felé*, Budapest, 21. Század Kiadó.
- FOGARASI MIKLÓS (2008): A Kárpát-medencéből újonnan érkezők és bevonásuk a cserkészetbe, *Vezetők Lapja*, 55. évfolyam 2008/102., 15–19.
- GAULMYN, ISABELLE DE (2020): *Freeing God from lockdown – When will Catholics be able to gather for Mass again?*, 2020. 05. 02., <https://international.la-croix.com/news/religion/freeing-god-from-lockdown/12284> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- GRAYLAND, J. P. (2020): *Pandemic and the dilemma of Catholic liturgy*, 2020. 04. 11., https://international.la-croix.com/news/pandemic-and-the-dilemma-of-catholic-liturgy/12154?utm_source=Newsletter&utm_medium=e-mail&utm_content=13-04-2020&utm_campaign=newsletter_crx_lci&PMID=718a5b41ea7a802f0c70fdb712eab840 (letöltve: 2021. 09. 09.).
- GRIMM, WILLIAM (2020): *What will happen when the shutdown ends? The post-pandemic parish will be the „report card” of the pre-pandemic parish*, 2020. 04. 23., <https://>

international.la-croix.com/news/religion/what-will-happen-when-the-shut-down-ends/12231 (letöltve: 2021. 09. 09.).

- HARARI, YUVAL NOAH (2020): *The world after coronavirus*, 2020. 03. 20., <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- HENNEZEL, MARIE DE (2020): „Old age, a journey to the inner self” – Psychologist and popular author says current pandemic is opportunity to overcome our denial of death, 2020. 05. 16., <https://international.la-croix.com/news/religion/old-age-a-journey-to-the-inner-self/12375> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- KOSTYA SÁNDOR, DR. V. (1994): *A Szent Erzsébet egyházközség és plébániatemplom története*, Toronto, Szent Erzsébet Plébánia.
- MALLON, JAMES (2014): *Divine Renovation – From Maintenance to a Missionary Parish*, Toronto, Novalis.
- MALLON, JAMES (2016): *Divine Renovation Guidebook – Step-by-Step Manual for Transforming Your Parish*, Toronto, Novalis.
- MARSHALL, TAYLOR (2020): *Post-Covid19 Catholicism – 10 Predictions of What Might Change in Catholic Practice*, https://www.youtube.com/watch?v=Cw_MpeXHOe0&ab_channel=DrTaylorMarshall (letöltve: 2021. 09. 09.).
- O’LOUGHLIN, THOMAS (2020a): *An ecumenical moment – Easter solidarity in crisis*, 2020. 04. 07., <https://international.la-croix.com/news/religion/an-ecumenical-moment-easter-solidarity-in-crisis/12130> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- O’LOUGHLIN, THOMAS (2020b): *Praying at home during this Coronavirus Holy Week*, 2020. 04. 03., <https://international.la-croix.com/news/religion/praying-at-home-during-this-coronavirus-holy-week/12118> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- ÖRKÉNY ANTAL (2020): *Megváltozik a világ a Covid után, sőt már meg is változott*, 2020. 04. 24., <https://index.hu/belfold/2021/04/24/valsag-koronavirus-jarvany-orkeny-antal-szociologia> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- RIQUIER, CAMILLE (2020): *Catholic philosopher says COVID-19 reveals crisis of faith... and doubt*, 2020. 04. 09., <https://international.la-croix.com/news/religion/catholic-philosopher-says-covid-19-reveals-crisis-of-faith-and-doubt/12147> (letöltve: 2021. 09. 09.).
- SCHWARTZ, CHRISTIAN A. (2012): *The 3 Colors of Community*, Port Hope, Fordelem.

- THE TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSION OF CANADA (2015): *Honouring the Truth, Reconciling for the Future*, https://ehprnh2mwo3.exactdn.com/wp-content/uploads/2021/01/Executive_Summary_English_Web.pdf (letöltve: 2021. 09. 09.).
- WARREN, RICK (1995): *The Purpose Driven Church*, Grand Rapids, Zondervan.
- WEDDELL, SHERRY A. (2017): *Fruitful Discipleship*, Huntington, Our Sunday Visitor.
- WHITE, MICHAEL – CORCORAN, TOM (2013): *Rebuilt – The Story of a Catholic Parish*, Notre Dame, Indiana, AVE Press.
- WILKES, PAUL (2001): *Excellent Catholic Parishes – The Guide to Best Places and Practices*, New York, Paulist.

PASTORAL CARE IN AN ETHNIC PARISH – ON NEW WAYS

A REFLECTION ABOUT THE POST-COVID RECONSTRUCTION

Abstract

In the previous century, the presence of Hungarian pastors in the diaspora communities was one of the main pillars of continuity. The past decades have brought increased secularization and assimilation. These have, in some locations, been tremendously speeded up by the lengthy and radically constrained pastoral opportunities brought on by the long COVID pandemic. This missive examines, from three aspects, the possibility of a fundamental shift in the numbers of the ministers in the diaspora and thus its effect on the services offered: a) Through actual experiences of the past and present of the Catholic community of Toronto; b) Examine the diaspora existence, the basic criteria for preserving identity, and c) Special attention to the challenges of a new, developing, hybrid world. Although this memorandum contains concrete, forward-looking possibilities, yet, fundamentally, it seeks to prepare for a new vision based on broad reflection.

Keywords: ethnic ministry, effects of COVID, rebuilding in the new contexts

Forrai Tamás Gergely SJ

Történelem–latin szakon végzett az ELTE-n, illetve filozófiai és teológiai tanulmányokat folytatott a budapesti Hittudományi Akadémián. 1990-ben belépett a jezsuita rendbe. Filozófiát tanult Münchenben és teológiát Dublinban. 1995–1996-ban a Faludi Ferenc Akadémia, illetve 1999 és 2010 között a miskolci jezsuita gimnázium szakmai programján dolgozott. Magyar jezsuita tartományfőnök volt 2010 és 2017 között. Azóta a torontói közösség plébánosa.

Székelly János – Ferenc pápa üzenete a ma egyházának

Laurinyecz Mihály – Ferenc pápa és Szent József

Gárdonyi Máté – Ferenc pápa és a „nép teológiája”

Görföl Tibor – Ferenc pápa és a vallásközi párbeszéd

Török Csaba – Ferenc pápa négy társadalmi alapelve az Evangelii Gaudium kezdetű buzdításában

Forrai Tamás – A diaszpóra lelkipásztori szolgálata – új utakon